With the author's compliments

NORDISKA ORTNAMN

I

SPRÅKLIG OCH SAKLIG BELYSNING

AV

JÖRAN SAHLGREN

1—6

LUND, C. W. K GLEERUP.

NORDISKA ORTNAMN

I

SPRÅKLIG OCH SAKLIG BELYSNING

AV

JÖRAN SAHLGREN

1—6

LUND, C. W. K. GLEERUP.

Särtryck i 200 exemplar ur Namn och bygd 1922, s. 132—152, 1923, s. 69—134, 1924, s. 40, jämte ortnamnsregister.

De undersökningar varpå uppsatserna vila ha möjliggjorts genom anslag från den Längmanska fonden.

Använda förkortningar förklaras i Namn och bygd å titelarkets fjärde sida.

Lund 1924. Carl Bloms Boktryckeri.

TILL GUDRUN SAHLGREN
OCH KONRAD AHLÉN

ÄGNAS DENNA BOK SOM EN RINGA TACK
FÖR VÄRDEFULL EXCERPERINGSHJÄLP

INNEHÅLL:

1. Ett urgammalt närkiskt sjönamn.

Där Vibysjön avflyter genom den s. k. *Kvarntorpån* (*kvåŋtərpa̤a*) el. *Sörbyån* (*sø̤rbyṭa̤a*) el. *Nalaviån* (*nål·vıa̤a*) ligger i Viby sn, Grimstens hd, Närke, en by med det underliga namnet *Sjörs* (*ʃøʃ*, y. *ʃøʂ*). Bynamnet skrives i äldre jordeböcker på följande sätt: *Sköris* 1549, *Sköråáss* 1554, 1560, *Schöråss* 1569, *Skiöråss* 1573, *Skörås* 1574, 1576, 1578, *Skörässa* 1581, 1585, *Sköråsse* 1583, 1587, 1589, *Skiörs* 1689, 1690, *Siörs* 1695—1795, *Sjörs* 1805—1880. Tiondelängden 1566 har *Skiöris*.

Det är tydligen denna by som åsyftas med *(i) Skøris*[1] 1385 SRP, nr 2117. I brevet som är utfärdet »a rættom . . tinxstat i Grymostens hæradhe» nämnes bland fastemän vid köp av 4 ½ öresland i Vilsta by, Hackvad sn, Grimstens hd, en *Symon i Skøris*[1]. Av de övriga 11 fastemännen äro 10 från Viby sn och en från Hackvad sn.

År 1415 säljer »Benktha Boossdotter, fordhum herra Thorkyl Haraldssons husfrv» till sin broder riddaren Nichils Boosson sitt »goz *Skøra* [ack.] i Wyby sokn viidher Thyffuydhenom liggande» (SDns 3, s. 7 f. or.). Godset nämnes ännu en gång i samma brev »thettha for:da goz *Skøra* [ack.]». Detta gods måste vara någon gård i Sjörs.

År 1303 bortbyter marsken Thorkel Knutsson till konung Birger bl. a. »*Skyraoo*s in Niericia» (SD 2, s. 395, avtryck 1745). Enligt K. H. Karlsson (i registret till SD) är detta »trol. *Skira*, Svennevad s. Ner.». Byn *Skira* i Svennevad sn, Sköllersta hd, ligger visserligen nära det *os*, varigenom *Skirasjön* avflyter, men namnet förekommer eljest aldrig sammansatt med *-os*. Jbr ha

[1] Av arkivarien L. M. Bååth kollationerat med or.

följande former: *Skijra* 1549—1630, *Skira* 1561—1880, *Skijrenn* 1600, *Skijran(n)* 1615—1725. Skira ligger vidare i en ung bygd. Identifikationen mellan *Skyraoos* och *Sjörs* (*Skøris* 1385, *Skøra* 1415, *Skörås* o. d. 1554 osv., *Sköråssa* 1581) synes vara mera sannolik. Övergången *Skyra(os)* > *Sköra(os)* redan 1385 är fullt normal, se Kock, Sv. ljudhist. 1, s. 454. *Skøraos* bör emellertid tidigt ha kontraherats till *Sköros*[1]. I böjningsformen *Skörosa* (jfr *Sköråssa* 1581 osv.) har *o* tidigt reducerats. Man jämföre Kock, Sv. ljudhist. 4, s. 292 ff. samt fsv. *Wæstraaros*, som redan 1415 uppträder under formen *Westraars* (SDns 3, s. 3 or.). *Sköris* för *Sköres* beror på svagtryckig ställning framför *s*, jfr utvecklingen *a* > *e* > *i* i svagtryck, varom Kock, Sv. ljudhist. 4, s. 269 f.

I närkesdial. (ex. Skagershult) är *a* den normala gen. sing.-ändelsen efter *s* t. ex. *Månsa, Magnusa, Annersa*. (Även efter *st* förekommer *a* t. ex. *Nykvista* till släktnamnet *Nykvist*). En bro vid Svartåns os till Toften i Skagershult kallas *Årosabro* (*ạrosabrọ̄*). *Sköros* bör sålunda i gen. hetat *Skörosa*. Ur denna form (med efterföljande starktryckigt huvudord) är det väl de starkt reducerade formerna fsv. *Sköris*, nysv. *Sjörs* böra förklaras.

Från ljudhistorisk synpunkt kunna således alla de växlande formerna sammanföras. Betydelseförhållandena lägga ej häller hinder i vägen.

Sjörs ligger vid Vibysjöns avloppsos. Namnen på tilloppsosen innehålla tillflödets och namnen på avloppsosen som regel avflödets namn eller beteckning, se härom J. Kalén i NoB 9, s. 132 ff.

Fsv. *Skyraos* som namn på Sjörs skulle då betyda 'sjön *Skyri*'s os'. Det nyss anförda fsv. *Skøra* är helt enkelt böjningsform av sjönamnet utan vidhängt *-os*. Vibysjöns gamla (nu utdöda) namn har sålunda varit *Skÿri, Skøri*.

Detta sjönamn måste sammanställas med det fno. älvnamn *Skyra*, som Rygh (No. Gaardnavne 15, s. 132) anser föreligga i fno. *(af) Skyrudale* (nu *Skjørdalen*). Detta namn förklarar Rygh väl sammanhänga med fvno. *skyr* 'surmjölk'. Han jämför älvnamnet *Sura*, som han tror komma av adj. fvno. *súrr* 'sur' och bero på surt dvs. ruttet vatten. Från betydelsesynpunkt finner jag denna tolkning ej så övertygande. Det sura hos *sur*mjölken

---

[1] Jfr Noreen, Aschw. gramm. § 154 II A.

gäller smaken ej utseendet. Och ordet *skyr* 'surmjölk' har ej tillkommit på grund av mjölkens smak utan på grund av dess »skurna» utseende. Man talar fortfarande om att mjölken 'skär sig', då den av en eller annan anledning flockar sig. Om en älvs vatten jämföres med *skyr* 'surmjölk' bör det vara därför att det har ett »skuret» dvs. tjockt, grumligt utseende. Vattnet i en sådan älv förhåller sig, förmodar jag, till vanligt älvvatten liksom surmjölk förhåller sig till vanlig mjölk. Anmärkas bör också att det är stillastående vatten som surnar, ej älvvatten.

Vibysjöns vatten är ej surt men mycket grunt och grumligt. Som en blick på geol. kartan visar bestå sjöns stränder till större delen av torvdy, och stora kringliggande sankmarker med torvdybotten ha en gång täckts av sjöns vatten. Jag finner namnet **Skyri* vara en rätt träffande bildlig beskrivning på sjön med dess mycket grumliga och vid stränderna av växtlämningar sörjiga vatten. Sjöns vatten har liksom skurit sig. Att sjöar synnerligen ofta ha fått namn efter vattnets utseende är väl bekant, se vidare Hellquist, Sv. sjönamn 3, s. 75.

Möjligen har *Skörserum* (*Skiörsrum* 1544) V. Eds sn, N. Tjust, Smål., som Hellquist menar (aa 1, s. 557), fått namn av den bredvidliggande sjön. Lindroths uppgift (Ortn. på *-rum*, s. 68) att hans material vederlägger detta antagande är ej riktig. Såväl Hellquists tolkning som Lindroths (av mansn. *Skørir*) synes möjliga. Föreligger här ett sjönamn synes man med Hellquist kunna sammanställa detta med fvno., sv. dial. *skyr* 'surmjölk'.

2. Äldre fsv. *scæthinj* och *angastathum*.

År 1268 (SD 1, s. 443 or.) testamenterar Høldo, lagman i Värmland, 12 gårdar till Riseberga kloster, där han vill bli begraven och till herr Johannes två gårdar »in Ethe», troligen i Värmland. Till Saluo (dvs. Salve), Kristinas son, ger han en halv gård i »angastathum cum aliis prediis in scæthinj dimidiam marcham ponderatam ualentibus annuatim». Den andra halva gården i angastathum ger han åt Holmgerus »cum prediis que northansioar uocantur». Till »filiis vluonis Mialcha» ger han Mukrisbother. *Mukrisbother* är tydligen detsamma som *Mykrisbodher* 1336 eller med andra ord 'fäbodarna vid sjön Möckeln i Karlskoga bergslag, Örebro län', se Styffe Skand.$_3$, s. 300 n. 3;

Hellquist, Sv. Sjönamn 1, s. 422. *Scæthinj* ligger enl. K. H. Karlsson (reg. till SD) »trol. i Verml.». *Angastathum* och *northansioar* söker Karlsson ej alls lokalisera.

Lindroth som i »En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamnen» (AT) givit en synnerligen förtjänstfull materialsamling av namn begynnande på *Skædh-*, har s. 27 ej häller kommit tillrätta med *scætinj*.

Saken är emellertid mycket enkel. Formen *scæthinj* måste vara felskriven för *scæthuij* eller *scæthwj*[1]. Vi ha här tydligen det äldsta belägget på det så fruktlöst omskrivna ortnamnet *Skädvi, Skedvi*.

Man kunde på grund av lagman Höldos intresse för Riseberga kloster i Närke misstänka att detta *Scæthwj* skulle åsyfta byn *Skävi* i Viby sn, Grimstens hd, Närke, särskilt som i samma sn ligger en gård *Nordansjö* (*Nordansjö* 1554—1880 jb). Men i så fall komma vi ej tillrätta med *angastathum*, som måste ligga i närheten.

En närmare undersökning visar att det är kyrkobyn i Stora Skedvi sn o. tg, Kopparbergs län, som avses. 11 km. landsvägen från St. Skedvi kyrka ligger i Hedemora landsförs. och tg byn *Nordansjö* och ungefär halvvägs mellan St. Skedvi kyrka och Nordansjö ligger i St. Skedvi sn byn *Ansta* (*Anstadhe fierdhung* 1413 SDns 2, s. 660 or.). *Angastadha* har tydligen synkoperats till *Angstadha* och här har *g* fallit i konsonantgrupp, varefter *äng*-ljudet före det fallna *g*:t övergått till *n* genom partiell assimilation med det följande *s*:et. På grund av det tidiga *g*-bortfallet har förlängningen av *a* uteblivit och vi ha därför i nysv. ej *å* utan *a*.

Mansnamnet *Ange*, som synes förutsättas av f. led., är eljest ej känt. Möjligen är det ett smeknamn för det i sv. *sta*-namn anträffade mansnamnet *Angel*, se Lundgren, Personnamn fr. medelt.

---

[1] I or. står, som arkivarien L. M. Bååth konstaterat, verkligen scæthinj.

3. Sockennamnen Hackvad och Åsaka.

Sockennamnet *Hackvad* (*håkva*) i Grimstens hd, Närke, skrives äldst *(De) Hakuas* b. 1300 t. (SD 3, s. 152 or.), *Hakwas* s. 1382 [1] (SRP, nr 1662 koll. med or.), *Hakuas* s. 1384 (SRP, nr 1999, 2000), *Haquas* s. 1385 (SRP, nr 2117), *Hacuaas* s. 1391 (SRP, nr 2591), *Hakwas* s. 1399 (SRP, nr 3026), ecclesie *Hagwås* 1419 (SDns 3, s. 427, avskr. av L. Sparre), *haguass* s. 1449 (dipl. i RA), *Hakwass* s. 1454 (Hist. handl. 4, s. 378), 1458 (DN 16, s. 209). Jordeboksformerna äro: *Haquas* s. 1549—1555, *Hakeua* s. 1556, *Hackewadz* s. 1569 1689, *Hakwadz* s. 1573—1600, *Hackuadz* s. 1580—1589, *Hackwad* s. 1610—1755, *Hackvads* s. 1695—1880.

F. led. är tydligen urspr. gen. *haku* av ett ord *haka*, s. led. fsv. *as* 'ås'. I ställningen framför vokal har *u* blivit *v* på samma sätt som i fsv. *Hadhuas*, nysv. *Halvås*.

Halvås, by (förr även sn), Ryda sn, Barne hd, Skaraborgs l., skrives *(i) Hadwas* [2] 1404 (SDns 1, s. 385 or), *(mellin Lungh ok) Hadhwas* [2] 1410 (SDns 2, s. 305 or.), *(y) Halffos . . Halfwosa kyrkies* 1540 (Skara st. kyrkl. jb, s. 159). Av *Hadhuas* har redan under fsv. tid blivit *Halvås*. Beträffande övergången *dh* > *l* framför *v* jfr fsv. *guluastabodhum* 1316 (Uppl.), som säkerligen med E. Noreen (i NoB 9, s. 53) innehåller mansnamnet *Gudhvast*. Samma övergång, *dh* > *l* finnes i *Vallbytorp*, Askers sn o. hd, Örebro län (*Valbenatorp* 1549 av **Vadhbondathorp*), se Sahlgren, Västg. ortnamn av typen Kölingared, s. 22 f., och i *Vallbytorp* i Täby sn, Örebro hd o. län, som skrives *Valbytorp* 1549, *Vadbot.*, *Vadbyt.* 1560 jb och vars förra led urspr. är *vadhbo(a)*, gen. plur. av *vadhbo* 'invånare i (grannbyn) *Vad*'. — F. led. i *Hadhuas* är gen. av ett fsv. **hadha* f. Detta är väl besläktat med fvn. *haðna* 'get' och har i så fall betytt 'get'. *Halvås* är då liktydigt med gårdnamnet *Getås* i Hålanda sn, Ale hd, Älvsb. l. (se SOÄ 2, s. 26 f.).

Beträffande s. led. är det tydligt att fsv. *as* förkortats i icke huvudtryckig ställning varför övergången till *å* uteblivit [3],

---

[1] Den av Styffe, Skand.$_3$, s. 307 uppgivna formen *Hakua* 1382 är felkonstruerad av Styffe, som tagit *s*-formerna som genitiver.

[2] I SDns ej identifierat. Styffe nämner emellertid för *Halvås* formen *Hadhaas* 1410 (Skand.$_3$, s. 147).

[3] *Hackvassocken* har i senare tid upplösts som *Hackva socken*, och *Hackva* har man tolkat som dialektalt uttal av ett *Hackvad*. Ett

jfr *vadmal* av *vadhmāl* och det konstiga skånska sockennamnet *Hannas* (så 1593 o. 1640 enl. Falkman, Ortn. i Skåne, s. 135), som väl innehåller *ås* och ej *näs*, trots de tidiga skrivningarna med *æ* och *e*. Vid *Hannas*, som ligger långt ifrån vatten i Ingelstads hd, finnes intet *näs* men väl en väldig *ås*, på vilken kyrkan står och kyrkbyn ligger. F. led. är väl urspr. gen. av mansn. *Hani*, jfr Hellquist i NoB 4, s. 132 ff.

Från betydelsesynpunkt är namnet fsv. *Hakuas* lättförklarat. *Haka* betyder här 'utsprång' och namnet i sin helhet sålunda 'åsen med utsprånget', vilken översättning äger stöd i naturförhållandena. Man kan givetvis tänka på en bildlig användning av kroppsdelsnamnet *haka*, som enl. Hellquist (Sv. et. ordbok) äldst skulle ha betytt 'kroppsdel som har form av en hake'. Jag tror emellertid ej att kroppsdelsnamnet *haka* är sekundärt i förhållande till *hake*. Ordet har säkerligen från början betytt 'den utskjutande kroppsdelen' (för bet. jfr t. ex. *skägg, skagi* 'udde' och ortnamnet *Skägga*, se härom Lindroths lilla välskrivna artikel i ANF 20, s. 367 ff.) och ordet *hake* bör enligt min mening förklaras ur den äldsta haken, som med säkerhet bestod av en trädgren eller trädstam med kvarsittande kviststump. Till samma rot hör *häckla*. Anledningen till namnet är här de många utskjutande taggarna (jfr Hellquist aa). Den äldsta häcklan var väl en trädgren el. trädstam med täta kvarsittande kviststumpar. Kryckan (fvn. *hǿkja*) var väl äldst en trädstam med upptill kvarsittande grenklyka. Jag finner ingen anledning att med Torp, Wortschatz anta en särskild rot *»(hak)*, hervorspringen, -ragen, spitz sein (?)» för **hakilô* 'Hechel' och en särskild rot *»(hêk, hak, henk)* krumm sein» för *hake* och t. ex. mlty. *hôk, hûk* 'vrå, udde, näs'. Det är enligt min tanke samma rot, och grundbetydelsen är 'skjuta ut, vara spetsig'. Man har säkerligen rätt att i ortnamn räkna med ett ord *haka* med primär betydelse 'utsprång, udde' el. likn. Med *hake* är troligen *hacka* besläktat (Hellquist). Den primitiva hackan bestod av en trädstam med kvarsittande kraftig grenstump, jfr Hyltén-Cavallius, Wär. o. wird. 2, s. 109 f. med figur.

Hur som hälst måste man i ortnamn översätta *haka* med 'utsprång, udde' el. likn.

---

förslag av ortnamnskommittén att avlägsna detta överflödiga *d* har avböjts.

Identiskt med *Hackvad* av *Hakuas* är säkerligen sockennamnet *Hackås* (Hackås tg, Jämtl.). Namnet skrives 1314 *Haknas* (SD 3, s. 150 or.). Som i reg. antages är detta säkerligen fel för *Hakuas*. En del yngre namnformer finnas hos Olsson i Jämtlands läns fornm. tidskr. 2, s. 156.

Förra lederna i *Haknäs*, by i Vassunda sn, Ärlinghundra hd, Uppl. på ett näs i Ekoln med ett litet utsprång (*Hakanæs* 1387, *Hakunes* 1399 SRP, nr 2335, 2966) och *Haknäs* (*Hakenäs* 1718) i Dals-Eds sn, Vedbo hd, Älvsb. l. (SOÄ 19, s. 14 f.) höra förmodligen också hit, för så vitt ej ett liktydigt *hake* (el. *hak?*) här ingår.

Men liksom vi till *skagh-* fått ett *skägge* 'udde', kan vi till *hak-* ha fått ett *häcke* (gen. *häckja*) 'udde'. Ett sådant ord misstänker jag i gårdnamnet *Häckenäs*, Rogslösa sn, Dals hd, Österg. Namnet skrives: *Häkenäs* 1303 SD 2, s. 374 avskr., *Häkkienäs* 1307 SD 2, s. 484 avskr., *Hækkenæs* 1390, 1398 SRP, nr 2530, 2939, *Hækkenes* 1447, *Hækkenæs* 1502 Vkjb, s. 20. Gården ligger på ett näs i Vättern. Givetvis kan man ej här anta låneordet *häck*.

Ordet *haka* (el. *hake* el.? *hak*) 'utsprång' uppträder troligen även som s. led i ortnamn.

By- och sockennamnet *Åsaka* (*Asaka* 1397, *Aasaka* 1465, *Aasage sogn* 1481, *Åssake* 1550 osv.) förklaras av ortnamnskommittén som sammansatt av *ås* 'iugum' och *aka* 'åkning' (SOÄ 12, s. 134 f.). Lindroth instämmer i »En nord. gudagestalt» (i AT) med ortnamnskomm. beträffande s. led. men föredrar att tolka f. led. som gen. plur. av *ås* 'asagud'. Det hela skulle sålunda betyda 'gudaåkning'.

Docent Sven Lampa har en gång (år 1911) muntligen för mig framställt möjligheten av att s. led. i det flerstädes förekommande västgötska *Åsaka* vore det *haka* jag funnit i Hackvad. Vi skola undersöka huru naturförhållandena passa till denna förklaring. Samtidigt meddelas äldre former.

Åsaka, by i Väne-*Åsaka* sn, ligger på sluttningen av en ås med ett lägre utsprång. (Namnformer finnas SOÄ 12, s. 134).

Åsaka, by i Ullene sn, Vilske hd, Skarab. l., ligger på en kort ås.

Åsaka, sn i Kållands hd, Skarab. l. (*i Asakom* 1404 SDns 1, s. 385 or.). Kyrkbyn ligger på en kort ås.

Åsaka, sn i Vartofta hd, Skarab. l. (*Asaka sokn* 1403 SDns 1. s. 218 or.). Kyrkbyn ligger på en ås med ett utsprång.

Åsaka, sn i Skånings hd, Skarab. l. (*Asaka* socken 1390 SRP, nr 2535). Kyrkbyn ligger på en lång knölig ås.

Åsaka, sn i Barne hd, Skarab. l. (*i Asakom* 1407 SDns 1, s. 626 or.). Kyrkbyn ligger på ett utsprång från en högre ås.

Som Lindroth (aa) påvisat hör det norska gårdnamnet *Asak* säkerligen också hit.

Asak (uttal. *ä̀sakk*) gd o. sn, Berg hd, Smaalenene (NG 1, s. 223, 224) skrives *Asaka* (gen.) 1344, *(i) Asakom* RB. Namnet förklaras av Rygh som fno. *Ásakrar* 'åsåkrarna' och av Magnus Olsen (Munch, Norrøne gude- og heltesagn$_3$, s. 220) som 'gudaåkning' »om sted som er blitt ansett for hellig fordi 'åsen' — *Ǫku-þórr* — her har åpenbaret sig ved lynnedslag?» Ligger på en höjd (TK, bl. 10 C).

Asak (uttal: *ä̀sakk*) gdr (förr sn), Sørum sn o. hd, Akershus (NG 2, s. 253 f.) skrives *(i) Paals-Asakum* RB. Rygh (NG) har samma förklaring. Ligger på ett åsutsprång (TK, bl. 20 A).

Asak (uttal: *à̤sakk*), gdr (förr sn), Skedsmo sn o. hd, Akershus (NG 2, s. 265) skrives *(i) Asakum* RB. NG har samma förklaring. Ligger på en bergås (TK, bl. 15 C).

Men hit hör sannolikt också, något som Lindroth ej märkt, det halländska by- och sockennamnet *Asige* i Årstads hd.

Asige (uttal: *ḁ̀sɪɑ, ḁ̀sɪ̯ɑ*) skrives *Asakă* Vjb, s. 57, *Aassager* 1569 (Lunds landebog (enl. Styffe, Skand.$_3$, s. 102), *Assage* 1537 Kronens Skøder, s. 4, *Assage Sogn* 1537 Da. Kancelliregistranter, s. 52, *Asagger* 1610 Kancelliets Brevbøger 13, s. 301, *Aasagger* 1611, 1641 Kr. Skøder, s. 372, 525. Uttalet synes förr ha varit med *å*. Det nuvarande *a* beror väl liksom no. *Asak* på inverkan från skriften. På förkortning av det långa *a*:t framför *sh;* jfr *Asby* i Ydre (R. Norrby 1, s. 5) är knappast att tänka. För utvecklingen av senare leden jfr det skånska by- och sockennamnet *Harrie* av *Hardhakra*. Byn ligger på en ås.

Den gjorda undersökningen visar att förklaringen av f. led. som ordet *ås* 'iugum' överallt stödes av naturförhållandena. Förklaringen ur *ås* 'asagud' är i och för sig osannolik och torde ej behöva vidare bemötande. Åskdunder och nedslag äro helt olika ting.

Förklaringen ur *aka* 'åkning' är givetvis en nödfallsåtgärd.

Den är utan analogier och i och för sig orimlig. Ryghs förklaring ur *-ākrar* förtjänar mera avseende. Visserligen ha ej några *r*-former anträffats för vare sig de västgötska *Åsaka* eller de norska *Asak*, men *Åsak*[1], by i Högs sn, Forsa tg, Hälsingl., skrives 1314 *(de) asakrum* (SD 3, s. 166 or., i reg. ej identifierat) och *Asige* har redan på 1500:t. former med *r*. Vi veta vidare att *r* i denna ställning verkligen kan gå förlorat.

Finnåker, by i Fellingsbro sn o. hd, Örebro län, skrives *Finakra* 1388 SRP, nr 2368 (2 ggr), *(i) Finakrom* 1403 SDns 1, s. 268 or. men *Ffijnåcka* 1539 jb, *Finåka* 1540 1547 jb, 1558 tl och uttalas av äldre *Finnaka (finaka)*.

Men *Asige* skrives redan i Valdemars jb *Asaka* och skrivningarna med *-ag(g)er* äro tydligen av folketymologisk karaktär. Och på ett enstaka *asakrum* i Hälsingland är ej mycket att bygga. Alla de övriga här behandlade namnen tillhöra ett sammanhängande kulturområde, som omfattar Västergötland, sydvästligaste Norge (Smaalenenes och Akershus amt) och norra Halland. De ligga alla inom den gamla norsk-svenska eller götiska kulturprovinsen[2] och äro utmärkande för denna. Om nu *Åsak* i Hälsingland är ett äkta *åkra*-namn, så visar det ej mycket för *Åsaka*, *Asak* och *Asige*, vilkas samtliga medeltidsformer tala mot förklaringen ur *åker*. Egendomligt vore, i fall *åker* inginge, att ej en enda medeltidsform med *r* kunnat uppvisas.

Sannolikast är väl då att s. led. är plur. av ett ord *haka* el. *hake (hak?)* 'utsprång, något utskjutande'. Undersökningen av naturförhållandena har ej givit säkert stöd för den närmare tolkningen. Möjligtvis kan 'det utskjutande' vara 'uppskjutande'. Möjligen kan själva åsens slut stundom åsyftas. Man kan jämföra bynamnet *Åshuvud* i Glanshammars sn o. hd, Närke (*Åshuudz eng* 1555, *Ååshuffudängh* 1555 jb. Byn ligger på krönet av en ås) och bynamnet *Åshuvud* i Kulltorps sn, Västbo hd, Jönk. l. (på krönet av en ås).

---

[1] Förklaras av Wettersten o. Holmqvist i Wettersten, Forssa o. Hög 1761, s. 14, 168 som urspr. *Asahög* av *asar* 'hedna gudar' (!).

[2] Se härom förf. i »Västg. ortnamn av typen Kölingared (i Festskr. utg. av Lunds univ. 1918), s. 6; NoB 1919, s. 94, Rig 1920, s. 156.

4. Ordet *torp* som senare led i svenska och danska ortnamn. Några anmärkningar.

Det faktum att ordet *torp* som senare sammansättningsled i skånska ortnamn, vars första leder slutade på icke huvudtonigt *a*, i regel utvecklat sig till *-(a)rp* har förut påpekats av Billing i SL 10: 2, s. 98 (1890). Från åsbomålet har han också antecknat tre namn på *-orp* nämligen *Ugglarp, Humlarp* och *Torlarp,* som uttalas *u̠gloʀp, hom̠loʀp* och *to̠loʀp* (*to̠lop*). Det ligger enligt Billing nära till hands att anse *Uglorp* för en fonetisk utveckling ur ett fsv. **ugglu þorp.* Samma förklaring kan dock, menar han, ej antas för *Humlorp* som 1361 skrives *Humlatorp* och bör sammanställas med fsv. *humbli* och *Tolorp* (*Tolarp* 1767), vilket »väl närmast bör sammanställas med runskriftens *Toli*».

Trots det svaga materialet för utvecklingen *-othorp* till *-orp* (ett exempel) drar sig Billing dock ej för att som tänkbar framställa följande teori för utvecklingen av *-torp* i skånska ortnamn:

»Ändades bestämningsordet på *-a* (vanligen gen. sing. av sv. mask.), blef den kontraherade formen *-arp;* slutade det på *-u* (*-o,* gen. sing. af sv. fem.), blef det *orp;* då bestämningsordet hade konsonantiskt slut, kvarstod *-torp.* Sedermera hafva de ljudlagsenliga förhållandena rubbats genom analogibildningar».

En närmare undersökning av namnen på *-orp* i S. Åsbo härad visar att de samtliga haft första leder på *-u, -o.*

Humlarp (*hòm̠loʀp*), by i Ausås sn. Namnformer: *Humlathorp* 1361 SRP, nr 495 [2], *Humblerup* 1583 jb, *Humblarp* 1767 Gillberg. Byn ligger vid *Humlebäcken* (*hòmlabæk̠an, Humlebäck*^{n} GS 8). Vid samma bäck ligger i samma sn *Humlemölla* (*homlamỳl̠a,* Humble Mölla 1767 Gillberg). Ej långt från bäckens källa

---

[1] I hela häradet finnas blott de tre av Billing nämnda, en sak varom jag sommaren 1920 vid en för ekonom. kartverket företagen uppteckning av häradets ortnamn övertygat mig.

[2] Enligt upplysning från riksarkivet genom arkivarien L. M. Bååth står i brevet: »in terram in *Humlathorp*». Att formen emellertid ej är genuin göres sannolikt av den strax förut nämnda formen *Skaftarp,* som visar att övergången *-athorp* till *-arp* då redan skett. *Humlathorp* är sålunda efter all sannolikhet en etymologisk skrivning.

Kocks äldsta belägg på övergången *-athorp* > *-arp* är *Tummarp* 1334 SD 4, s. 374. Detta härrör från en avskrift från 1490:talet i Reg. eccl. Lund. Hans första originalbelägg är *Twmmarp* 1408. Bör vara *Twmmarpæ Closter* 1406 Molbech o. Petersen, s. 230.

ligger i Kvidinge sn byn *Humleryd* (GS 8, *homlæʀýd*) eller *Humlerödshult* jb. Det råder intet tvivel om att såväl *Humleryd* och *Humlemölla* som *Humlarp* ha fått namn av *Humlebäcken*, som förr burit det vanliga bäcknamnet *Humla* 'den surrande, brusande'. Se Rygh NE, s. 110, SOÄ 10, s. 84 samt jfr *Pukaström eller Humlan*, kvarn o. såg i Moheda sn, Allbo hd, Kronobergs län, *Hombla strøm* (1408 SDns 2, s. 54 or.) i Svenarums sn, Västra hd, Jönköpings län, och de svenska bynamnen *Humlebäck* och *Humledal(en)*.

Humlebäcken i S. Åsbo hd driver eller har drivit flera kvarnar. Den har sålunda haft en del forsar vilkas ljud föranlett namnet.

Torlarp (*tǫloʀp*, *Tolarp* 1767 Gillberg), by i Strövelstorps sn. Namnet innehåller gen. av det i Skåne förr vanliga kvinnonamnet *Tola*. Enligt Liber dat. Lundensis vet. (Weeke), s. 164 dog vid mitten av 1100:t. en nunna *Tola*. Vid 1200:talets mitt dog (därs. 178) en nunna i S. Peters kloster i Lund vid namn *Tola* osv. Samma namn som *Torlarp* är antagligen (Scriptum) *Tolothorpe* (1311 SD 3, s. 34 or.) i Västergötland (se Lundgren-Brate).

Ugglarp (*ùgloʀp*, ? *Wgleruppe* 1539 Falkman, s. 205), by i Starby sn, innehåller antingen *Uggla* som personnamn eller snarare som bäcknamn, jfr Rygh NE, s. 283 samt *vglubæk* 1312 SD 3, s. 80, 81, or. (2), som givit namn åt byn *Ugglum* (*vglem* 1312 SD 3, s. 81 or.) i Partille sn, Sävedals hd, Göteb. o. Bohus län. I Viby sn, Grimstens hd, finnes en gammal offerkälla som heter *Ugglan*. Jfr vidare det shetländska älvnamnet *Jugla*, sannolikt av *Ugla* enl. J. Jakobsen i NoB 10, s. 45. *Ugglarp* ligger vid en bäck, som rinner ut i Rönne å. Ett *Uggeltorp* av *Ugglothorp* finns i Fullestads sn, Kullings hd, Älvsb. l., SOÄ 8, s. 72.

För de övriga namnen på *-arp* i S. Åsbo hd ha blott uttalsformer på *-arp* anträffats. De äro: i Höja sn: *Bonnarp* (*bònaʀp*), *Åvarp* (*àovaʀp*), i Ausås sn: *Heljarp* (*hæ̀ljaʀp*), *Spannarp* (*spànaʀp*), i Strövelstorps sn: *Bosarp* (*bǫusaʀp*), *Hasslarp* (*haslaʀp*), *Häggarp* (*hæ̀gaʀp*), *Pankarp* (*pàŋkaʀp*), i Kvidinge sn: *Kärrarp* (*ʂàʀaʀp*), *Tommarp* (*tòmaʀp*), *Tranarp* (*trànaʀp*), i V. Sönnarslövs sn: *Ebbarp*, *Klintarp* (*klìntaʀp*), *Stackarp* (*stàkaʀp*) och i Stenestads sn: *Gålarp* (*gòlaʀp*). I intet av dessa har man anledning anta gen. av ett svagt fem. i första leden. I S. Åsbo hd blir

sålunda *-athorp* > *-arp* och *-othorp* > *-orp*. De ljudlagsenliga förhållandena ha i denna dialekt ej rubbats genom analogibildningar. I skrift har däremot *-arp* i alla tre fallen undanträngt *-orp*.

Billing påpekar att vemmenhögsmålet regelbundet har *-orp* för *-arp*. Detta kan ej gärna bero på att *-orp* av *-othorp* analogiskt ersatt *-arp* av *-athorp*. Därtill är den förra typen numerärt alltför överlägsen. I en sådan konkurrens måste väl *-arp* segra.

Utvecklingen *-athorp* > *-arp* har närmare behandlats av Axel Kock i Skandinavisches Archiv 1 (1891), s. 40. Då t. ex. *Tosta-þorp* naturligtvis haft fortis på den första, levissimus på den andra och semifortis på den tredje stavelsen, säger Kock, så kan en kontraktion av det fullständigt oaksentuerade *a* med det relativt starkt aksentuerade *o* icke utan vidare ge *a* till resultat utan borde ge *o*. Därför måste man mellan *Tosta-þorp* och *Tostarp* ansätta ett mellanstadium *Tosta-þarp* med övergång av det sista *o* till *a*.

Om bortfallet av *þ* yttrar sig Kock närmare i SL 15: 5, s. 26. *Gasa-þorp* (i Ögötl.) blev **Gasa-ðarp* och *Tosta-þorp* (i Skåne) blev **Tosta-ðarp* varefter *ð* förlorades »mellan en föregående vokal med levissimus och en efterföljande vokal med semifortis».

Norrby vill i sin avhandling Ydre härads gårdnamn 2, s. 4 ej erkänna utvecklingen *Gasa-þorp* > *Gasaðarp* > *Gassarp* såsom antaglig för ydremålet. Han grundar sig på sådana skriftformserier som *Allathorp* 1381, 1418, *Alaorp* 1545, *Alarp* 1589 (s. 3) och *Snarræthorp* 1422, *Snaraorp* 1545, *Snararp* 1545, vilka han anser visa att t. ex. *Alarp* uppkommit ur *Alaorp* genom vokalassimilation och sammandragning.

Med rätta böjer sig Kock i Svensk ljudhist. 2, s. 140 (1909) för denna argumentation. Han antar att i Ydre *ð* förlorats innan penultimas *o* blev till *a* men anser det fortfarande möjligt att i andra bygder *o* blev *a* före *ð*-förlusten. Möjligt är, säger Kock, att ett villkor för utvecklingen *o* > *a* i Ydre varit att *o* omedelbart föregicks av *a*-ljudet.

Hela Kocks teori om övergången *-athorp* > *-arp* stöder sig på antagandet att *-thorp* i ifrågavarande namn haft semifortis. Säkerligen har så förhållit sig i visst sammanhang. Men sådana förbindelser som *Tummathorpa kloster, Tostathorps gærdhe* ha varit synnerligen vanliga och i dessa har *-thorp-* säkerligen

ej haft något starkt bitryck. Betecknande nog är att Kocks äldsta originalbelägg på *-arp* »*Twmmarp 1408*» är hämtat ur förbindelsen *Twmmarpæ Closter* 1406 Molbech o. Petersen, s. 230. Övergången *þ* > *ð* och bortfallet av *ð* ha förorsakats av svagtryck, ej av ställning framför semifortis. Om senare analogiska utvecklingar vill jag ej här uttala mig. Den sekundära diftongen *-ao-* har i svagtryck övergått till *-a-*.

Det torde sålunda från aksentsynpunkt knappast vara nödvändigt att anta en assimilation mellan *o* och *a*. Jag har anträffat en parallell från Halland och sydligaste Småland som pekar i motsatt riktning.

I de halländska namnen på *-red* är i regel *-d* stumt. Knäreds socken i Höks härad utgör ett undantag beroende på grannskapet till Småland. I Knäred uttalas *-red* av somliga *-ᴚe* av andra *-ᴚed*. I tre *red*-namn har jag anträffat synkope av sista stavelsens vokal.

Börkered (*bȍᴚkəᴚd*, *Birkereedh*, *Börkereed*, *Börkere* 1646 jb) av **Birkerydh* [1], jfr Wigforss, S. Hallands folkmål, s. 45, 73.

Putsered (*pу́səᴚd*, *Puserø* 1569 Kanc. Brevb. 4, s. 447, *Fulserød* 1585 ibm 8, s. 288, *Pultserydt* 1601 Kronens Skøder, s. 336, *Pulserød* 1630 ibm, s. 443). Det av Wigforss aa, s. 377 uppgivna uttalet *pu̱seᴚe* med långt *u* har jag icke kunnat anträffa. F. led. synes vara hallandsmålets *pulsa*, *pölsa* (Wigforss aa, s. 297) använt som tillnamn. Grundform sålunda **Pulso-*, *Pylsorydh*. Möjligen ha vi att utgå från det fornda. tillnamnet *Pulze* (*Mangnus Pulze* 1383 Rep., nr 3388 or.). Aksent 1 i detta namn tyder på bortfall av andra stavelsens vokal.

Sjöared, *Sjöaryd*, by i Knäred samt i Markaryds sn, Sunnerbo hd, Kronobergs län, *ʃø̱ad* (i Knäred), *Siöriitth* 1538, *Siöarid* 1599 jb (Smål.). Byn ligger vid en liten sjö. Namnet är klart. Det är identiskt med det vanliga småländska *Sjöaryd* som är anträffat så tidigt som från 1268 under formen *Sioarẏth* SD 1, s. 441 or. Det är tydligen *a* i andra stavelsen (enligt Kocks lagar med levissimus), som bevarats i uttalet *ʃø̱ad*.

Dessa två *red*-namnen, Björkered och Sjöared, synas tyda

[1] Wigforss utgår (aa, s. 395) från att *-red* i t. ex. *Knäred* går tillbaka på gammalt *-ruð*. Detta är oriktigt. Materialet visar i stället utvecklingen *-rydh* > *-re(d)* troligen över *-ri(d)*.

på en ljudregel att vid synkope av sista stavelsens vokal i trestaviga namn på *-red* (*-ryd*) kvarstår *a*, resp. *e* i andra stavelsen. Jag har tagit för avgjort att *ryd*-namnen i Sunnerbo hd, vilket gränsar till Höks hd, skulle kunna lämna viktigt material för utredande av denna fråga.

Följande ex. torde vara tillräckliga. Äldre former ha ej alltid stått till buds.

1. F. led. slutar på *-a*[1].

Agunnaryd (*àg̰nat, àg̰ənat*). *agundarydh* 1341 SD 5, s. 26 or., *Agundarydh* 1352 SD 6, s. 395 or.
Balkaryd (*bàlkat*), Torpa sn. *Balkariidtt* 1538 jb.
Bjärnaryd (*bi̯ạ̀nat*), Angelstad sn. *Biärnariidh* 1540 jb.
Boaryd (*bọ̀at*), Ryssby sn. *Bodharidh* 1540 jb.
Bolmaryd (*bə̀lmat*), Nöttja sn vid *Bolmån*. *Bölmariidh* 1540 jb.
Bäckaryd (*bæ̀ḵat*), Hamneda sn. *Bækkæryt* 1416, SDns 3, s. 140 or. — (*æ* för *a*, jfr *fiskæwatn* i samma brev). *Beckiaridh* 1542 jb.
Bägaryd (*bæ̀j̱at*), Torpa sn. *Baiaridt* 1599 jb. Jfr *Bäjaryd* i Reftele sn, Västbo hd, som skrives *(i) Bæiarydhe* 1371 SRP, nr 978, *Biyarydh* 1405 SDns 1, s. 488 or.
Dragaryd (*drạ̀at*), Kånna sn. *Dragharidh* 1542 jb. Jfr *Drageryd* i Bringetofta sn, Västra hd, som skrives *Dragharith* 1386 SRP, nr 2232.
Hjälmaryd (*jæ̀lmat*), Ljungby sn. *Hiælmeryth* 1403 SDns 1, s. 219 or. (på danska). *Hielmarÿd* 1540 jb. Jfr Lundgren, Personn., s. 104.
Klövaryd (*klọ̀vat*), Ryssby sn. *Klöwaridh* 1390 SRP, nr 2480.
Malmaryd (*màlmat*), Angelstad sn.
Malmaryd (*màlmat*), Nöttja sn. *Malmarÿdh* 1540 jb.
Markaryd (*mạ̀rkad, mạ̀rkat*) sn. *Markaryds sn* 1381 SRP, nr 1580.
Ramnaryd (*ràmnat*), Lidhults sn. *Rampnarid* 1542 jb.
Rataryd (*rạ̀tat*), Angelstad sn. *Rataryd* 1369 SRP, nr 895. *Katariidh* 1540 jb.
Rävaryd (*ræ̀vat*), Hinneryds sn. *Reeffuarÿdh* 1540 jb.
Sjöaryd (*ʃọ̀at*), Markaryds sn. *Siöarid* 1599 jb. Vid en sjö.
Skifteryd (*ʃìftat*), Torpa sn. *Skifftarÿdh* 1540 jb.

[1] Uttalsuppgifterna benäget meddelade av fil. lic. Gunnar Hedström.

Skogaryd (*skòwuat*), Annerstad sn. *Skogharydh* 1389 SRP, nr 2384.
Stegaryd (*stàɪat*), Vitaryds sn. *Stegharidh* 1542 jb.
Tommaryd (*tòmat*), Hinneryds sn. *Thommaridh* 1540 jb.
Tutaryd (*tùtat*), sn. *Tutarydh* 1406 SDns 1, s. 565 or.
Ulvaryd (*ùlvat*), Markaryds sn. *Vuluaridh* 1540 jb.
Vitaryd (*wìtat*), sn. *Hwitaridh* 1399 SRP, nr 2972.

2. F. led. slutar på *-e*.

Ekeryd (*ìkat*), Torpa sn. *Ekeriidtt* 1538 jb. Av *eke* 'ekdunge'.
Ekeryd (*ìkat*), Hinneryd sn. *Egeriitt* 1538 jb. Av *eke* 'ekdunge'.
Fiskeryd (*fèskat*), Ljunga sn. *Fiskæryt* 1402 SDns 1, s. 116 avskr. *Fiskeridh* 1542 jb. Av *fiske* + *rydh*?, jfr fsv. *Fiskeby*, Hellquist, Sv. ortn. på *-by*, s. 17.

3. F. led. slutar på *-ä*.

Skärseryd (*ʃásat*), Torpa sn, vid *Skärsjön*. *Skiersseriidt* 1538 jb. Av fsv. **Skärsärydh*.
Torseryd (*tòsat*), Odensjö sn, vid *Torserydssjön*. *Torsseriidtt* 1538 jb. Av *-sä-*.
Odensjö (*ǿgʃø*), by o. sn. *Odhinsredha s.* 1389 SRP, nr 2384, *Odhænsørytha* 1413 SDns 2, s. 730 or., *Odhensrydh s.* 1418 SDns 3, s. 292 or., *Othensjö* 1463 Styffe$_3$, s. 199, *Onssriidtt* 1538 jb, *Onsitt* 1599, *Onsedt* 1632 jb. Kyrkbyn ligger vid en fjärd av Bolmen, vilken fjärd väl en gång hetat *Odensjön*. Av **Odhenssärydh* ha väl jordeboksformerna *Onsitt* 1599, *Onsedt* 1632 utvecklat sig. Men det förkortade fsv. *Odhensrydh* har troligen kunnat ge samma resultat.

4. F. led. slutar på *-u*, *-o*.

Göteryd (*jǿtat*), sn. *Gøtorydh* 1404 SDns 1, s. 314 or., *Gøtoryd* 1404 SDns 1, s. 334 or.
? *Hinderyd* (*hýgat*), sn. *Hyndæryt* 1371 SRP nr 996, *Hynderyd* 1389 SRP, nr 2442, *Hynderyt s.* 1402 SDns 1, s. 116 avskr., *Hyndorydh* 1405 Styffe$_3$, s. 199. Vid *Hinneån*, jfr Rosengren m. fl., Sunnerbo härad, s. 282.
? *Pjätteryd* (*pɪǽtat*), sn. *Piædoryd* 1400 Styffe$_3$, s. 199, *Piättheridh* 1542 jb.

Skrubberyd (*skrèbet*), Hinneryds sn. *Skroboredtt* 1538 jb. *Skrobberijdh* 1540 jb. F. led. gen. av fsv. tillnamnet *Skrobba*, jfr *Gise Skrobba* i Sunnerbo hd 1405 SDns 1, s. 464 or.

Traryd (*tráet*) sn. *Tranvrydhz* s. 1404 SDns 1, s. 334 or.

Tånneryd (*tónet*), Markaryds sn. *Tandoryd* 1381 SRP, nr 1580, *Tanneriidtt* 1538 jb. Av gen. *Tando* av ett kvinnon. *Tanda* enl. Lundgren-Brate, Personnamn.

5. F. led. slutar på vokal, mellanstavelse saknas.

Groeryd (*gròet*), Hinneryds o. Torpa snr. *Groriidtt* 1530 jb, *Groorijdh* 1540 jb. Jfr *groryð* (i Dalsl.) 1310 SD 2, s. 623 or. Av fsv. **Grorydh*, vars förra led är gen. av kvinnon. *Gro*.

6. F. led. slutar på *-s*.

Kolborsedt (*kålboselt*), Pjätteryds sn. *Kolbyornsrydh* 1406 SDns 1, s. 565 or., *Kolbörssidh* 1542 jb. F. led. är gen. av fsv. mansn. **Kolbiorn*, se Lundgren-Brate.

Exemplen visa, att om i Sunnerbo under fsv. tid f. led. i namnen på *-ryd* slutar på *-a*, så står detta *a* kvar, slutar den på *-e*, står *e* kvar, slutar den på *-ä*, står detta kvar som *-e*.

De ex. där f. led. slutade på *-u*, *-o* synas av den akuta aksenten att döma möjligen ha undergått synkope av andra stavelsens vokal. Så har väl av *-redh* blivit *-erd* och *-et*. I *Skrubberyd* synes andra stavelsens *-o* ha gått till *-e*, som kvarstår [1].

Men då det nu är oomtvistligt att i namn av typen *Sjöaryd*, fsv. **Sioarydh* andra stavelsens *a* i Knäred och Sunnerbo står kvar under det att sista stavelsens vokal utan vidare synkoperas, är det också tydligt att man ej behöver antaga någon assimilation mellan *o* och *a* i namn av typen fsv. *Tummathorp*. *Tummarp* kan lika väl ha uppkommit genom att tredje stavelsens vokal synkoperats under det att andra stavelsens vokal kvarstår. Allt talar i själva verket i den riktningen utom Kocks aksentteori. Men *Sjöad* och *Sjöaryd* visar att denna aksentteori vad trestaviga ortnamn med enstavig senare led beträffar är ofullständig.

Analogt är förhållandet med namnen på *-hult*. Kocks hy-

[1] Det i Sunnerbomålets *ryd*-namn kvarstående *-at*, *-et* har uppkommit ur *a* (resp. *e*) + alveolart *d* el. *t*.

potes (Sv. ljudhist. 2, s. 140) **Yxnaholt* > *Yxnahalt* > *Yxnalt* är överflödig. *Yxnaolt, -ult* kan ha gått till *Yxnalt* genom bortfall av sista stavelsens vokal. Att utvecklingen skett i svagtryckig ställning antydes av sådana *hult*-namn som ej haft förra leden på *-a* t. ex. *Bäckshult bǽjsalt*[1], där *u, o* blivit reducerat till *a*. Att senare leden i dessa och andra ortnamn förlorat semifortis beror på inverkan från sådana förbindelser som de förut nämnda *Tummathorpa kloster, Tostathorps gærdhe* med huvudtryck på första stavelserna i *kloster* och *gærdhe*.

Men fast Kocks teori om semifortis på sista stavelsen och levissimus på andra stavelsen är oriktig för fallet **Tummathorp* > **Tummarp*, så kan den vara riktig för fallet **Tummathorp* > **Tummorp*, vilken utveckling blivit den rådande i vissa dialekter t. ex. i Vemmenhögsmålet, som Billing påpekat, och i Gäsene härads mål (Älvsborgs län)[2]. Här har kanske **Tummathorp* blivit **Tummәthorp*, varav sedan i förbindelser sådana som **Tummәthorpa bý* blivit **Tummeðorpa bý* > **Tummeorpa bý* > **Tummorpa bý*, varur nominativen **Tummorp* frigjorts.

En utveckling **Tummathorp* till *Tummorp* har ock ägt rum i forndanskan.

Den gängse uppfattningen av de danska ortnamnen på *-erup* synes vara att *-rup* svarar mot *-thorp* och *-e-* mot en obetonad vokal i första sammansättningsleden; *-erup* i *Bonderup* skulle svara mot *-athorp* i **Bondathorp*.

Den som senast behandlat de danska *torp*-namnen, Henrik Ussing, skriver sålunda i Da. Studier 1917, s. 90: »Naar förste Sammensætningsled paa Gammeldansk ender paa Selvlyd, hvad enten denne er stark eller svag, gaar *-thorp* over til *-rup*».

Denna uppfattning är oriktig. Av *Bondathorp* blir **Bondedhorp*, varav **Bondeorp*, varav *Bondorp*. *Bondorp* blir så till *Bondærp, Bonderop* eller *Bonderup*.

Att icke *e* i *-erup* utvecklat sig ur *a* i *-athorp* framgår tydligt nog ur följande exempel[3]:

Nyrup, Voldborg hd, Själl. *Nydhorp* 1390 Rep. 3749, *Ny-*

[1] Se vidare Wigforss aa, s. 395.

[2] Se SOÄ 6.

[3] I denna uppsats anförda namnformer äro, där ej annat särskilt angives, hämtade ur original.

thærop 1413 aa 5263, *Nyeropp* 1435 aa 6774, *Nyrop* (1437) 1440, (1438) 1440 aa 6891, 6934. — Av **Nythorp* har blivit *Nydhorp*, varav **Nydhærp*, varav *Nydhærop*, varav *Nyerop*, varav *Nyrop*, varav slutligen *Nyrup*.

Ordrup, Voldborg hd, Själl. *Oorthorp* 1330 Rep. 1582, *Ooræthorp* 1349, 1354 aa 2184, 2416, *Ordorp* 1390 aa 3479 (2 ggr), *Grubbæworthorp*, *Grubbæwortorp* (2 ggr) 1392 aa 3867, *Worthærop* 1398 aa 4189, *Orthærop* 1413 aa 5263 (3 ggr), 5264 (2 ggr), *Orthorp* 1421 aa 5945, *Ordorp* 1425, 1433, 1447 aa 6211, 6602, 7670, *Ordropp* 1433 aa 6624, *Ordrops* (gen.) 1435 aa 6774. — Av *Orthorp* har blivit *Ordhorp*, varav **Ordhærp*, varav *Ordhærop*, varav *Ordrop*.

I båda exemplen har *æ* i *-ærup* visat sig tillhöra andra sammansättningsleden. På grund av omedelbart föregående vokal eller tonande konsonant har *-thorp* blivit *-dhorp*, varav *-dhærop*.

Jag har till och med funnit en skrivning med *-terup* svarande mot äldre *-thorp* nämligen: *(paa) Suensterupæ* 1437 Rep. 6895. Namnformen betecknar *Svenstrup* i Hammer hd, Själl., vilket namn uppenbarligen skall härledas ur **Svens-thorp*. Att namn av typen *Svenstrup* (< *Svensthorp*) ej fått (behålla) *-e-* beror på faktorer, för vilka senare redogörelse skall lämnas.

Vi gå så till en överblick över utvecklingen av namntypen *Bonderup* < *Bondathorp*. Att för ett och samma namn belägga alla utvecklingsstadier torde knappast vara görligt. Det blir nödvändigt att uppsöka ett stadium hos det ena namnet, ett annat stadium hos det andra. Följande översikt är rätt upplysande.

1. (*Bondathorp* 1363, *Krachathorp* 1382).
2. *barnæthorp*, *biørnæthorp* Vjb, *Bukæthorp* 1288.
3. *barnethorp* Vjb, *Byernethorp* 1320, *Bukkethorp* 1370.
4. *Slauædorp* 1320, *Tummedorp* 1394, *Swaledorp* 1410.
5. *Hælyeorp* 1355.
6. *Baldorp* 1309, *Slangorp* 1356, *Byerkorp* 1366, *Bondorp* 1366, *Ænglorp* 1384, *Bosorp* 1389, *Tummorp* 1389, *Vborp* 1409, *Krumborp* 1415, *Bwkkorp* 1429, *Liungorp* 1430, *Sonorp* 1444.
7. *Biørnørp* 1364, *Skaftørp* 1365, *Bonderp* 1377, *Byerkørp* 1390, *Slangørppæ* 1391, *Byerkerp* 1395, *Bwttwrp* 1413, *Buttørp* 1421, *Thumørp* 1424, *Finwrpæ s.* 1429.

8. *Agherop* 1380, *Byærkarop* 1400, *Gryderup* 1406, *Biælkærop* 1415, *Englerup* 1429, *Slangeropp* 1440, *Soneropp* 1440, *Bierneropp* 1442, *Kragerup* 1445, *Twmmerup* 1447, *Skullerop* 1449, *Soderup* 1464.

Stadium 6 och 7 äro tydligen äldre än stadium 8. Med stadium 8 synes utvecklingen vara avslutad. Men vi ha ännu ett stadium vars ordningsföljd synes vanskligare att bestämma.

9. *Byælkrøp* 1419, *Tandropgaard* 1424, *Krumbrop* 1434, *Kobroph* 1438, *Sondrop S.* 1438, *Stubbrop* 1442, *Klabroppe* 1442, *Gundrop* 1449, *Slangrop* 1449, *Sodrop* 1466.

Torp-Falk påpeka i Da-no. lydhistorie, s. 173 att vissa ordgrupper karakteriseras därigenom att de på grund av sin betydelse gärna uttalas i ett raskare tempo än det normala, varav följa starkare försvagningar och sammandragningar än de som förekomma i andra ord. Som ex. nämna de personnamnen och no. dial. invånarebeteckningar (*Raksting* > *Rakkestading* osv.) Till dessa ordgrupper höra ock ortnamnen.

Ett sådant ortnamn som *Tanum* < *Tŏnum* < *Tūnhem* (se t. ex. NoB 6, s. 181 f.) har fått båda sammansättningslederna försvagade. Detta beror ej på att trycket än legat på ena leden, än på den andra. Namnets huvudtryck har givetvis alltid legat på första sammansättningsleden.

Men i t. ex. motsatsbetoning eller vid tydlighetsintresse få ortnamnen ett mera långsamt uttalstempo och behålla då bättre de gamla formerna. Former av typen *Slangrop* ha väl uppkommit genom hastigare uttal av typen *Slangerop*.

Man kan även räkna med förkortning i förbindelser av typen *Slangeropæ bý*.

Men en motsatt utveckling är ej häller otänkbar. Vi känna flera ex. på *e*-inskott framför en med *r* begynnande senare sammansättningsled. I svenskan är övergången *-sr-* till *-ser-* rätt utbredd. Följande exempel äro tillfyllest:

Glumserud (SOÄ 19, s. 128), Dalsland. *Glumssrödh* 1640, *Glumserud* 1790:t.

Smedserud (SOÄ 19, s. 120), Dalsland. *Smedsrud* 1653, *Smedserud* 1801.

Stensered (SOÄ 11, s. 14), Västerg. *Stensröd* 1545, *Stenndzered* 1600, *Stensered* 1617.

Stenserum (Lindroth, No. ortn. på *-rum*, s. 73), Småland. *Stensrwm* 1371.

Strömserum (Lindroth, a. st.), Smål. *strømsrum* 1312.

Svenserum (Lindroth, aa, s. 74), Smål. *Suensrum* 1544. Om *e*-inskott i namnen på *-rum* se vidare Lindroth, aa, s. 97.

I danskan och skånskan anträffas inskjutet *e* framför *-rum* även i andra förbindelser, ex.:

Allerum (Lindroth, aa, s. 9), Skåne. *Alrome* 1440, *Alrom* 1547, *Alrum* 1573.

Sanderum (Lindroth, aa, s. 64), Fyen. *Sandrum* 1464, *Sandrom* 1468 Dipl. Chr. I, s. 197.

Med stöd av detta och annat liknande material[1] skulle man kunna framställa den meningen att typen *Slangerop* uppstått ur typen *Slangrop* genom *e*-inskott mellan föregående kons. och *r*. Redan av kronologiska skäl är jag, åtminstone med det material som nu står mig till buds, böjd att avvisa denna förklaring. Typen *Slangerop* synes överhuvud kunna beläggas tidigare än typen *Slangrop*. Ur *Slangərp*, den starkt försvagade uttalsformen av *Slangorp* synes *Slangərop* ha uppstått genom att mellan *r* och *p* det labiala glidljudet vokaliserats.

Hurusomhälst ha vi att förklara uppkomsten av en parasitvokal mellan *r* och *p*. Att här tala om en metates vore meningslöst. Som bekant är vokalinskott mellan postvokaliskt *r* och *gh* i danskan[2] vanligt. På grund av den följande palatala konsonanten blir naturligtvis inskottsvokalen palatal.

ex. *argh* > *arigh* 1407 Molbech-Petersen, s. 338, or.
herberg > fda. *hærbærægh* Lis Jacobsen, Da rigsspr. hist. s. 73.
biærg > fda. *bierigh, biærigh*, aa, s. 142.
Biærgha > *Bierighæ* (Själl.) 1329 Rep. 1565.
sorgh > fda. *sorrigh*, Lis Jacobsen s. 142.
torgh > fda. *torrigh*, a. st.

---

[1] Se t. ex. Noreen, Aschw. gr. § 160, 2 a.

[2] Bl. a. framhållet av Lindroth i AT 20: 4, s. 27. En annan men mig ej övertygande tolkning av detta *-righ* hos Torp-Falk, Lydhist., s. 206 f.

borgh > ä. da. *borrig,* Kalkar; *Swynneboryg, Foboryg, Nyboryg* 1505 Styffe Bidr. 5, s. 49 or. *Wiborrig* 1493 De la Gard. arch. 2, s. 78 avskr.
korgh > ä. da. *korrig,* Kalkar.
kargh > ä. da. *karig,* Kalkar.
**Hargh* > *Harigh* 1429, Nielsen i Blandinger 1, s. 271.

Den äldre danskan kan även uppvisa vokalinskott mellan postvokaliskt *l* och labial konsonant. På grund av påverkan från den efterföljande konsonanten blir stödjevokalen labial dvs. *u.*

ex. *holmby* och *holumby* 1341 SD 5, s. 20, 22.
Hollum eeghe 1506 Falkman, Sk. ortn., s. 48.
Kroghollum 1547 Kr. Skøder 1, s. 33.
sielluf, Lis Jacobsen, Da. rigsspr. hist., s. 250.

Stödjevokalen kan dock även uppträda som *e.*
ex. *halefft, skaleff, sellef,* Lis Jacobsen aa, s. 142.

Mitt antagande av parasitvokal i *-rup* styrkes än mer genom jämförelser med behandlingen av ordet *dorf* i tyska ortnamn. Redan från 700:talet har Reutercrona, Svarabhakti im Altdeutschen, s. 117 visat upp sådana former som *Beffindoraf, Sedorof, Wildorof.*

Det nuvarande danska *-erup* har sålunda i regel uppkommit ur *-erp,* detta ur *-orp* och detta ur *-thorp.* Att vemmenhögsmålet ännu har *-orp* beror på att svarabhakti ej i dessa fall förekommer i skånskan.

Det återstår då att säga några ord om typen *Svenstrup* < *Svensthorp.* Varför kvarstår ej formen *Svensterup* som dock måste ha passerats som ett stadium? Enligt min tanke beror detta på aksentförhållandena. Som en blick på de danska *-strup*-namnen visar är första leden i regel av gammalt enstavig. Vi få därför i dessa namn andra aksentförhållanden än i de där förra leden slutade på gammalt *-a* och var tvåstavig. I typen *Svensthorp* > *Svensterup* hade vi av gammalt aks. 1, i typen *Bondathorp* > *Bonderp* > *Bonderup* aks. 2. I förra fallet föll *e,* i senare fallet stod det kvar.

5. Om utbredningen av jordeboksnamnen på *-arp, -orp*.

Ändelsen *-arp (-orp)* har uppstått genom en sammandragning av fsv. vokal + *thorp* och beror sålunda på en s. k. ljudlag. Var, när, hur och under vilka förutsättningar har denna ljudlag verkat? Till att börja med skall jag söka åstadkomma en lokal begränsning av företeelsen.

Vid svenska dialektundersökningar har man i regel nöjt sig med ett inläggande av gränslinier i ytterkanten av de olika novationernas eller konservationernas[1] områden. På grund av materialets ojämnhet ha dessa gränser ofta blivit rätt godtyckliga. Språköar inom gränsen har man ej kunnat bestämma. Denna grafiska metod är givetvis mycket bristfällig och ger synnerligen vilseledande resultat. Varje vetenskaplig grafisk metod måste basera sig på ett exakt inläggande av respektive fyndplatser. Så småningom skall väl, får man hoppas, vår i så glädjande utveckling stadda dialektforskning väl även nå fram till denna metod, som redan länge tillämpats inom närstående discipliner.

Då jag uppgjort en karta över *arp- (orp-)*namnens utbredning har detta ej blott skett därför att det är nödvändigt för min egen uppgift utan i viss mån också för att ge en antydan om hur en dialektkarta bör göras.

Vid framläggandet av kartläggandets resultat gör jag samtidigt ett försök att bestämma novationens färdriktning. Att den börjat i Skåne är otvivelaktigt. Endast från detta landskap finnas 1300:talsbelägg.

---

[1] Ett språkdrag som beror på bevarandet av ett ålderdomligt drag kallar jag *konservation.*

Fig. 1.

Arp-namnen äro som av kartan (fig. 1) synes i Skåne synnerligen talrika. I Malmöhus län finnas ej mindre än 235 och i Kristianstads län åtminstone 237. I dessa tal äro då också, av skäl som den initierade lätt förstår och vilka i det följande skola utvecklas, även inräknade namn på *-erup* av typen *Krapperup* men ej namn på tryckstark vokal + *rup* av typen *Torup*. Ändelsen *-orp* är i Skånes jordebok i de fall den i dialekten förekommer ersatt med *-arp*.

Att av kartan över Skånes nutida *arp*-namn dra några slutsatser om novationens väg genom Skåne är ej görligt. Att vattendragen i nordligaste Skåne ex. Stensån och särskilt Helgaån spelat en viss roll som förmedlare synes emellertid antagligt. Bättre resultat ge kartbilderna av *arp*-namnens övriga landskap.

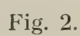

Fig. 2.

Till Blekinge (fig. 2) tyckas *arp*-namnen ha spritt sig från Villands hd i Skåne. De äro i Blekinge rätt tunnsådda. I hela landskapet finnas ej mer än 16, därav ett (*Jockarp* i Gammalstorps sn) i Listers hd, 14 i Bräkne hd och ett (*Tubbarp* i Ronneby sn) i Medelstads hd vid gränsen till Bräkne hd. I hela östra Blekinge dvs. Östra hd och Medelstads hd saknas namn på *-arp*. Det nyssnämnda *Tubbarp* är det enda undantaget.

Arp-namnen gå i Blekinge ej långt upp i landet och hålla sig i huvudsak till ådalarna.

Till Halland (fig. 3) tyckas *arp*-namnen ha kommit från Skåne. De äro i Halland tätare än i Blekinge men glesare än i Skåne. I Höks hd finnas 20, därav 10 i Stensåns, ett i Smedjeåns, 8 i Lagans och ett i Genevadsåns dalgång. De gå ej upp i skogstrakterna. Hishults och Knäreds snr sakna *arp*-namn.

I Tönnersjö hd finnas 12 *-arp*, därav 2 i Genevadsåns, 4 i Fylleåns och 5 i Nissans dalgång. Breareds sn (på gränsen till Småland) saknar *arp*-namn.

Halmstad hd har 26 *-arp*, därav 4 i Nissans, 3 i Nyrebäckens och ett tiotal i Suseåns dalgång.

Årstad hd räknar 11 *-arp*, därav 4 i Suseåns och ett i Ätrans dalgång.

Faurås hd har 18 *-arp*, därav 11 i Ätrans och 7 i Ätrans biflod Högvadsåns dalgång.

Himle hd har ej mindre än 19 *-arp*, varav 16 i Himleåns dal.

Viske hd har blott ett *-arp*: *Hornarp* nära Viskans utlopp och

Fjäre hd saknar namn på *-arp*.

Det visar sig vidare att *arp*-namnen blott i Nissans, Ätrans, Högvadsåns och Himleåns dalgångar[1] närma sig landskapsgränsen i öster.

Vi gå så till Västergötland (fig. 4). Där är utbredningen koncentrerad till de sydöstligaste häraderna. Namn på *-arp* finnas blott i östra Marks (3), Kinds (64), östra Vedens (6), Ås (25), Redvägs (26) och östra Gäsene hd (16) i Älvsborgs län samt i Frökinds (13), södra Vilske (9), södra Gudhems (3) och Vartofta hd (37) i Skaraborgs län. I hela Västergötland finnas sammanlagt 202 *-arp*.

---

[1] Med dalgång menar jag trakten närmast en å och dess olika biflöden. Med läge i Himleåns dalgång menar jag sålunda: läge nära Himleån eller ett av dess tillflöden.

Fig. 3.

Fig. 4 a.

Då Kinds och Redvägs härader ligga i Ätrans dalgång och av denna ha fått sina gränser, följer därav att i Ätrans dalgång ligga ej mindre än 90 *-arp*. En blick på kartan visar att det är efter Ätran dessa namn trängt in i Västergötland från Halland. Av namnen i Vartofta härad ha dock troligen en del trängt in från Småland (Tveta hd).

Från Ätrans dalgång gick *arpens* väg in i Viskans dalgång genom Ås och Vedens hdr. Över de smala vattendelarna klätt-

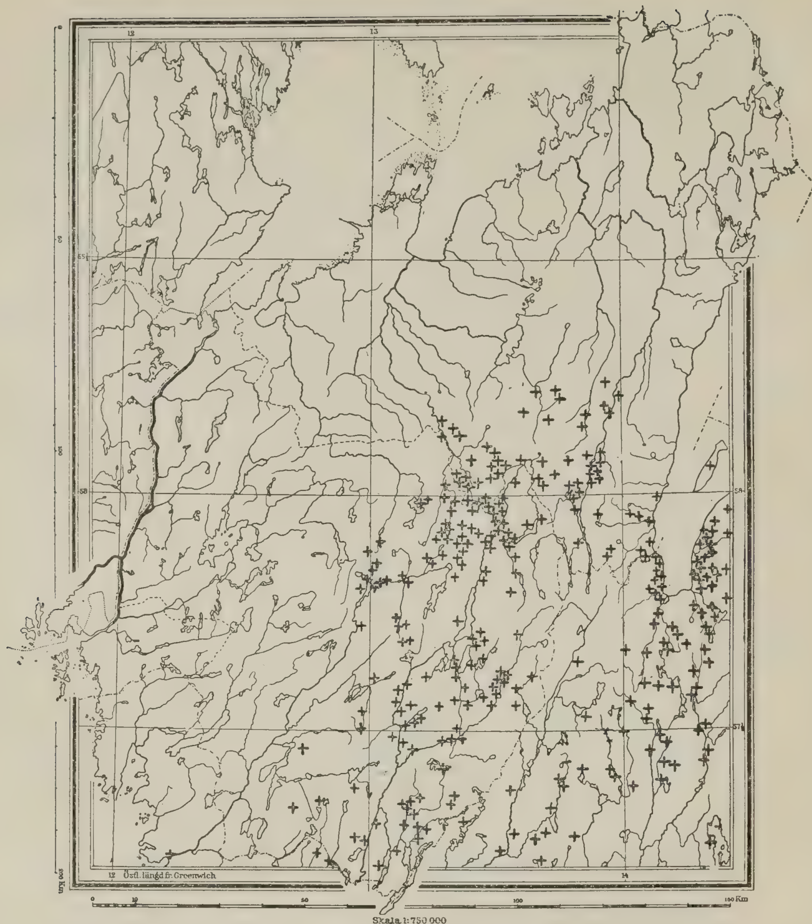

Fig. 4 b.

rade de vidare in i Nossans, Lidans, Flians, Ösans och Tidans dalgångar men följa dessa åar blott kortare stycken. I öster skiljas de genom Hökensås från Vättern.

Till Småland (fig. 5) tyckas *arp*-namnen ha kommit från Skåne efter Helgaån och Lagan och, fast i ringa utsträckning, från Halland efter Nissan och kanske även efter Lagan.

I Sunnerbo hd finnas 31 *-arp,* därav 6 i Helgeåns och 25 i Lagans dal. I Allbo hd finnas blott 3, därav två i Helgeåns

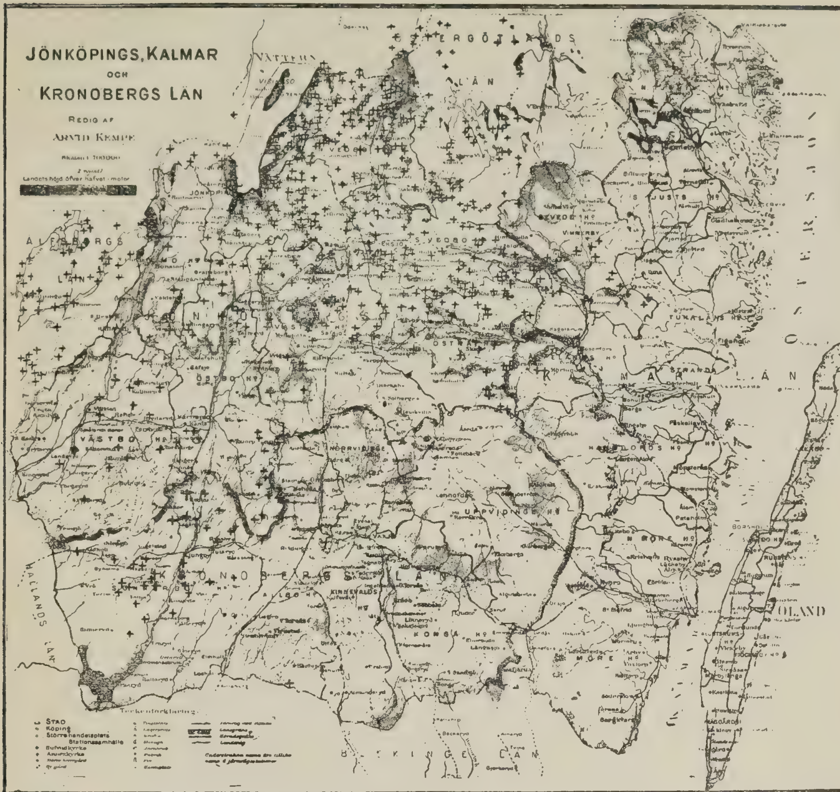

Fig. 5 a.

dal. I den återstående delen av Kronobergs län saknas de fullständigt.

I Västbo hd finnas 20 *-arp,* därav 13 i Nissadalen och 7 i Lagans dal. Mo härad, som bildats kring Nissans övre lopp, har blott 5 *-arp,* därav ett i Lagans dal.

Östbo hd, som ligger kring Lagans övre lopp, har 28 *-arp,* varav åtminstone 22 i Lagadalen.

Det lilla Tveta hd kring Jönköping har 74 *-arp.* De koncentrera sig kring Vättern, Tabergsån och Huskvarnaån. Tabergsåns och Lagans källor ligga ej långt från varandra.

Västra hd ligger kring armar av Lagan. Det räknar 35 *-arp.*

Vista hd, Smålands minsta härad, har ej mindre än 46 *-arp.* Det ligger på Vätterns östra strand.

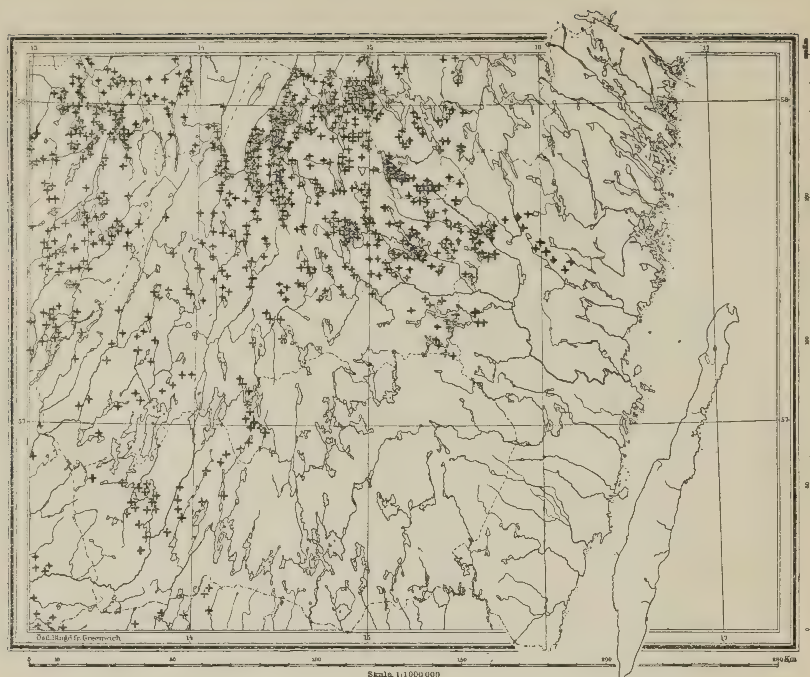

Fig. 5 b.

Synnerligen talrika äro *-arp*-namnen i N. Vedbo hd, som ligger kring Östgöta Svartås källor. Här finnas 96 stycken.

Södra Vedbo hd ligger kring Emåns norra armar och räknar minst 85 *-arp*. Östra härad genomflytes av Emåns sydligare delar och grenar och räknar inom sina gränser minst 39 *-arp*.

Samtliga härader inom Jönköpings län kunna sålunda uppvisa *arp*-namn. Tätast äro de i norr och öster, synnerligen glesa i söder och väster.

Med Emån ha väl *arp*-namnen kommit in i Kalmar län. De nå dock ingenstädes fram till Östersjön. I Aspelands hd finnas 8 *-arp*, alla i Emådalen. I Sevede hd finnas 16 *-arp*, varav två i Emådalen. I Pelarne sn ha de klättrat över den smala vattendelaren och kommit ned i Stångåns dalgång och därifrån till Virboåns dal. I Tunaläns hd finnes blott ett vid västra gränsen. De övriga häraderna i Kalmar län sakna namn på *-arp*. I hela länet finnas blott 25 *-arp*.

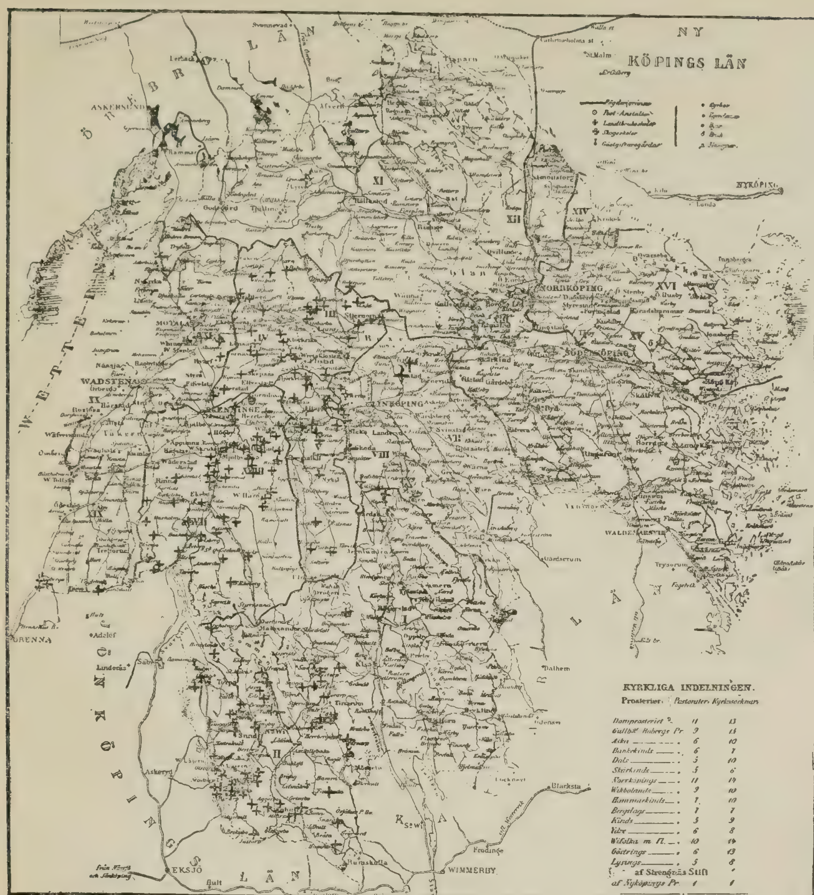

Fig. 6 a.

Småland i sin helhet räknar ej mindre än 487 namn på *-arp*.

Till Östergötland (fig. 6) tyckas *arp (orp-)*namnen ha kommit med Svartån, som rinner från Smålands *arp*-rikaste trakter. Karakteristiskt är att i Lysings hd utmed Vättern blott finnas fyra *-arp* och dessa ligga alldeles intill Smålandsgränsen. Dals hd vid Vättern saknar fullständigt *arp*-namn.

Göstrings hd har 24 *-arp,* alla i Svartådalen och Ydre hd 44 i Svartåns dal. Vifolka hd räknar 27 *-arp,* varav de flesta i Svartådalen och 6 i dalgången till Svartåns tillflöde Lillån.

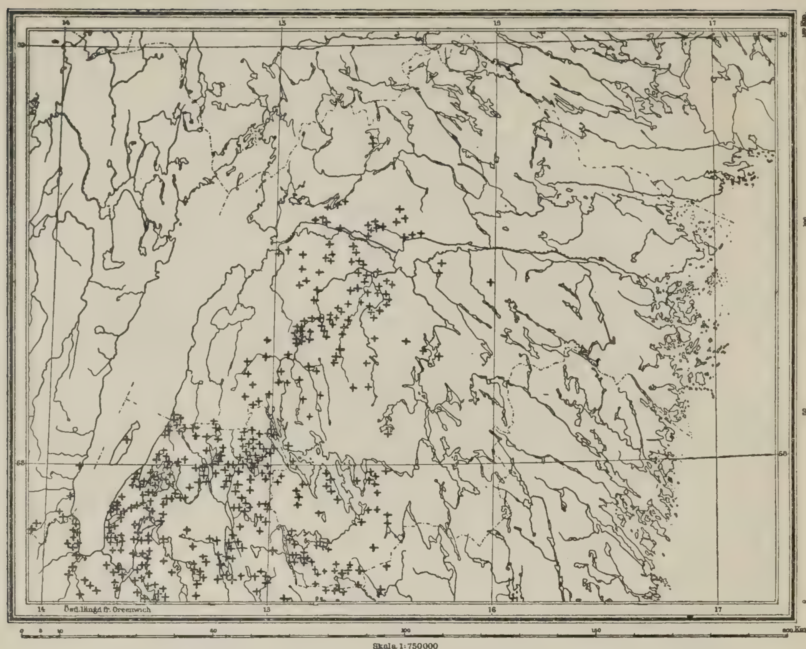

Fig. 6 b.

Valkebo hd har 14 -*arp* och Hanekinds hd 12. Bankekinds hd har blott ett nämligen *Åsarp* i Örtomta sn.

I Kinda hd finnas *arp*-namn blott i den västligaste delen som omger Svartåns tillflöden. I Stångåns dal finnes ej ett. Hela antalet i häradet är 12.

I Åkerbo hd söder om Roxen finnas blott två -*arp*, i Gullbergs hd 17, i Bobergs hd 19, och i Aska hd 4. De tre sista häraderna genomflytas av Motala älv.

I Finspångaläns hd, Östergötlands nordligaste, finnas två -*arp*[1].

De 182 östgötska *arp (orp-)*namnen äro koncentrerade kring Svartån, Sommen och Motala älv. De förekomma ej alls i östra Östergötland. Ostgränsen är i stort sett Stångån. I Vätterhäradena äro de synnerligen fåtaliga.

---

[1] Då jag i detta sammanhang för Östergötlands vidkommande talat om namn på -*arp*, har jag i dessa även innefattat namnen på -*orp* (men naturligtvis ej de på -*torp)*.

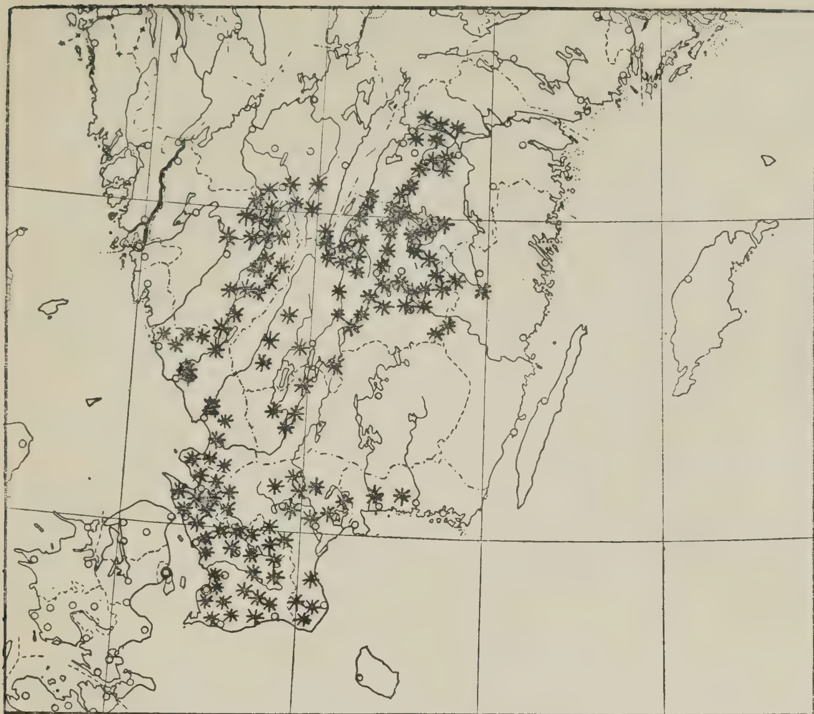

Fig. 7.

Norr om Östergötland och Västergötland finnas inga namn på *-arp*.

Kartläggningen har sålunda visat att namnen på *-arp (-orp)* blott finnas inom ett sammanhängande område i södra Sverige, omfattande Skåne, Halland till Viskan, sydöstra Västergötland, västra Blekinge, västra och norra Småland och mellersta Östergötland kring Svartån från Smålandsgränsen i söder till närheten av Närkesgränsen i norr.

För att ge en överskådlig totalbild av *arp- (orp-)*namnens utbredning har jag på en särskild karta (fig. 7) sammanfört kartbilderna 1—6. Varje inlagd stjärna betecknar en grupp av 5 till 10 namn.

Novationens väg synes ha gått längs floddalarna. De viktigaste spridningslederna voro Lagans, Nissans, Ätrans, Emåns och Svartåns dalgångar.

Dessa spridningsleder motsvara just huvudvägarna i södra Sverige under medeltiden [1]. Lagastigen var huvudvägen mellan Skåne och Östergötland. Vid Jönköping grenade den sig i västra och östra Holavedsstigen [2]. Styffe tror att västra Holavedsstigen, som gick utmed Vättern, var viktigare än den östra, som gick utmed Svartån. Men *arp*-namnen ha annat att förmäla.

Vägen mellan Östergötland och Halland gick över Jönköping utför Nissan till Halmstad.

Jönköpingstrakten var en ytterst viktig knutpunkt för samfärdseln. Därifrån sträcker sig sjön Vättern och där rinna ett flertal viktiga floder upp. Där ha sålunda sedan urminnes tider viktiga vägar sammanstrålat.

Ätrans stora betydelse som huvudväg mellan Falköpingsbygden och Halland är väl känd. Av Västergötlands landsvägar nämner Styffe Ätravägen »i första rummet». Den kallades en gång *Redväg* och har givit namn åt *Redvägs* hd [3]. Om denna viktiga medeltida stråkväg se närmare prof. N. Beckmans noggranna utredning i Vägar och städer i medeltidens Västergötland, s. 5 f.

Floddalarna som kulturvägar.

Att floderna fått en så avgörande betydelse för de stora landsvägarnas sträckning har flera anledningar. Först och främst är att märka att floddalarna bäst ägnade sig till bebyggelse. Men gå vi ändå längre tillbaka till de tider då bebyggelsen var gles och skogarna obebodda blir den yttersta grunden klar. När man ger sig ut på färder i ödemarker äro floderna de bästa vägvisarna. Det gäller ej blott att komma fram utan även att komma hem. Följer man en flod 10-tals mil uppåt, är det dock en smal sak att hitta hem. Man följer bara den riktning vattnet rinner och man råkar ofelbart rätt.

De äldsta vägarna sträcktes ej av ingenjörer utan av jägare, fiskare och boskap.

---

[1] Se Styffe, Skandin. u. unionstiden$_3$, s. 115, 125, 240. Lagadalens betydelse som kulturväg under den äldsta kristna tiden har, som prof. N. Beckman för mig påpekat, kraftigt framhållits av prof. E. Wrangel i Medd. fr. N. Smålands fornm.-för. 1 (1907), s. 75 f.

[2] Holaveden är namnet på den stora skogen mellan Vättern och Sommen.

[3] SOÄ 10, s. 1. Ortnamnskommitténs översättning »ridväg» är kanske ej så lyckad. »Färdväg» vore bättre.

Flodernas användning som båtleder har ock bidragit till att öka deras betydelse för landsvägsnätet.

De större åarna ha sedan gammalt haft en stor betydelse för häradsindelningen. I det sydligaste Sverige har åarna bildat häradsgränser. Så är i stor utsträckning förhållandet i Skåne, Blekinge och södra Halland.

I Skåne gör Rönneå gräns mellan Södra Åsbo hd i söder och Norra Åsbo och Bjäre hdr i norr. Vegeån är gräns mellan S. Åsbo och Luggude hdr. Råån skiljer Luggude och Rönnebergs hdr. Saxån bildar gräns mellan Rönnebergs och Harjagers hdr. Löddeå skiljer Harjagers och Torna hdr. Höjeån är gräns mellan Torna och Bara hdr. Segeån är gräns mellan Bara och Oxie hdr osv. [1].

I Blekinge skiljas Listers och Bräkne hdr genom Mörrumsån. Vierydsån är gräns mellan Bräkne och Medelstad hdr, Bubbetorpsån mellan Medelstad hd och Östra härad.

I Halland är Nissan gräns mellan Tönnersjö och Halmstads hdr, Suseån mellan Halmstads och Årstads hdr, Ätran mellan Årstads och Faurås hdr.

Men utanför dessa områden är förhållandet ett annat. Viske härad i norra Halland ligger *kring* Viskan. Fjäre hd ligger *kring* Kungsbackaån m. fl. åar.

Gå vi till Småland skola vi finna att Sunnerbo hd ligger *kring* Lagan (och Helgeån). Östbo hd ligger *kring* Lagans övre lopp. Västbo hd ligger *kring* Nissan, likaså längre upp Mo hd. Emån genomflyter Södra Vedbo, Östra, Aspelands och Handbörds hdr. Sevede hd ligger *kring* Stångån, Norra Vedbo hd *kring* Svartån.

I Östergötland ha de flesta häraderna bildats kring floder. Typiskt är att Motala älv på kort sträcka klyver Aska, Bobergs och Gullbergs härader.

Samma förhållande råder i Närke, där alla härader ligga kring åar. Intet härad sträcker sig över mer än en floddal. Jag hänvisar till min uppsats »Landskapsnamnet Närke» i Sv. Landsmål 1911, s. 291 f.

De västgötska häraderna ha också uppstått kring floddalar. Mark är detsamma som Viskans nedre dal. Veden omger Viskans

[1] Se vidare min uppsats »De skånska häraderna och deras namn» i NoB 1920, s. 55.

mellersta lopp och Ås hd dess översta lopp. Kind omger Ätrans nedre lopp och Redväg dess övre. Ösan och Tidan rinna bitvis nästan parallellt genom Vartofta, Kåkinds och längst ned Vadsbo härader.

Men undantag finnas. Så t. ex. bildar Stångån i Östergötland samt Lidan och Götaälv i Västergötland häradsgränser.

Huvudregeln blir emellertid att i mellersta Sverige häraderna ligga kring floderna och i sydligaste Sverige mellan floderna. De härader, som ha floder till gräns ligga i regel på slätter.

Härav framgår flodernas oerhörda betydelse som kulturvägar just i skogstrakterna. Kring floderna låg bygden och längs floderna spridde sig kulturen.

I slättrakterna ha floderna ej haft samma betydelse för kulturströmmarnas riktning i senare tider.

Teorien om den västgötska kulturen i västra Östergötland.

Sedan lång tid tillbaka har man från kulturell synpunkt indelat Östergötland i en västlig och en östlig del.

Den västliga delen har man sammanfört med Västergötland. Nerman, som i Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1911 givit en förtjänstfull översikt över Östergötlands stenålder, menar att sedan den epipaleolitiska kulturen (med verktyg av horn och ben) antagligen spritt sig från Danmark till Sverige, att den efter västkusten nått Västergötland och »sannolikt över Vättern nått Östergötland» [1].

Denna kultur kallar Nerman Östergötlands östliga kultur, trots att av de ytterst fåtaliga fynden ett är gjort på Tåkerns botten i västra Östergötland.

Denna kultur, menar han, har haft att kämpa med den västra kulturen eller den submegalitiska, som är representerad med 19 spetsovala flintyxor från västra Östergötland.

Denna kultur skulle också ha spritt sig från Skåne efter västkusten till Västergötland och därifrån över Vättern till västra Östergötland [2].

Nerman stöder sig på att från norra Småland (Jönköpings län) ej några spetsovala flintyxor anträffats. Men det förhål-

[1] aa, s. 4, efter Stjerna, Före hällkisttiden AT 19: 2, s. 28 f.

[2] Nerman, aa, s. 15 f. efter Stjerna, Före hällkisttiden, s. 73.

landet att dylika ej häller äro kända från västra Västergötland utgör för honom intet hinder. Han skriver:

»Det bör i själva värket icke förvåna, att östra Västergötland är så fattigt på äldre flinttyper. Än i dag är denna del av landskapet i stort sett en ödslig och ofruktbar trakt, som ej under stenåldern bör ha lockat till någon tät bosättning. Det åkerbrukande megalitfolket har ej lämpligen kunnat bosätta sig på dessa Hökensåsens sluttningar; vägarna genom östra Västergötland ha varit ett kortvarigt stadium på vandringen mot nya, för åkerbruket mera gynnsamma trakter. Över Vättern har man funnit dessa i västra Östergötlands rika silurområde».

Nerman glömmer bort att samma resonnemang gäller skogstrakterna i Jönköpings län. De hade visserligen större utsträckning, men till gengäld voro de genomflutna av flera från kommunikationssynpunkt viktiga vattendrag. Vägen mellan Bolmens i tidig stenålder befolkade stränder och Vätterstranden var minst lika bekväm som vägen över Hökensås, där inga större vattendrag underlättade och vägledde trafiken.

Vidare är att märka att någon systematisk undersökning av stenåldern i Jönköpings län ännu icke är utförd, vilket däremot är fallet med Västergötland.

Vad ben- och hornföremålen beträffar, så äro de så ytterligt glesa att en karta över deras utbredning intet säkert visar angående kulturströmmarnas riktning [1].

Jag vill emellertid naturligtvis ej bestrida att vissa kulturströmmar under stenåldern kunna ha gått från Västergötland över Vättern till Östergötland. Jag vill blott påpeka att den saken ingalunda är så säker och självklar som arkeologerna tyckas mena.

När Smålands stenålder blivit genomgående [2] undersökt kan frågan tas upp till ny prövning. Tills vidare räknar jag med möjligheten av att Lagavägen mellan Skåne och Vättern varit i bruk redan under stenåldern.

Teorien om kultursamband mellan Västergötland och västra Östergötland näres också av språkforskarna.

[1] Angående benföremålen jämför vidare Lindqvists avhandling »Nordens benålder» i Rig 1918, s. 65 f. och Friis-Johansen i ANO 1919, s. 106 f.

[2] För Kalmar län finnes redan goda framställningar av Nils Åberg.

Hesselman menar i sin avhandling »Stavelseförlängning och vokalkvalitet», s. 59, n. 2 (1902) att östgötskan vid Vätterstranden i vissa hänseenden är närmare släkt med västgötamålen väster om sjön än med östgötskan i t. ex. Linköpingstrakten. I Sveamålen (1905), s. 66 redogör Hesselman närmare för de drag som utmärka dialekterna i västra och södra Östergötland.

1. Här möter den sydsvenska försvagningen av *gh* ex. *steȷə* 'stege', *haȷə* 'hage'.

2. Redan i landskapets centrala del uppträder den företeelse som för de egentligen götiska och sydsvenska målen är den kanske mest karakteristiska: *t* står kvar i slutljud efter icke starktonig vokal. Och i västra Östergötland (vid Vättern) och även söderut böjes på fullständigt västgötskt manér t. ex. i Väversunda: *gɵʟvət* 'golvet', *boṭ* 'bordet' *bostælt* 'bostället', *faəṭ* 'farit', *bɵənt* 'bundit, -et', *brɵtət* 'brutit, -et', *ʀevət* 'rivit, -et' *maʟat* 'målat'.

3. Och därmed få vi *e, ø, ɵ* o. dyl. (ej *i, y, u*) i starka particip och supiner, ex. *ʀevən, ʀevət.*

I »Några anmärkningar om Vättern som språkgräns» [2] påpekar Danell »några flera västgötska företeelser som sträcka sig över Vättern in i Östergötland».

4. *ĭ, y̆* i långstaviga ord ha gått till *e, ö* i vida flera ställningar än i den centrala östgötskan, ex. *bötta* 'bytta', *stöcke* 'stycke', *kleppa* 'klippa', *vesst* 'visst'.

5. *u* > *o* framför långt *g, k, ŋ*, ex. *hogga, dokti(er), sjonga.*

6. *a* > *ɑ* i t. ex. *bagə, tak, vaŋ.*

7. Ändelsen *-an* har gått till *-a.*

8. Västra Östergötland har liksom Västergötland *a*-mål.

9. Bärnamn på *-on* har liksom i Västergötland och norra Småland blivit femininer på *-a.*

10. Feminina förnamn på *-a* ha genitiv på *-əs* liksom i Västergötland och Småland, ex. *Stines.*

11. Adjektiv på *-ug* saknas.

Granska vi dessa av Hesselman och Danell anförda dialektdrag något närmare skola vi se att de nästan alla återfinnas i norra Småland.

---

[1] Xenia Lideniana (1912), s. 43 f.

1. *dejen* 'degen', *äjje* 'ägor' (Tveta hd, s. 6)[1].
2. *bärget, kommet, stället* (Tveta hd, s. 4, 16).
3. *blejen* 'bliven' (Tveta hd, s. 18), *ɐ* i starka participer av 2:a avljudsklassen i Norra Vedbo hd (Lundberg, Andra starka verbalklassen, s. 103).
4. *olöcka* 'olycka', *vesste* 'visste' (Tveta hd, s. 4).
5. *skonga* (s. 4), *tvongen* (s. 6), *hogga* (s. 10) (Tveta hd).
6. *tack, makt,* (Tveta hd, s. 8).
7. *-an* har gått till *-a* åtminstone i Östra hd och delar av Aspelands och Handbörds hd (enl. medd. av lic. G. Hedström).
8. Norra Småland har *a*-mål.
9. Bärnamn på *-on* äro, som Danell själv meddelar, fem. på *-a*.
10. Kvinnonamnsgenitiver på *-əs,* t. ex. *Telles* 'Tildas' (Tveta hd, s. 20)[2].
11. Adjektiv på *-ug* saknas.

Som rent västgötadrag kvarstår då endast

12. *bo̠ʈ, bo̠stælt, fa̠əʈ, bɐ̠ənt.*

Av de angivna dialektdragen tyder sålunda blott ett på en inverkan *över* Vättern. Möjligheten av att denna novation självständigt uppstått även i Östergötland kan väl ej helt och hållet avvisas.

Danell framhåller i anförda arbete också en hel del västgötska dialektdrag som ej återfinnas i västra Östergötland, varför han talar om Vättern som språkgräns.

Om tiden för genomförandet av alla novationer har man ej kunnat dra några bestämda slutsatser. Danell tror emellertid att under äldre tid har en västgötsk påverkan ägt rum, som senare mer och mer försvagats. Först i senare tid har Vättern blivit språkgräns.

Danell hänvisar till att »Östergötlands bebyggelse har skett från Västergötland, över Vättern. Detta har arkeologien klarligen ådagalagt». Han åberopar sig på Nermans ovannämnda redogörelse i Meddel. från Österg. fornm.-för. 1911. Danell ansluter sig till Nermans teori om att namnen på *-lösa* i Östergötland äro från submegalitisk tid och spridda från Västergötland.

---

[1] Uppgifterna från Tveta härad äro hämtade ur B. Karlgrens Folksägner från Tveta och Mo härader (SL, B 2).

[2] Från Skagershult i Närke har jag antecknat *Sares* 'Saras'.

Min karta över *lösa*-namnens utbredning i »Forntida svenska kulturprovinser och kulturvägar» (Rig 1920, s. 161) har visat att *lösa*-namnen även förekomma i östligaste Östergötland och att de till Östergötland efter all sannolikhet kommit från Småland. Vid Vätterns södra ände och på Visingsö finns en grupp på fem *-lösa*. Till Jönköpingstrakten synas de ha kommit efter Lagan [1].

Lösa-namnen i Östergötland ha ungefär samma utbredning som runstenarna. Vi ha dock ej rätt att med hittills brukade metoder därför datera dem till runsvensk tid. Efter all sannolikhet härröra de från järnåldern.

Danells argument för att Östergötland befolkats från Västergötland äro sålunda svaga.

Men kvar står det av Hesselman, Danell, Tydén [2] m. fl. bevisade sakförhållandet att vi i sydvästra Östergötland ha ett område med *a*-mål, vars språk i flera avseenden visar överensstämmelser med västgötskan och småländskan.

Sydvästra Östergötland går som Gustav Sundberg och Isidor Flodström uppvisat i demografiskt hänseende samman med Västergötland och *Småland*. Säkerligen har Elias Wessén rätt då han sammanställer dessa demografiska förhållanden med de språkliga [3].

Men då Wessén räknar med en yttre antropologisk gräns mellan Småland och västra Östergötland, glömmer han, vad dock Flodström påpekat, att den yttre antropologiska undersökning, varpå Flodström bygger, är gjord *landskapsvis*. Vi veta sålunda ej om sydvästra Östergötland i detta avseende hör samman med norra Småland eller ej.

Då Wessén tror sig i denna antropologiska undersökning finna ett stöd för den meningen att västra Östergötland fått sin befolkning från väster, bedrar han sig.

Då man *genomgående* på detta sätt eliminerar Småland vid

---

[1] I samband härmed vill jag påpeka att Nermans uppgift om en anhopning av *hem*-namn i Hammarkinds hd (aa, s. 37), som han menar motsvara en viss rikedom av flintföremål inom häradet, är fullständigt oriktig. Det är i själva verket namn på *-rum* han far efter. Som ex. nämner han *Börrum*. Se vidare Lindroth, De nordiska ortnamnen på *-rum*.

[2] Nordisk Familjebok$_2$ (under Östergötland).

[3] Medd. från Östergötl. fornm.-för. 1922, sep. s. 26 f.

förklaringen av arkeologiska, demografiska, antropologiska och språkliga egenheter i sydvästra Östergötland handlar man ometodiskt. Frågan måste tas upp igen till bättre undersökning. Måhända får man då andra och säkrare svar.

Varje egenhet och dess speciella utbredning och spridning måste upptas till sin speciella behandling. Sedan grundliga undersökningar gjorts över såväl Västergötland och Östergötland som även Småland, torde de allmänna slutsatserna kunna dragas.

I sitt banbrytande lilla arbete Sveamålen och de svenska dialekternas indelning (1905) har Hesselman (s. 67) påpekat att de götiska dialektegenheterna synas delvis stadda på vandring norrut. »De ha spritt sig endast småningom från något utbredningscentrum i söder (Danmark?). Först i de äkta Sveabygderna, omkring Mälaren, ha de mött varaktigt motstånd».

En dylik götisk novation är övergången *-athorp* > *-arp*. Hur, när och vart har den spritt sig?

I det föregående har jag redan delvis besvarat dessa frågor. Tydligt är att en undersökning av *arp*-namnen i flera avseende kan belysa de götiska novationernas framträngande. Även den östgötska dialektgränsen framträder härigenom i ett klarare ljus.

De svenska ortnamnen på -torp.

Namnen på *-torp* [1] ha vandrat från Danmark och Skåne upp i Sverige. Till Danmark ha de tydligen kommit från Tyskland, där de ju äro tidigast anträffade (redan på 600:talet).

Torp-namnens äldsta historia betecknar en radikal omläggning av det nordiska jordbruket, som tyckes sammanfalla med vikingatågens successiva upphörande. I stället för att fortsätta delningen av den lilla fäderneärvda torvan har man gjort nybyggen utanför hemgårdens eller hembyns ägor. Dessa nybyggen ha benämnts *torp*. De äldsta torpen synas ha varit nyodlingar på skoglös eller lättröjd mark. Då vid ett senare tidsskede namnen på *-rydh*, *-rudh* etc. började bildas voro slättmarkerna redan uppodlade. Man började då bränna och bryta skogshöjderna.

Liksom de flesta namntyper som syfta på jordbruksförhål-

---

[1] Jag bortser i det följande alldeles från de moderna dagsverkstorp på ofri grund som ej införts som enheter i jordeboken.

landen ha såväl *torp-* som *ryd*-namnen kommit från Skåne till det övriga Sverige.

Att *torp*-namnen i Skåne äro mycket gamla framgår bl. a. därav att de äro tidigt belagda och att de synnerligen ofta äro sockennamn på skånska slätten. I Oxie hd finnas socknarna *Eskilstorp, Glostorp, Klagstorp, Kärrstorp, Lockarp, Sallerup* och *Åkarp.* Av Oxie 24 socknar ha sålunda 7 namn på *-thorp.* Av Bara hds 18 socknar ha 6 namn på *-thorp.* Under medeltiden voro sockennamnen på *-thorp* inom Bara hd ej mindre än sju[1].

I Norrland äro namnen på *-torp* unga och glesa. Från Västerbottens län har jag ur Rosenbergs utmärkta geografiska lexikon antecknat 18, från Västernorrlands län 6, från Jämtlands län 3 och från Gävleborgs län 5. Norrbottens län saknar *torp*-namn.

I Kopparbergs län äro de ock glesa. Jag har ur Rosenberg antecknat 29, varav 5 på *-torpet.* Från Uppsala län har Rosenberg blott 18, alla av unga typer.

Som en jämförelse må nämnas att Värmlands län enligt Rosenberg har 265 namn på *-torp.*

Men trots den stora utbredningen äro de värmländska namnen på *-torp* mycket unga. Av Fryksdals hds 21 *torp*-namn finnes blott 1, säger ett, i äldsta jordeboken (1540). 4 ha tillkommit 1564—1594 och de övriga 16 1600—1914 [2].

Betydligt längre söderut ligga Karlstads hd (vid Vänern) och Gillbergs hd (gränsar till Dalsland). I Karlstads hd finnas 17 *torp*-namn. Blott 2 återfinnas i jb 1540 nämligen de osammansatta *Torp* i Grava sn och *Torp* i Hammarö sn. 5 ha tillkommit 1568—1585 och de 10 återstående 1600—1877 [3]. I Gillbergs hd finnas blott 9 *torp*-namn. I älsta jb (1540) förekomma de två *Torp* (Gillberga o. Långseruds snr). De övriga 7 ha tillkommit 1605—1917 [4].

Vi gå vidare söderut, till Dalsland. Längst i norr ligga Vedbo och Tössbo härader. I det stora Vedbo hd äro *torp*-namnen rätt fåtaliga. Där finnas blott 15, varav ej mindre än 9 stycken i äldsta jordebok (1540). Jb 1541 tillkommer ännu

[1] Oxie och Bara äro häraderna kring Malmö.
[2] Efter SOV, Fryksdals hd, mig tillgängligt i korrektur.
[3] SOV 7.
[4] SOV 4.

ett, jb 1546 ett och jb 1597 ytterligare ett (*Torpane*). De övriga 3 ha tillkommit 1640—1727. De två *Torp* finnas redan 1540[1].

I Tössbo hds äldsta jb (1540) finnas två *Torpane* (plur. best. form) och ett *Torp*. Två sammansatta *torp*-namn tillkomma 1547 o. 1564. De återstående sex tillkomma 1634—1719[2].

Söder om Tössbo ligger Valbo härad. Där finnas 23 *torp*-namn, varav i äldsta jbr (1540—46) upptagas ej mindre än 13[3]. Jbr 1560—64 tillkomma ytterligare 6. De återstående 4 tillkomma jbr 1600—1674[4].

I Nordals hd (söder om Vedbo hd) finnas blott 12 *torp*-namn. Två därav förekomma blott i medeltida handlingar (1466—1502). I äldsta jbr (1540—42) nämnas tre (två *Torp*, ett *Torpane*). Ett tillkommer jb 1557. De sex övriga inkomma i jbr 1609—1674[5].

Sundals hd är Dals sydligaste härad. Här finnas 38 *torp*-namn. För 7 av dessa finnas medeltida former (1325—1509). I äldsta jbr (1540—41) tillkomma ytterligare 7. De återstående 22 tillkomma 1603—1877[6].

De dalsländska ortnamnen på *-torp* äro sålunda, i klump taget, äldre än de värmländska.

Rakt söder om Sundals hd ligger kring Götaälv Väne hd av Älvsborgs län i Västergötland. Söder om Väne ligga Flundre och Bjärke hdr av Älvsborgs län och söder om dem Ale och Kullings. Öster om Kullings ligger Gäsene hd. Söder om de tre sistnämnda häraderna ligga på ungefär samma bredd från väster till öster räknat Vättle, Bollebygds, Vedens, Ås och Redvägs härader. Och söder om dessa fem härader ligga Marks och Kinds härader. Det torde ej vara nödigt att utförligt redogöra för förhållandena i västgötahäraderna av Älvsborgs län. Jag hänvisar till följande tabell som är betecknande nog.

Denna tabell ger otvetydigt vid handen att de värmländska och dalsländska *torp*-namnen äro glesa och sena. De bli i stort sett tätare och äldre ju närmare man kommer väst-

1 SOÄ 19.
2 SOÄ 17.
3 För två finnas medeltida belägg (1378 o. 1421).
4 SOÄ 18.
5 SOÄ 15.
6 SOÄ 16.

götagränsen. I västgötadelen av Älvsborgs län bli de äldre och tätare mot sydost. Talrikast och äldst äro de i Ätrans floddal (Redvägs och Kinds hdr).

	I medeltida källor anträffade	Tillkomna 1521—1550	Tillkomna 1551—99	Yngre	Summa
Värmlands län					
Fryksdals hd......		1	4	16	21
Karlstads hd......		2	5	10	17
Gillbergs hd		2		7	9
Älvsborgs län					
1. *Dalsland*					
Vedbo hd		11	1	3	15
Tössbo hd		4	1	6	11
Valbo hd............		13	6	4	23
Nordals hd.........	2	3	1	6	12
Sundals hd.........	7	7		22	38
2. *Västergötland*					
Väne hd	2	22	16	21	61
Flundre hd.........	7	9	2	6	24
Bjärke hd	1	7	1	15	24
Ale hd	5	25		6	36
Kullings hd	11	44	6	7	68
Gäsene hd	16	49	5		70
Vättle hd............	2	9	2		13
Bollebygds hd ...	1	4		4	9
Vedens hd	6	19	1	7	33
Ås hd	9	38	1	4	52
Redvägs hd.........	9	37	8	8	62
Marks hd	10	35		3	48
Kinds hd............	40	74	1	19	134

Detta göres än mera tydligt genom en räkning av de redan från 1300:talet kända torpnamnen [1]. Jag ordnar häraderna från söder och öster.

Kind 17, Mark 3.

Redväg 4, Ås 5, Veden 1, Bollebygd 1, Vättle 1.

[1] Av naturliga skäl blir 1300:talsmaterialet rätt magert. Det kan ofta bero på en ren slump om ett ortnamn fått 1300:talsbelägg eller ej. Men då flera hundra namn blivit undersökta, bör resultatet dock kunna säga något. Det kan ej gärna bero på en ren slump att t. ex. Kind kan uppvisa 17 och t. ex. Väne intet.

Kulling 3, Ale 2.
Sundal 2, Valbo 1.

Götaälv och Viskan ha ej haft så stor betydelse för *torp*-namnens spridning till Västergötland som Ätran.

Vad som ovan anförts må tillsvidare vara nog för att visa att i Sverige torpodlandet och torpnamnen kommit från söder, närmast från Skåne.[1] Det oerhört omfattande excerperingsarbete som behövs för detaljerade och slutgiltiga bevis har jag ännu ej lyckats slutföra.

Namnen på -sta(dha).

I min skrift »Västgötska ortnamn av typen Kölingared» (1918) har jag antytt att namnen på *-stadha* tillhöra det östsvenska området vars centrum är Mälaren. I en förträfflig liten undersökning om »Efterledens behandling i namnen på *-stad»* (i ANF 35, s. 209 f.) har Wigforss visat att sammandragningen av senare leden *-stadha* > *-sta, -stadhum* > *-stam (-stom, -stum)*[2] är utmärkande för Uppland, Sörmland, Närke och Västmanland eller med andra ord Mälare- och Jälmarebygden, där dessa namn synas vara äldst. I övriga delar av Sverige är denna sammandragning sen eller ock saknas den helt och hållet.

Anledningen till denna motsättning finner Wigforss vara den att sambandet mellan det enkla ordet *stadh* och efterleden i ortnamnen på *-stadha* måste ha känts mycket svagare i Mälarebygderna, där namnen voro äldre.

Hur gammal är ändelsen -arp?

Denna Wigforss' slutsats bestyrkes av en jämförelse med *torp*-namnen. Dessa komma från Danmark och Skåne och sprida sig småningom uppåt Sverige. Övergången *-athorp* > *-arp* börjar i Skåne, där *torp*-namnen äro äldst. Som jag ovan påpekat finnas skånska belägg redan i ett originalbrev från 1361 (S. Åsbo hd). Från Onsjö hd finns ett *-arp* belagt redan 1349, nämligen *Gylwarp* (nu *Gullarp)*, rep, nr 2212. Vid 1400:talets början bliva *arp*-formerna talrikare.

Till Halland ha de hunnit på 1400:talet. Från Höks hd

[1] Detta förhållande har redan antytts av Esaias Tegnér i hans förträffliga uppsats »Norrmän eller danskar i Normandie?» (Nordisk Tidskrift 1884).

[2] *-stam* redan på uppländska runstenar.

må nämnas *Bölarp* i Veinge sn, som i ett dipl. i RA fr. 1487 skrives *bølarp*. *Årnarp* i Snöstorps sn, Tönnersjö hd skrives i Åke Totts jb omkr. 1450: *arnarp* och rep, nr 7534 (på danska) 1445: *Arnarp*. *Väggarp* i Getinge sn, Halmstads hd, skrives *Weggarp* 1433 rep, nr 6605 (på danska). *Tiarp* i Vapnö sn, Halmstads hd, skrives *Tydarpp* 1444 rep, nr 7454 (på danska) och *Mannarp* i Harplinge sn, samma hd, skrives *Mannarp* 1430 rep, nr 6471 (på danska).

Gunnarps sn, Fauräs hd, skrives *Gunnarp* 1436 rep, nr 6800 (på danska). *Hällarp* i Ljungby sn, Fauräs hd, skrives *Hellarp* 1439 rep, nr 7001 (på danska) och *hellarp* 1444 dipl. i RA.

Från Fauräs hd har novationen efter Ätran trängt upp i Västergötland. För hela Älvsborgs län finnes, som en genomgång av SOÄ visar, ej ett enda exempel på sammandragning äldre än 1540:talet. Detta kan ej bero på en tillfällighet.

Ydre härad, det sydligaste häradet i Östergötland, vars gårdnamn blivit föremål för en noggrann undersökning av R. Norrby, kan ej visa upp äldre *arp*-former än från 1545. Denna datering är säkerligen rätt tillförlitlig, då medeltidsmaterialet för Ydre tack vare Rääfs samlingar är synnerligen rikt. Då *arp*-formerna först samtidigt uppträda i sydligaste Västergötland (Kind) kunna de ej gärna över Vättern ha inträngt i Östergötland. Novationen har tydligen från Skåne efter Lagan och Svartån kommit till Östergötland. Tyvärr har min excerpering ej framskridit så långt att jag kan ge några data för Småland. Jb 1540 för Sunnerbo hd visar i varje fall *arp*-former ex. *Stackarpp* (nu *Stackarp* i Torpa sn). Jönköpings stads tänkebok har följande *arp*-former: *Hakarp*[1] (2 ggr), s. 159, fr. år 1548, *Siggarp*[2] s. 133, fr. år 1538.

I norra Östergötland äro *arp*-formerna något yngre än i södra delen av landskapet. Jordeböckerna från Gullbergs hd för 1543, 1546 och 1547 visa blott en enda form på *-arp* nämligen *Sundarp* 1546 (= *Sunnorp* i Stjärnorps sn). Jordeböckerna för Bobergs hd sakna *arp*-former 1543 och 1544. Jb 1552 har följande: *Gellarp* (Lönsås), *Bondarp* (Lönsås), *Helgarp* (Vallerstad), *Huittarp* (Älvestad), *Gislarp* (Klockrike), *Torarp* (Klockrike), *Hanarp* (Klockrike).

---

[1] Hakarps sn, Tveta hd.

[2] trol. Siggarp i Järstorps sn, Tveta hd.

Namnen på -orp.

I det föregående ha namnen på *-orp* ej särskilts från de på *-arp*. Fastställandet av *orp*-namnens utbredning är nödvändigt för förklaringen av denna ljudgrupps uppkomst.

Tack vare ortnamnskommitténs publikationer ha vi gott material för Älvsborgs län. Där skrives i jordeböckerna numera alltid *-arp* men uttalet är inom ett begränsat område *-orp*. Följande namn, där skriftens *-arp* uttalas *-orp* äro att inregistrera. De anträffas blott i Gäsene, Vedens, Ås och Marks hdr. I Redväg och Kind är uttalet alltid *-arp*.

De fsv. formerna äro om ej annat angives konstruerade på grundval av den i SOÄ uppställda förklaringen. Av anträffade äldre namnformer medtagas av utrymmesskäl endast ett minimum. I övrigt hänvisas till SOÄ.

Äldsta beläggen för *-orp*, resp. *-arp* äro alltid medtagna.

a) *Gäsene hd* (SOÄ 6).

Broddarps sn.

Broddarp s. 24, *brȣ̀d̠arp*, ä. *brȣ̀d̠ɘrp*. *Bråddatorp* 1540 Skjb, *Bröddetörp* 1542, *Broddetorp* 1547, *Bråddorp* 1550—1737, *Brodarp* 1620 jb; av fsv. *Broddathorp*.

Eriksbergs sn.

Måddarp s. 34, *mȣ̀d̠arp*, ä. *mȣ̀d̠ɘrp*. *Moddetorp* 1545 ml 1546 tl 1550 1566, *Moddorp* 1572, *Moddarp* 1610 jb; av fsv. *Moddathorp*.

Mjäldrunga sn.

Tokarp s. 126, *tǫ̀karp*, *tǫ̀kɐrp*, ä. *tǫ̀kɘrp*. *Toketorp* 1550 1560 jb 1572 tl, *Tokatorp* 1554 tl, *Tokarp* 1572 jb, *Tokorp* 1620 tl; av fsv. *Tokathorp*.

Tubbarp s. 126, *tù̀b̠arp*, *tub̠ɐrp*, ä. *tùb̠ɘrp*. *Tubbetorp* 1590 tl, *Tubbarp* 1600 jb, *Tubborp* 1620 tl; av *Tubbathorp*.

Molla sn.

Stålarp s. 138, *stą̀ɫarp*, ä. *stą̀ɫɘrp*. *Staaletorp* 1545 ml, *Stålatorp* 1554 tl, *Ståletorp* 1560 1566 jb, *Stalarp* 1568 ml, *Stålarp* 1572 tl 1590 jb; av fsv. *Stalathorp*.

Skölvene sn.

Häljarp s. 184, *hæ̀ɫjarp*, ä. *hɘ̀ɫjɘrp*. *Helghatorp* 1480 Vft, *Helge-*

torp 1550 1610, *Helierp* 1600, *Helg(i)erp* 1620 1629, *Heliarph* 1632, *Hällg(i)arp* 1640 1715 jb, *Helgorp* 1747 Lvg; av fsv. *Hælghathorp.*

Öra sn.

Tokarp s. 208, *tọkarp,* ä. *tọkərp. Tokatorp* 1545 ml, *Toketorp* 1550 jb, *Tokarp* 1572 jb; av fsv. *Tokathorp.*

b) *Vedens hd* (SOÄ 11).

Borgstena sn.

Kråkarp s. 8, *kråkarp, kråkərp. Krackorp* 1545, *Kråkorp* 1566, *Kråckarp* 1571 jb; av fsv. *Krakathorp.*

Tuvarp s. 14, *ṣụvarp, ṣụvərp. Tÿuffuetörp* 1542, *Tufforp* 1545, *Tiuffuarp* 1550 jb, *Tywffworp* 1552 tl.

c) *Ås hd* (SOÄ 14).

Gingri sn.

Bondarp s. 22, *bòndurp,* ä. *bòndərp. Bondorp* 1546 tl, *Bondatorp* 1547, *Bon(n)dorp* 1549 1640, *Bondarp* 1550, *Bonderp* 1660 jb; av fsv. *Bondathorp.*

Gunnarp s. 26, *gụ̀narp,* ä. *gụ̀nərp. Gunnorp* 1542, *Gwnatorp* 1545, *Gunnarp* 1550 jb; av fsv. *Gunnathorp.*

Runarp s. 34, *rụ̀narp, rụ̀nurp,* ä. *rụ̀nərp. Rvnetörph* 1542, *Rwnetorp* 1547 jb, *Runarp* 1546 tl 1551 jb, *Runorp* 1548 jb; av fsv. *Runathorp.*

Härna sn.

Bondarp s. 62, *bòndarp, bondurp,* ä. *bòndərp. Bondörph* 1542, *Bondatorp* 1545, *Bondorp* 1548, *Bondarp* 1549, *Bonnderph* 1640, *Bonderp* 1670 jb; av fsv. *Bondathorp.*

Sassarp s. 66, *sàṣarp, sàṣurp,* ä. *sàṣərp. Sassurathorp* 1398 dipl, *Sassörph, Sastörph* 1542, *Sassatorp* 1545, *Sastorp* 1548, *Sastarp* 1551, *Sassorp* 1555, *Sassarp* 1567, *Sasserp* 1660 1665 jb; av fsv. *Sassura-, Sassathorp.*

S. Vings sn.

Öndarp s. 194, *ø̀ndarp, ø̀narp, ø̀ndurp,* ä. *ø̀ndərp. Öndörph* 1542, *Ondatorp* 1545 1547, *Öndorp* 1548, *Öndarp* 1550, *Önnerp* 1591 jb; av fsv. *Öndathorp.*

d) *Marks hd* (SOÄ 9: 2).

Älekulla sn.

Gäddarp s. 148, *jæ̀d̠ərp*. *Geddetorp* 1537 reg, *Gedarp* 1540 jb, *Gedorp* 1546 tl, *Geddörp, Gieddorp* 1550, *G(i)eddarp* 1568 jb; av fsv. *Gädda-* el. *Gäddothorp*.

Flera av de uppräknade namnen ha fakultativt uttalsformer med *-ɷrp*. Med *-ɷrp* uttalas dessutom:

Buckarp, Hällestads sn, Gäsene hd (SOÄ 6, s. 82), *bɷ̀k̠ɷrp*. *Buccatorp* 1545 ml, *Bucketorp* 1550, *Buckarp* 1600, *Bockorp* 1620 jb; av fsv. *Bukkathorp*.

Nyarp, Fristads sn, Vedens hd (SOÄ 11, s. 50), *nỳ̠ɷrp*. *Nyarp* 1683 lh 1685 jb. Ungt namn.

Detta *-ɷrp* har utvecklat sig ur *-orp*, jfr t. ex. *Påtorp*, Fristads sn, Vedens hd (SOÄ 11, s. 50), som uttalas *pát̠ɷrp*. Jag medtar därför även dessa namn i undersökningen och lägger in dem på kartan över namnen på *-orp* i Älvsborgs län.

Vi ha ännu en grupp namn på *-orp*, de av typen fsv. *Astathorp*. Dessa äro ej inlagda på kartan över *orp*-namnen. Inom Gäsene, Vedens, Ås och Marks hdr finnas följande.

a) *Gäsene hd* (SOÄ 6).

Broddarps sn.

Attorp s. 22, *át̠ərp*. *Attorp* 1550 jb, *Attatorp* 1554 tl; av fsv. *Attathorp*.

Hudene sn.

Lättorp s. 72, *lǽt̠ərp*. *Lett[orp]* 1545 ml, *Lettet[orp]* 1550, *Lättorp* 1566, *Lettat.* 1590 jb; av fsv. *Lätta-* el. *Lättothorp (?)*.

Hällestads sn.

Tåstorp s. 86, *tástərp*. *Tåstorp* 1507 Vft 1550 jb, *Tostetorp* 1520 ndipl, *Tåstarp* 1563, *Tåsterph* 1632 jb; av fsv. *Tostathorp*.

Molla sn.

Attorp s. 128, *át̠ərp*. *Attorp* 1550, *Attet[orp]* 1610 jb; av fsv. *Attathorp*.

Ods sn.

Kåtorp s. 162, *kåtərp*. *Kaat[orp]* 1545 ml, *Kåtat[orp]* 1554 tl, *Kåtorp* 1560, *Kåttarp* 1825 jb; av fsv. *Katathorp*.

N. Säms sn.

Bastorp s. 192, *båstərp*. *Bastatorp* 1500 Vft, *Bast[orp]* 1545 ml 1550, *Bastarp* 1805 jb; av fsv. *Bastathorp*.

Öra sn.

Hjärttorp s. 206, *jætərp*, ä. *jåtərp*. *Hiert[orp]* 1550, *Hiertet[orp]* 1560 jb; av fsv. *Hiartathorp (?)*.

b) *Vedens hd* (SOÄ 11).

Fristads sn.

Håstorp s. 42, *håstərp*. *Håstörp* 1545, *Håstarp* 1715; av fsv. *Hastathorp (?)*. Enl. SOÄ av fsv. *Hastensthorp*.

Torpa sn.

Buttorp s. 88, *bùtərp*. *Bwtorp* 1540 Skjb, *Butet[orp]* 1542, *Bwttettörp* 1545, *But(t)arp* 1546 tl, *Bwtat[orp]* 1547, *Buttorp* 1550, *Buttarp* 1605, *Butarph* 1620 jb; av fsv. *Buttathorp* till fsv. mansn. *Butte* eller möjligen *Butathorp (?)*, där f. led. är gen. av fsv. manstillnamnet *Bute*, jfr *Anders Bwta* (dat.) 1401 SDns 1, s. 13 (avskr. av L. Sparre) och Hellquist i Xen. Liden., s. 101. SOÄ har en annan men för mig oantaglig förklaring.

c) *Ås hd* (SOÄ 14).

Härna sn.

Åstorp s. 68, *åstərp*. *Åstatorp* 1540 hskh, *Åstörph* 1542, *Åstat[orp]* 1545, *Åstarp* 1551; av fsv. *Astathorp*.

Tärby sn.

Farstorp s. 150, *fåstərp*. *Fastörph* 1542, *Fast[orp]* 1545, *Farstorp*, *Farstarp* 1551, *Fastarp* 1574; av fsv. *Fastathorp* el. möjligen *Fadhursthorp*. SOÄ föredrar det senare alternativet.

Puttorp s. 150 (= Farstorp nr 1), *pùtərp, pùtərp*. *Putorp* 1600 1631 tl, *Puttorp* 1685, *Puttarp* 1690 jb; av *Putotorp (?)*

d) *Marks hd* (SOÄ 9).

Hajoms sn.

Hjorttorp 1, s. 42, *jòtərp, jòtərp*. *Hiortt[orp]* 1546 jb; av fsv. *Hiortathorp*.

Istorps sn.

Istorp 2, s. 64, *ístərp*. *Istatorp* 1403 (avskr.), *Iisthorpa sokn* 1419 dipl, *Ytzstatorp* 1465 Stu, *Ystorpa sokn (sogn)* C 39, 1480 dipl, *Istarp(e)* 1540, *Istorp* 1546, *Jstarpp* 1566 jb; av fsv. *Yztathorp*.

Utvecklingen av dessa namn är klar. Då vi här i regel ha aksent 1 måste andra stavelsens vokal ha synkoperats. Namn av denna typ ha i Gäsene, Vedens, Ås och Marks hdr fått samma utveckling som de fått utanför *arp-*, *orp-*området i Västergötland, jfr t. ex. *Luttorp lútərp*, *Lwtatorp* 1540 Skjb, *Luttörp* 1579 jb i Eggvena sn, Kullings hd (SOÄ 8, s. 66).

Men i det genuina *arp-*området — Redväg och Kind — få även dessa namn *-arp*. Följande ha anträffats.

e) *Redvägs hd* (SOÄ 10).

Kölaby sn.

Tåstarp s. 144, *tòstarp*. *Tostatorp* 1540 Skjb, *Töstorph* 1542, *Tostorp* 1548, *Tostarp* 1551—1629, *Tåstarp* 1551 1877 jb; av fsv. *Tostathorp*.

f) *Kinds hd* (SOÄ 7).

Nittorps sn.

Nittorp 1, s. 178, *nètarp*. *Nitorp* 1390, *(i) Nitthorpe* 1413 dipl, *Nittatorp* 1540 Skjb, *Nÿttatorp* 1546 tl, *Nitarvp* 1547 tl, *Nÿttarp* 1548 sl, *Nittorp* 1551, *Nittarp* 1552 jb; av fsv. *Nittathorp*.

Sexdrega sn.

Buttorp 1, s. 196, *(bùtorp) bùtarp*. *Butorp* 1542 sl, *Butatorp* 1547 tl, *Buttarp* 1550, *Butarp* 1568, *Buttorp* 1573 jb; av fsv. *Butathorp (?)*. Enl. SOÄ är f. led. »kanske urspr. fsv. gen. av mansn. *Butte*». Jfr *Buttorp* i Torpa sn, Vedens hd, ovan.

S. Säms sn.

Attorp 1, s. 220, *àtarp*. *Attetorp* 1474 hskh, *Attorp* 1517 hh 1553 Vft 1685 jb, *Attatorp* 1547 tl, *Attarp* b. 1600:t kb, 1654 ggk, 1690 jb; av fsv. *Attathorp*.

Tåstarp 1, s. 226, *tòstarp*. *Tostorp* 1546 tl 1550 jb, *Tostarvp* 1547 tl, *Tostarp* 1568 jb; av fsv. *Tostathorp*.

Kalvs sn.

Kättarp 2, s. 80, *ȷ̧ȩ̀tarp*. *Kättorpe gierde* 1546 kll 1547 jb, *K(i)ettarp (Kiä-)* 1550—1825 jb, *Kättorp* 1561 Vft; av fsv. *Kätathorp.*

Mjöbäcks sn.

Kattarp 2, s. 96, *kàtarp*, y. *kàtarp*. *Kattorp* 1542 sl, *Kattarp* 1550 jb; av fsv. *Katathorp.*

Redslareds sn.

Guttorp 2, s. 138, *gòtarp*. *Gwttorp* 1540 Skjb, *Gwttatorp* 1546 tl, *Guttorp, Guttarp* 1550 jb; av fsv. *Guttathorp.*

Tranemo sn.

Gästarp 2, s. 194, *ȷæ̀starp*. *Geestorp* 1546 kll 1548 jb, *Gestatorp* 1547 tl, *G(i)estarp* 1552—1632 jb; av fsv. *Gästathorp.*
Tåstarp 2, s. 210, *tåstarp*. *Tostetorp* 1540 Skjb, *Tostorpe* 1546 kll 1548 jb, *Tostorp* 1546 tl, *Tostatorp* 1547 tl, *Tostarp* 1550 jb; av fsv. *Tostathorp.*

Örsås sn.

Åstarp 2, s. 258, *åstarp*. *Ostathorp* 1413 dipl (avskr.), *Ostatorp* 1540 Skjb, *Astorp* 1546, *Åstorp* 1547 tl, *Åstarp* 1550 jb; av fsv. *Astathorp.*

Vidare finnas inom Gäsene, Vedens, Ås och Marks hdr namn, där skriftens *-arp* uttalas med *-arp*, nämligen i

a) *Gäsene hd.*

Ingarp s. 4, *Björnarp* s. 28, *Tunarp* s. 38, *Ebbarp* s. 120, *Fullmarp* s. 184, *Sibbarp* s. 186, *Tångarp* s. 194, *Gamlarp* s. 206.

b) *Vedens hd.*

Mölarp s. 50, *Sibbarp* s. 52.

c) *Ås hd.*

Dannarp s. 46, *Pjukarp* s. 56, *Boarp* s. 70, *Darrarp* s. 78, *Myrarp* s. 80, *Påarp, Salarp, Skålarp* s. 82, *Sölvarp* s. 84, *Givarp* s. 88, *Sjöarp* s. 92, *Torbjörntorp* (utt. *-arp)* s. 94, *Ammarp* s. 112, *Stålarp* s. 142, *Toarp* s. 144, *Tummarp* s. 146, *Övrarp* s. 148, *Boarp* s. 158, *Kyrkarp* s. 160, *Bosarp* s. 198.

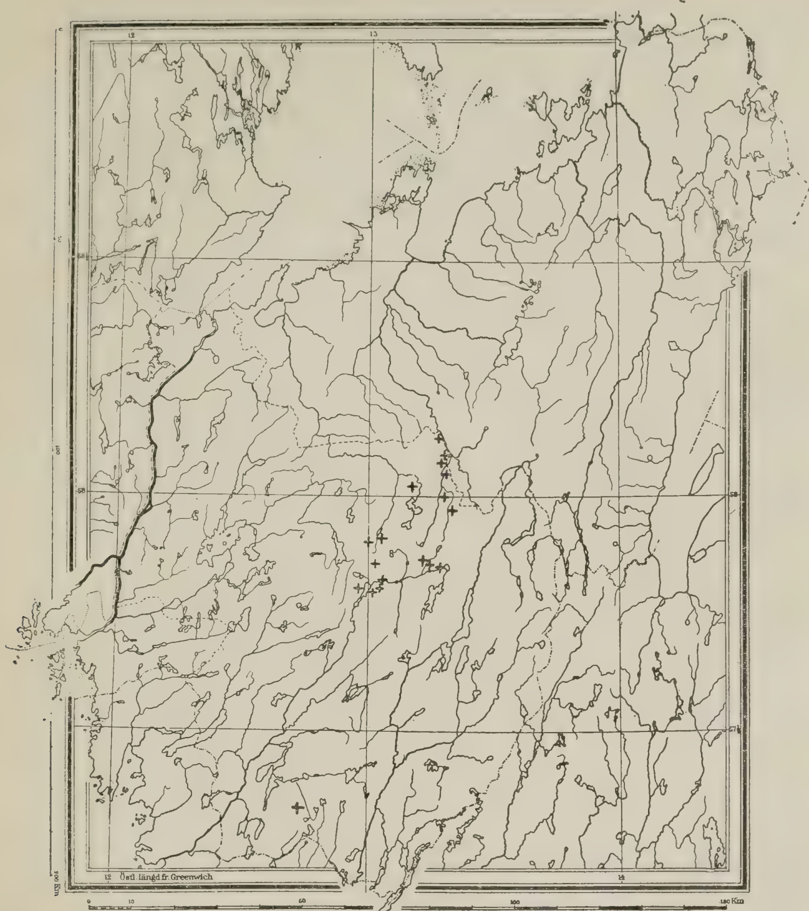

Fig. 8.

d) *Marks hd.*

Kölvarp 1, s. 222, *Sibbarp* 2, s. 168.

Som kartan (fig. 8) visar finnas *orp*-namn i Älvsborgs län blott i *arp*-områdets västra utkant. Inom samma område ha ortnamnen av typen fsv. *Attathorp* utvecklats till *Attorp* på samma sätt som i *torp*-området. I det genuina *arp*-området (Redväg och Kind) har även fsv. *Attathorp* blivit *Attarp*, men, som medeltidsformerna visa, över *Attorp*. Tydligen ha dessa namn under trycket av de talrika *-arp* ej kunnat behålla sina ljudlagsenliga former

med *-orp* och aksent 1 utan ha genom systemtvång också fått *-arp* och aksent 2.

Under den kritiska tiden — 1500:talets mitt — har man känt de fsv. osynkoperade namnformerna och detta har gjort att man ej sammanblandat typen *Attorp* < *Attathorp* med typen *Svenstorp*, som även i Redväg och Kind fick behålla sitt *-torp* (dock ej utan ett eller annat attentat med *-tarp*, som 1500:talsbeläggen i SOÄ visa).

Hur skola då *orp*-formerna av sådana namn som t. ex. fsv. *Tokathorp* förklaras? De förekomma i Älvsborgs län, som av kartan (fig. 8) synes, blott i nordvästra kanten av *arp*-området (undantag *Gäddarp* [1], uttalat *jäddorp* i Ålekulla sn, Marks hd), dvs. i Ås, Gäsene och Vedens härader.

Då de sålunda uppträda på gränsen mellan området med *-arp* och området med *-torp* skulle man kunna frestas till att antaga *-orp* som en kompromissform mellan *-arp* och *-torp*. Men varför uppträdde då ej även *orp*-former i nordost? Denna förklaring är en väg som slutar i en återvändsgränd.

I en synnerligen givande liten skrift »Var är äldre västgötalagen skriven» [2] har Johan Götlind uppdragit gränsen mellan sammansatta ord av typen *svinestia* och typen *svinastia* eller med andra ord gränsen för övergången av »bindevokalen» *a* till *e (ə)*. Denna gräns går från nordost till sydväst, från Kinnekulle genom västra delen av Kullings hd till Hallands nordspets. Men det är att märka att det finns ett brett övergångsområde mellan *a*- och *e*-formernas dominier. I detta övergångsområde finnas båda vokalerna, antingen så att *a* och *e* växla i samma ord eller — vilket är vanligare — så att *a* uppträder i vissa ord, *e* i andra. Gränsen är dragen genom de orter där bägge vokalerna enligt Götlinds mening äro ungefär lika starkt representerade.

Numera är *orp*-området ej *e*-område. Men det ligger strax intill *e*-området. Och i äldre tider synes *e*-området ha gått längre mot sydost. Därför tala ortnamnen. Följande exempel på övergången *a* > *e* må anföras:

---

[1] Vilket troligen dock ej hör hit (< *Gæddothorp?)*

[2] I Språkvet. sällsk. i Uppsala förhandl. 1919—21.

Gäsene hd.

Korte *kọṭə.* *Kortarydh* 1419 dipl, *Kortariidt* 1550 jb, *Korto* 1554 tl, *Korterÿd* 1563 1580 jb, *Kortere* 1568 ml, *Kortorid* 1580 tl, *Kortered* 1590—1877 jb, *Korte* 1736 lh. Namnet förklaras (SOÄ 6, s. 6) såsom förkortat av fsv. *Kortarydh*, däri f. led. är gen. av det från fno. ss. tillnamn kända *Korte*. Snarare har det tillgått så att av *Kortarydh* har blivit *Kortere* (så 1568 ml), därav *Kortre* och så därav *Korte* genom dissimilation av *r*-et. Så har t. ex. i Tisselskogs sn, Vedbo hd (SOÄ 19, s. 132) *Ulfsrudh* blivit *Ulse* (*úᶊə, ùᶊə*), *Ankelsrudh* har i samma sn (SOÄ 19, s. 126) blivit *Ankölse* (*aŋɵᶊə*) osv. Här föreligger sålunda efter all sannolikhet ej ellips; *a* har gått till *e* och slutligen fallit.

Svalered (*svàḷə, Swalarydh* 1391 dipl, *Sualerid* 1545 ml, *Sualeriidtt* 1550 jb, *Svalered* 1590 jb). F. led. är fsv. *Svala*, gen. av ett mansnamn *Svali* (SOÄ 6, s. 8). Dialektformen *Svale* har uppkommit ur *Svalre* av *Svalere*, jfr *Korte*, strax ovan.

Såväl *Korte* som *Svalered* ligga i Alboga sn i östligaste Gäsene. Ytterligare kan nämnas från östra Gäsene *Starekulla* (*stàrəkɵḷa*) i Broddarps sn (SOÄ 6, s. 26). Från västra Gäsene må nämnas *Baggebol* (*bàgəboḷ*) och *Hjälmeryd* (*jæ̀ḷməry*) i Kvinnestads sn (SOÄ 6, s. 94).

Vedens hd.

Uddetorp (*ùḍətɵrp, ɵ̀ḍətɵrp, útɵrp, Oddorp* 1545 jb, *Odat[orp]* 1546 tl, *Odorp* 1546 tl, *Oddet[orp]* 1556 Vft). F. led. är fsv. gen. *Udda* (*Odda*) av mansnamnet *Udde* (SOÄ 11, s. 16).

Katteryd (*kàṭəʀʉ, Katteriidh* 1566 jb). F. led. är fsv. *Katta(r)* (SOÄ 11, s. 26).

Hällered (*hæ̀ḷərə, Hellerröd* 1545 jb). F. led. är väl gen. av det fsv. mansn. *Hälle* (SOÄ 11, s. 68).

Ås hd.

Gubbered (*gàḇərə, Gubbarid* 1540 Skjb, *Gubberid* 1545 1552 jb). F. led. är fsv. gen. *Gubba* av mansn. *Gubbe* (SOÄ 14, s. 78).

Långeryd (*làŋəʀy, Langerÿ* 1582 jb). Av fsv. *Langarydh* (SOÄ 14, s. 106).

Exempel på övergången *a* > *e* i ord av typen fsv. *Gubbarydh* kunna ock uppvisas från Redväg och Kind, där *orp*-formerna saknas. Men säkerligen har »bindevokalen» *e* haft starkare ställning ju närmare den nuvarande gränsen låg. Jag måste dra den slutsatsen att västgötskt *-orp* (ex. *Tokorp)* i regel går tillbaka på ä. västg. *-eorp* (ex. *Tokeorp)* av *-edhorp* av fvästg. *-athorp*. Denna slutsats stödes av de talrika *e*-skrivningarna (ex. *Toketorp)* vid 1500:talets mitt. Jag hänvisar till de i det föregående vid uppräknandet av *orp*-namnen meddelade namnformerna samt i övrigt till SOÄ för varje anfört fall.

Tokarp går däremot tillbaks på ä. västg. *Tokaorp* av *Tokadhorp* av *Tokathorp*.

För en teori *-othorp* > *-orp* och *-athorp* till *-arp* har undersökningen ej givit något som hälst stöd.

Även i Östergötland förekomma, som nämnt är, *orp*-former. De förekomma där till och med i gällande jordebok. Förlika också dessa sig med teorien om *-ethorp* > *-orp?*

Enligt G. Danell (i Sverige 2, s. 703) har större delen av Östergötland *e*-mål; *a*-mål finnes blott utefter västra gränsen och *ä*-mål vid norra gränsen och på ett övergångsområde mellan *e*-målet och *a*-målet.

Med andra ord kan man säga att *a*-mål i Östergötland blott uppträder väster om en ungefärlig linje, dragen från Vadstena till Oskarshamn [1].

Ur Rosenbergs geografiska lexikon och beskrivningarna till ekonomiska kartverkets kartor över Östergötlands län har jag antecknat följande östgötska ortnamn på *-orp*. Inom parentes uppräknas också de anträffade *arp*-namnen.

a) *Valkebo hd.*

Gammalkils sn: *Kuggorp.*
Ledbergs sn: *Sibborp.*
(Nykils sn: Boarp, Övarp).
Rappestads sn: *Arnorp,* (Gyllenarp).
Sjögestad sn: *Alorp.*
Slaka sn: *Haddorp.*
Ulrika sn: (Åsarp, Packarp. GS upptar också: Käfarp, Reddarp).
Vikingstad sn: *Gunnorp, Tillorp, Åsorp.*

[1] F. Tydén i Nordisk familjebok$_2$ 34, sp. 212.

b) *Hanekinds sn.*

Kärna sn: *Tjärorp,* (Bjärkarp, Jäbbarp, Tockarp, Tolarp).
(S:t Lars sn: Alarp).
Skeda sn: *Alorp, Haddorp, Syrorp.*
(Slaka sn: Boarp, Kåparp).
(Vists sn: Gassarp).

c) *Aska hd.*

Asks sn: *Byckorp* GS (Rbg: Byckarp).
(V. Stenby sn: Tuddarp).
(Varvs sn: Svinarp).
Vinnerstad sn: *Sonnorp.*

d) *Bobergs hd.*

Brunneby sn: *Klakorp.*
Flistads sn: *Segorp.*
Fornås sn: *Kommorp.*
Klockrike sn: *Gisslorp, Hanorp, Tjärorp, Tororp.*
Kristbergs sn: *Baggorp, Brännorp, Bölnorp, Gubborp, Kalorp, Nockorp,* (Skrukarp).
Lönsås sn: *Bonnorp, Ebborp, Gillorp.*
Skeppsås sn: *Ebborp.*
Vallerstads sn: *Bjuggorp, Häljorp.*

e) *Gullbergs hd.*

Björkebergs sn: *Bålorp, Sibborp.*
Ljungs sn: *Bullorp, Bänorp, Klänkorp, Ragnorp, Sibborp, Skallorp.*
Stjärnorps sn: *Bonnorp, Bölnorp, Stjärnorp, Sunnorp,* (Tokarp).
Vretaklosters sn: *Mjölorp.*
Västerlösa sn: *Kråkorp, Sonorp.*

f) *Finnspångaläns hd.*

Stjärnorps sn: *Bryttjorp.*
Tjällmo sn: *Kopperorp.*

Denna översikt (fig. 9) jämförd med kartan över de östgötska ortnamnen på *-arp, -orp* ovan (fig. 6) visar att vi i Östergötland ha ett sydvästligt område, omfattande sydligaste Lysings samt Göstrings, Vifolka, Ydre och västra Kinda härader med *-arp* men utan *-orp* och ett område nordväst om detta om-

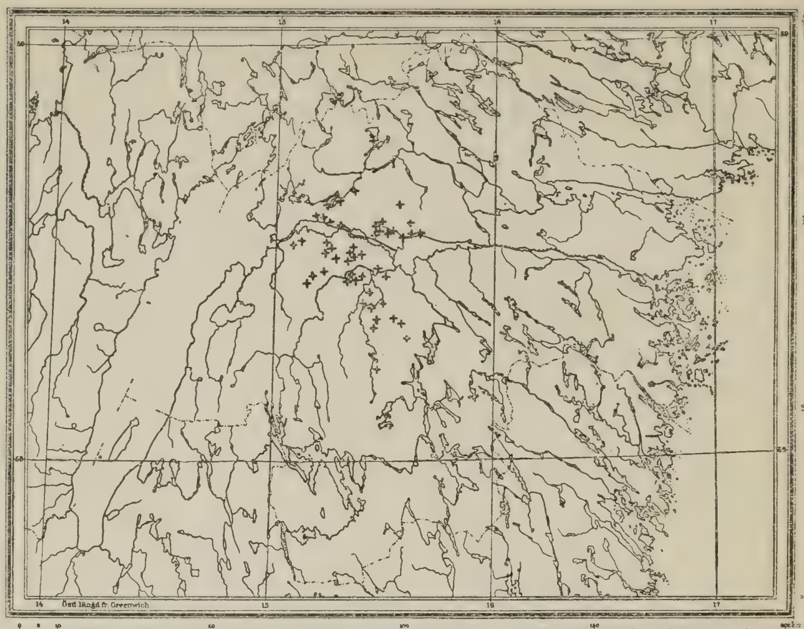

Fig. 9.

fattande södra Aska, Bobergs, Gullbergs, (Finnspångaläns), Valkebo och Hanekinds härader med *-orp* (och *-arp*). Dessutom finnas två *-arp* i Åkerbo hd och ett *-arp* i Bankekinds hd.

Det sydvästliga området är ungefär detsamma som i litteraturen så ofta omtalats för sina götiska novationer och för sitt *a*-mål. Från *a*-målsområdet äro inga *orp*-namn anträffade. De östgötska förhållandena synas bekräfta min förklaring.

Att märka är att alla dessa uppgifter för Östergötland blott avse namnens skrivformer. Det är att vänta att i gränsområdet en del namn, som stavas med *-arp*, uttalas med *-orp* och att en del namn, som skrivas med *-orp*, uttalas med *-arp*.

Ett tredje *orp*-område finnes som Billing[1] påpekat i sydligaste Skåne. Bland de skånska bygdemål han undersökt har, uppger han, vemmenhögsmålet regelbundet former på *-orp* (öppet *å*), t. ex. *Ugglarp, Aggarp, Allarp, Bösarp, Toarp, Råckarp,*

[1] SL 10: 2 s. 98.

Maglarp, Skivarp, Slågarp, Steglarp, Önnarp. Västra göingemålet har däremot former på *-a̱p*, villandsmålet former på *-ap*, ingelstad- och järrestadmålen i sydligaste Skåne former på *-arp*.

Billings uppgifter om *orp*-formernas utbredning äro ej synnerligen noggranna. Med vemmenhögsmålet menar han målet i Vemmenhögs härad. Men *orp*-former finnas blott i en liten del av detta härad. I t. ex. Tullstorp och de socknar, som givit häradet dess namn, Västra och Östra Vemmenhög, finnas enligt meddelande av bibliotekarien Anders Malm [1] blott *arp*-former. De enda undantagen han känner är *Trunnerup (tʀóg̱oʀp)* i Villie sn, Ljunits hd samt *Möllerup (mýḻoʀp)*, gd i Örmölla by, Skivarps sn, Vemmenhögs hd. Tullstorps samt Västra och Östra Vemmenhögs socknar ligga i östra delen av häradet.

I västligaste delen av Vemmenhögs hd t. ex. Lilla Isie sn, uttalas samma namn som i den östra delen uttalas med *-arp* i stället med slutande *-orp*, vilket aktuarien Sven Berg [1] meddelat mig.

De av Billing anförda namnen (ordnade häradsvis efter byarnas läge) uttalas i Ö. Vemmenhögs och L. Isie snr som följer. Den första uttalsformen avser Ö. Vemmenhög, den andra L. Isie.

		Ö. Vemmenhög	L. Isie
Skytts hd:	*Maglarp*		*mæ̱̀ɩ̯loʀp*
	Slågarp		*slò̱goʀp*
	Ugglarp	*ù̱laʀp*	*ù̱loʀp*
Oxie hd:	*Aggarp*		*àgoʀp*
Vemmenhögs hd:	*Allarp*	*à̱laʀp*	
	Hassle-Bösarp	*ha̱sləbø̱̀saʀp*	*bø̱̀soʀp*
	Råckarp	*ʀòḵaʀp*	*ʀòḵoʀp*
	Skivarp	*ʃè̱vaʀp*	*ʃè̱voʀp*
	Steglarp	*stè̱ɩ̯laʀp*	*stè̱ɩ̯loʀp*
	Toarp	*tò̱aʀp*	*tò̱oʀp*
	Önnarp	*ø̱̀naʀp*	*ø̀ṉoʀp*

Samtliga dessa former ha aksent 2. De enda namnformer med aksent 1, som Malm känner, äro de nyssnämnda *Trunnerup*

[1] A. Malm föddes i Ö. Vemmenhögs sn år 1853. S. Berg föddes i L. Isie sn 1865. Båda ha gjort sig bekanta för synnerligen intim kännedom om hemsockendialekten.

(trógorp) och *Möllerup (mýlorp).* Berg känner av *arp-, orp-*namnen följande med aksent 1:

Annarp (ånorp), by i L. Slågarps sn, Skytts hd.
Sallerup (sålorp), sn i Oxie hd.
Vragerup (vrågorp), by i Flackarps sn, Bara hd.
Hunnerup (húgorp), Knästorps sn. Bara hd.

Varken Berg eller Malm känna former på *-arp* med aksent 1. Från Oxie hd har jag vidare antecknat följande former på *-orp, -urp.*

Aggarp (ágorp, águrp), by i Svedala sn.
Bosarp (bǫusurp), by i Svedala sn.
Bönnarp (bønurp, bønorp), by i Törringe sn.
Hyltarp (hỳltorp), by i Svedala sn.
Kattarp (kåtorp), by i S. Sallerups sn.
Kattarp (kåtorp), by i Malmö, förr i V. Skrävlinge sn.
Lockarp (lòkorp), sn.
Sallerup (sålorp), sn.
Toarp (tǫurp), by i Oxie sn.

Som synes ha flera av dessa former aksent 1.

Bara hd har blott former på *-arp* och dessa ha aksent 2.

Det sydskånska området för *-orp* (och det därur utvecklade *-urp)* omfattar Skytts och Oxie härader och sydvästra delen av Vemmenhögs härad.

Förklaringen till *orp*-formernas uppkomst ligger i deras utbredning. Det skånska *orp*-området är i huvudsak detsamma som det skånska *e*-målsområdet.

Lektor Nils Hänninger meddelar i Historisk tidskrift för Skåneland 5, s. 333 f. (1923) att östra gränsen för s. k. *e*-mål, dvs. sådana mål, där den gamla ändelsevokalen *a* utbytts mot *e* i ord som t. ex. *tale* 'tala', *stue* 'stuga' troligen går från en punkt strax öster om Svedala (i östligaste delen av Oxie hd) åt sydost mot Anderslöv (i östligaste delen av Skytts hd) och därifrån i sydlig riktning ner i Vemmenhögs hd tills den vid Böste fiskläge i L. Isie sn når Östersjön. *E*-målens norra gräns är svår att fastställa på grund av den förvanskning folkspråket undergått i Malmötrakten. Det förefaller emellertid, säger Hänninger, som om den skulle gå från Svedalatrakten

rakt västerut till Öresund. Troligen har nordgränsen förr sträckt sig längre norrut mot Malmö.

Enligt Hänninger skulle sålunda *e*-mål talas i Skytts hd, södra delen av Oxie hd och sydvästra delen av Vemmenhögs hd.

Så vitt vi kunna finna gå sålunda i alla de svenska dialekter, där *orp-* *(urp-)*former förekomma, dessa tillbaka på äldre *-edhorp*. *A*-mål ger *-arp*, *e*-mål ger *-orp* *(-urp)*.

Danskan är också ett *e*-mål. Som jag ovan i kap. 4 sökt visa har också utvecklingen där varit t. ex. *Tummathorp* > *Tummedhorp* > *Tummeorp* > *Tummorp*. Så har den specifikt danska utvecklingen *Tummorp* > *Tummərp* > *Tummerup* tagit vid.

Ett ytterligare bevis på att utvecklingen gått *-edhorp* till *-eorp* till *-orp* ser jag i den i de skånska *orp*-namnen stundom uppträdande aksent 1. I *orp*-namnen, där andra stavelsen synkoperats, ha vi troligen ursprungligen haft aksent 1. I *arp*-namnen, som behållit andra stavelsen, uppträder i överensstämmelse med aksentreglerna regelbundet aksent 2. Att ej alla *orp*-namnen ha kvar sin ursprungliga aksent beror väl på tryck från *arp*-namnen.

Den ovan framställda översikten över *arp-*, *orp*-namnen är rätt belysande för uppfattningen av »ljudlagarnas» karaktär. Som synes har det kräfts mer än 200 år för att novationen *-athorp* > *-arp* eller *-orp* skulle kunna efter de stora färdvägarna hinna från Skåne till Västergötland och Östergötland. Då *-athorp* i *a*-mål reflekteras med *-arp* och i *e*-mål med *-orp* är det tydligt att novationon ej innebär någon ombildning av rent analogisk karaktär. Anledningen till fenomenet är att *th* i svagtryck övergått till *dh* och att detta *dh* sedan fallit bort. Att *th* på grund av ställning i svagtryck mellan två vokaler kunnat gå till *dh* beror på att associationen med det enkla ordet *thorp* upphört, vilket inträffat förr ju äldre ifrågavarande ortnamn voro.

Om ljudhistorikerna på liknande sätt ville undersöka alla de från Danmark och Skåne härstammande sydsvenska novationer som äro representerade i ortnamnen, skulle de vinna säkra och noggranna upplysningar om många saker som nu kringsvävas av gissningarnas dimma.

Anmärkningar och tillägg.

Den i det föregående framlagda redogörelsen över utbredningen av de svenska ortnamnen på *-arp, -orp* har av grafiska skäl måst läggas så som om ifrågavarande namn inom samma område hade samma ålder. Så är givetvis ej förhållandet. De primära *arp-, orp*-namnen ha ända in i modärn tid kunnat förorsaka analogiska nybildningar inom sina respektive områden. En del relativt unga torpnamn ha kunnat bildas direkt med ett suffix *-arp*. Jag har emellertid med detaljundersökningar, för vilka här av utrymmes- och tidsskäl ej kan redogöras, övertygat mig om att de ovan framlagda resultaten ej kunna ändras av dessa relativt fåtaliga sena analogiska efterbildningar. Jag vill emellertid påpeka, att suffixet *-arp* kommit till särskilt livlig användning på Romeleåsen i södra Skåne.

Vidare må anmärkas att i *arp*-områdena namn på äldre *-othorp* genom analogi med de talrikare namnen på *-athorp* i regel tidigt övergått till namn på *-arp*.

Beträffande ordet *torp's* betydelse må också anmärkas att skridningen från den äldsta betydelsen 'nyodling, nybygge, utflyttad gård' till den moderna av 'dagsverkstorp på ofri grund' naturligtvis ej gått med ett slag eller utan övergångar. Men då i undersökningen blott medtagits de namn på *-torp, -arp* eller *-orp*, som införts som särskilda jordeboksenheter, ha de yngsta och i föreliggande fråga irrelevanta ortnamnen så gott som fullständigt undvikits, och man behöver därför i denna undersökning ej riskera att de två senaste århundradenas namnbildningar grumla resultaten.

Beträffande *arp*-namnens ålder i Halland må tilläggas att *Spannarps* sn i Himle hd år 1379 skrives *Spandorp* (Repertorium nr 3268 or.) vilket visar att övergången *-athorp* > *arp* (*-orp*) redan under 1300:talets senare hälft kan ha nått norra Halland.

---

6. Oäkta *vi*-namn.

I Namn och bygd 1914, s. 121 f. har Erik Noreen givit en tolkning av det egendomliga närkiska herrgårdsnamnet **Kåvö**, fornsvenskt *Quadhowi*, nu uttalat *kåve (kåve)*.

Följande medeltida former äro anträffade:

(in) quadowi 1299 SD 2, s. 297 or., *(jn villa) quadhowj* 1304 SD 2, s. 432 or., *(jn villa) quadhowi* 1315 SD 3, s. 215 avskr. fr. 1328, *(j) kedhawi* b. 1300:talet SD 2, s. 433 övers., *(i) kadhawi* b. 1300-talet SD 3, s. 216 avskr. fr. b. 1400-talet, *(super) kadhawi* b. 1300:talet SD 2, s. 432 rubrik.

Av jordeboksformer må nämnas:

Kådeui 1549 1556, *Kodewi* 1554, *Kådvij* 1560 1665, *Kåwedh* 1650, *Kådwidh* 1676, *Kåfwijdh* 1680 1700, *Kåfwedh* 1686 1688, *Kåfvid* 1695 1880.

För övrigt må följande former anföras:

Kåfwe sl. 1600:talet karta, *Kåföö* 1720 kyrkbok.

Förra leden i namnet tolkar Erik Noreen som böjningsform av ordet *kvaþa* 'kåda'. Att detta ord kan sammansättas med ordet *vi* 'offerplats, helgedom' förklarar han på följande vis. Jag refererar i största korthet.

I bronsåldersfynd har man ofta hittat runda hartskakor med hål i mitten. Omständigheterna tala för att vi ha att göra med votivgåvor. (Hartset spelade i det praktiska livet en viktig roll. Det användes till kitt och till inläggningar i inristade ornament på bronsföremål.)

I Broddenbjærg mosse i Danmark har man funnit en starkt fallisk människofigur av ek. Man har antagit att den föreställer en fruktbarhetsgud. Figuren var delvis bestruken med harts.

Inom folkmedicinen har kådan haft stor användning. I en hel del av Harpestrengs recepter förekommer kåda. Hos lapparna användes grankåda och fett som medel mot skorv osv. Anledningen tid kådans kultiska (och folkmedicinska) betydelse är, säger Noreen, att den betraktats som trädets blod, vari trädets livskraft varit koncentrerad.

Noreen tänker sig »att *Quadhowi* skulle varit en helgedom, antagligen en fruktbarhetsgudomlighets, där kåda spelat en framträdande roll vid kulten» [1].

Jag känner mig emellertid kätterskt sinnad mot hela denna kådkult [2]. Jag tror i varje fall icke att kådan i någon kult eller religion varit en så viktig ingrediens att ett offerställe kunnat få namn därutav.

Vad man däremot vet är att kådan sedan förhistorisk tid haft stor praktisk betydelse och att den förekommer i barrskogarna. Låtom oss djärvt frigöra oss från mytosofernas ledning och följa det sunda bondförnuftets anspråkslösa anvisningar! Redan i jordeboken 1650 har senare leden (uttalad *-ve*) tolkats som *vedh* 'skog' och stavningen med *d* står ännu kvar i 1880 års jordebok.

---

[1] Till denna Noreens förklaring av *Kåvö* har E. Hellquist anslutit sig. Han skriver i Sv. etym. ordbok under *kåda:* »Ordet *kåda* i detta med *vi* 'hälgedom' sammansatta ord har sannol. kultisk betydelse; kådan har inom folkmedicinen spelat en stor roll».

[2] Hj. Lindroth har redan uttalat tvivel mot Noreens förklaring (i Indog. Forsch. Anz. 38—39, s. 18). Han finner den »nur wenig glaubhaft». Men Lindroths eget förklaringsförsök är också fullständigt förfelat. Han sammanställer förra leden med fhögty. *quāt* 'böse', holl. *kwaad* 'böse, schlecht, übel' osv. och menar att senare leden är fsv. *wi* 'offerställe'. Han översätter namnet med »etwa 'das schlechte; armselige *wi*'?» och menar att det nedsättande namnet beror på jämförelser med de ej alltför avlägset men dock i andra socknar belägna *Ullevi* och *Vivalla.* För att göra förklaringen litet sannolikare antar han fakultativt att förra leden först senare tillagts ett ursprungligt *Vi* och att den sålunda intet haft att göra med ställets helighet.

Jag behöver knappast påpeka hur skruvad och osannolik hela denna sammanställning är. Ej nog med att ett blott utom Norden känt ord tillgripes vid förklaringen av ett gammalt svenskt ortnamn. Vid översättningen användes en sen och härledd betydelse, som blott är känd från nyholländskan.

Kan verkligen icke *quadowi* 1299 innehålla ett ord med betydelsen 'skog' och det underliga namnet helt enkelt betyda 'kådskogen'? [1].

Det är sedan gammalt känt att i ortnamnen på *-staþum* (t. ex. *Hovsta* (?), namnet på den socken där Kåvö är beläget) det intervokaliska *þ* mycket tidigt faller.

Axel Kock har visat [2] att *-staþum* redan på uppländska runstenar sammandragits till *-stam*. En mera ingående undersökning har senare ägnats frågan av E. Wigforss [3]. Denne visar att synkoperade former av namnen på *-sta(d)* förekomma i Mälarprovinserna Uppland, Sörmland, Västmanland och Närke under det att de osynkoperade formerna under fornsvensk tid härska nästan undantagslöst i hela landet för övrigt.

Förklaringen till denna divergens finner Wigforss däri att sambandet mellan det enkla ordet *stad* och efterlederna i *sta*-namnen måste ha känts ofantligt mycket svagare i Mälarebygderna än annorstädes.

Han menar sålunda att om associationen med grundordet försvunnit finnes det intet hinder för att ett ortnamn av typen *Barkastaþum* redan mycket tidigt sammandrages till ett av typen *Barkastum*.

Vi dra ut konsekvenserna. Vad finns det för hinder för att ett ortnamn av typen *Kvaþoviþi*, om associationen med grundordet försvunnit, sammandrages till fsv. *-vi* (1200:talet)?

Det supponerade *-viþi* kan förklaras på två sätt. Det kan vara dat. sing. (eller möjligen ack. plur.) av fsv. *viþer* m. 'skog' [4]. Av fornsvenska namn på gårdar och byar tycks, av fornformerna och av talrika moderna former med behållna dativändelser att döma, dativen åtminstone till 1400:talets mitt vara det ojämför-

---

[1] Ordet *kváða* 'kåda' synes förekomma i en hel del norska ortnamn, där intet tyder på något kultiskt sammanhang. Se härom särskilt NE, s. 323, NG 6, s. 171; 11, s. 321.

[2] ANF 10, s. 335 f.

[3] ANF 35, s. 209 f.

[4] Ordet *viþer* är en gammal *u*-stam och bör sålunda i ä. fsv. ha ändelsen *-i* i dativ, jfr *(aff) tiwidhi* - - *(aff) wäturswidhi* VGL 4: 16. Varför Noreen, Aschw. gramm. § 407 räknar ordet som *i*-stam är mig omöjligt att förstå. *Viðr* har i fvno. *u*-stamsböjning och ingen av ordets i fsv. anträffade former är oförenlig med *u*-stamsböjningen.

ligt vanligaste kasus [1]. De ovan för *Quadhowi* anförda medeltidsformerna exempelvis höra alla hemma i dativ.

Men som senare led i sammansatta ortnamn är det neutrala *-*viþi* minst lika sannolikt [2]. Ordet är för övrigt väl styrkt som andra led i fornvästnordiska sammansättningar. I sin synnerligen förtjänstfulla avhandling »Suffixet *ja* i senare leden af sammansatta substantiv» anför E. Ekwall (s. 78) följande exempel: *beinviði* 'ebenholts', *hráviði* 'unga träd som äro mjuka i veden', *laufviði* 'lövträn', *smáviði* 'småskog', *stráviði* (= *hráviði*), *þelleviði* 'furuträn, furu', *ungviði* 'unga träd', *vínviði* 'vinstock el. dyl.'.

Neutrum *vĭþi* 'skog' synes vara bevarat som förra led i en del svenska ortnamn.

Virserum, sn i Aspelands hd, Kalmar län, skrives (*in parrochia*) *Widisrum* 1278 SD 1, s. 534 or., (*ecclesie*) *wirsnungsrum* 1287 SD 2, s. 20 or., *withisrum* 1337 SD 4, s. 582 or., (*ecclesie*) *Vidhisrum* (2 ggr) 1350 SD 6, s. 236 f. or. Ytterligare former finnas hos Lindroth, De nord. ortnamnen på *-rum*, s. 84. Hellquist [3] tolkar förra leden som gen. av ett obestyrkt sjönamn *Vīdhir* 'den vida sjön' och Lindroth ansluter sig till denna tolkning. Nu är emellertid uttalet som lic. G. Hedström meddelat mig *vẹ̀sum*. Detta förbjuder varje tanke på gammalt långt *i*. Hedström ser därför i förra leden just det ord *viþi* n. 'skog', som jag ovan på andra grunder slutit mig till.

Av ortnamn som innehöllo *-viþi* som senare led ändades de flesta kasus på *-i*, nämligen nom., dat., ack. sing. (och nom., ack. plur.). Vi ha sålunda för dessa störst anledning att som grundform för den senare utvecklingen ansätta formen *-viþi*.

Av ett äldre *-viþi* bör redan i runsvensk tid ha kunnat uppkomma ett *-vi*, om vi få dra analogi med *sta*-namnen. Givetvis bör denna utveckling ha gått över mellanstadiet *-vii*, men sammandragningen av *-vii* till *-vi* har säkerligen ej dröjt länge, sedan väl *ð* bortfallit.

Utvecklingen av *-viþi* till *-vi* är sålunda före den fakulta-

---

[1] Jfr Hellquist, Sv, etym. ordb., s. XVIII. — Med naturnamnen är åtminstone delvis ett annat förhållande rådande. Av t. ex. skog- och sjönamn synas dativerna ej haft fullt så stort svängrum.

[2] För bildningen jfr ortnamnen på *-vini*.

[3] Svenska sjönamn 1, s. 704.

tiva övergången av *ĭ* > *e* fullt naturlig. Men även efter denna övergång skulle den äga rum. Hesselman har nämligen i sin banbrytande undersökning »De korta vokalerna *i* och *y* i svenskan» (s. 89) visat att i sveamålen fsv. *ĭ* kvarstår som *i*-ljud i kortstaviga ord framför *i* och *u* i följande stavelse.

Hesselmans regler motsägas endast skenbart av de närkiska 7 bynamnen *Via* av fsv. *Viþa*, där *ĭ* blivit *i*-ljud även framför *a*. Vi få ej glömma, vad jag ovan påpekat, att i fornsvenskan dativformerna av ortnamnen voro de vanligaste. Vokalkvaliteten i *Via* är bestämd av dativformen fsv. *Wiþum*. Formen *Via* är en ur dativformen analogiskt konstruerad nominativform. På liknande sätt förklaras det halländska bynamnet *Lya*, Ö. Karups sn, Höks hd. Namnet uttalas *lẙa* och skrives 1426 (Repertorium, nr 6238 or.): *(i) Lidhe*. Byn ligger på sluttningen av Hallandsås. Formen *Lya* går tillbaks på ett äldre **Lȳdha*, vilken form konstruerats ur en dativ plur. **Lȳdhum* av äldre **Līdhum*. I *Līdhum* har *ī* > *ȳ* på grund av ställningen efter labialiserad konsonant och framför *u* i nästa stavelse [1].

Det av *-viþi* uppkomna fsv. *-vi* kan icke hålla sig i levis. Det bör där bli *-ve*. Därför ha vi också uttalet *kåvæ* ej *kåvį*. Beläggen styrka detta uttal från år 1650, men säkerligen var det redan då gammalt.

De tvåstaviga närkiska ortnamn, som med relativ säkerhet kunna antagas innehålla fsv. *vī* 'offerplats', ha däremot alltid uttal med *i*-ljud, t. ex. *Frövi* (*frǫ̊vį*) och *Frösvi* (*frö́svį*) i Edsbergs sn och hd och *O(de)nsvi* (*ònsvį*) i Viby sn, Grimstens hd.

Men om senare leden har semifortis kan man vänta att *-viþi* kan stå kvar i uttalet som *-vi*. Ett gammalt **Miþiaviþi* skulle kunna motsvaras av ett modernt **Medevi*. Man måste också räkna med att det äldre *-i* i namn på *-viþi* > *-vi* fått synnerligen kraftiga stöd dels av den konservativa stavningen av ortnamn dels av associationer med de i Mälarprovinserna och i Östergötland talrika namnen på *-vi* 'offerplats el. dyl.'.

Om antagandet att fsv. *-vi* (1200:t.) kan gå tillbaka på ett

[1] Jfr Kock, Ljudhist. 1, s. 99, Sahlgren i Sv. Linnésällskapets årsskr. 3, s. 31 f. Stamvokalen i *Lya* förklaras av Wigforss, S. Hallands folkmål, s. 80 oriktigt ur gammalt *ȳ*.

äldre *-viþi* är riktigt, kunna vi komma tillrätta med en hel del konstiga namn på *-vi*. Då detta *-vi* ej är anträffat i äldre former än från 1400:talet kan man nog också i vissa fall tänka sig att ett bortfall ägt rum även i *-viþ* [1] dvs. ackusativformen av *viþer*. Men då dativformen är den vanligaste har ett sådant förhållande i detta sammanhang mindre betydelse.

Bankevid, by i V. Eneby sn, Kinda hd, Österg., skrives [2] *Banckauj* 1545 ml, *Bankauick* 1555 1556 jb, *Bankauj* 1558 tl 1560 ml, *Banckavij* 1562, *Bankeuj* 1564, *Bankeui* 1565 jb. Namnet ser sålunda ut att vara sammansatt med *vi* 'offerplats el. dyl.' E. Wessén upptar det emellertid ej i sin förteckning i Medd. fr. Österg. fornm.-för. 1921 över östgötska ortnamn som kunna tänkas vittna om hednisk gudatro. Säkerligen med rätta. Jag tolkar förra leden som gen. av det fsv. mansn. *Banke* (bl. a. känt från Österg.) (jfr *Kalvsvik* nedan) och senare leden som fsv. *-vi*, uppkommet genom tidig sammandragning av *-viþi*. Jfr dock *Killingevid* i samma sockens södra del, vilket ml 1545 skrives *Kelingauedh*.

Ekevi, gård i Kärrbo sn, Siende hd, Västmanl. l., skrives (*de*) *ækkevy* 1347 SD 5, s. 721 or., (*in*) *Ækkaui* 1349 SD 6, s. 92 or., *Ækkeewi i Kææwærne s.* 1389 SRP, nr 2405 samt i de äldsta jordeböckerna [2]: *Ekewij, Eckewij* 1543, *Eckewi* 1545. *Ekebij* 1552, *Eckeui* 1554, *Äckewij* 1556, *Ekeui* 1560.

Dubbelskrivningen av *k* i de medeltida formerna synes vara av dekorativ natur. Skrivningen *æk-* för *ek-* är rätt vanlig i samtida diplom. Det är därför tämligen säkert att *ækkevy* 1347 motsvarar en uttalsform *Ekevi*. Detta härleder jag ur ett äldre *Ekeviþi* (dat.), där förra leden är ordet *eke* 'ekskog etc.', senare leden dat. av fsv. *viþer* m. eller *viþi* n. För betydelsen kan jämföras t. ex. *Ekhult* i Gullereds sn, Redvägs hd, Älvsb. l., som 1564 skrives *Ekehult* [3] och som enligt ortnamnskommittén innehåller ordet *eke* [3] samt vidare det i Västmanlands och Uppsala län vanliga ortnamnet *Eklunda* (*in . . ekelundum* 1341 SD 5, s. 42, *i Ekelundom i Breedh sokn* 1409 SDns 2, s. 106 or.).

---

[1] Jfr Hellquist i NoB 5, s. 180.

[2] Enl. meddel. av fröken Anna Göhle.

[3] SOÄ 10, s. 70.

Frövi, by i Balingsta sn, Hagunda hd, Upps. l., skrives (*in*) *fredawi* 1292 SD 2, s. 138 or., (*in*) *Frødawi* . . (*apud*) *Frødawi* 1292 SD 2, s. 681 f. or., (*Datum*) *frødhawi* 1293 SD 2, s. 151 or., (*jn*) *frødauj* (2 ggr) . . (*in*) *frødauj* . . (*de*) *frødauj* . . (*Actum*) *frødauj* 1294 SD 2, s. 164 f. or.

Frövi, herrgård i Näsby sn, Fellingsbro hd, Örebro l., skrives *Fröffwi* 1539 jb enl. Bellander, Ant. om Westmanlands hdr, s. 50, *Fröuij* 1542, *Fröduij* 1565 1580 1590, *Frödvi* 1570, *Frudui* 1575, *Frödwij* 1600 1612, *Fröwee* 1680, *Fröwe* 1686 jb, *Fröduij* 1564 tl, *Fröwe h:r* 1684 Johansson, Noraskog 3, s. 153 och uttalas numera *frǫvɛ*. Det gamla uttalet har tydligen som de tre anförda 1600:talsformerna visa varit *Fröve*. Den officiella skrivformen *Frövi* har undanträngt den gamla uttalsformen. Namnet bäres av en bruksegendom och ett stort stationssamhälle.

SD 4, s. 475 or. nämnes från år 1336 ett (*in*) *frødhewi*, men om detta avser Frövi i Balingsta eller Frövi i Näsby kan jag ej avgöra. I brevet talas om fisken och sådana ha funnits på båda hållen. Då ägaren hade flera gods i Uppland, får man väl snarast tro att det gäller Frövi i Balingsta.

E. Wessén anför bland förhållanden, som »tyda på att på sina håll Ull dyrkats tillsammans med Fröja», att i Näsby sn (Fellingsbro hd) ligga *Frövi* och *Ullersätter*. Hela den forskningsmetod, som ur två olikartade ortnamn konstruerar fram gudapar, är ytterst betänklig. I detta fall äro de vittgående slutsatser Wessén dragit ur två ortnamn, om vilka han intet känner förutom de modärna skrivformerna, uppenbart förfelade. Påpekas bör att *Ullersätter* i gamlas tal heter *ùḷṣæṭər*, vilket går tillbaka på ett äldre *Ulsäter* (*Wlsäther* 1580, *Vlsätter* 1590, *Vlsetter* 1624 jb, *Wlsäter* 1619, *Wlsätter* 1628 tl) med tjockt *l*. Detta måste i sin ordning gå åter på ett *Ulfsäter*[1]. Namnet skrives (*i*) *Wllasæthrom* 1413 SDns 2, s. 695 or. Förra leden i denna form är väl, som ortnamnskommittén i sitt otryckta manuskript till ortnamnen i Örebro län antagit, gen. av ett mansnamn *Ulle*, bildat till *Ulve* eller *Ulv* eller dess sammansättningar.

På grund av de talrika *d*-skrivningarna är det sannolikt att även *Frövi* i Näsby går tillbaka på ett fsv. *Frödhawi*. Att

---

[1] Jfr *Ulvgryt* i Täby sn, Örebro hd, Närke, av fsv. *Ulvagryt*, nu uttalat *ùḷvgryṭ*, och *Ullstorp*, Ingelstad hd, Skåne, som skrives *Ulstorp* 1436 och *Ulffstorp* 1508, Styffe. Skand.$_3$, s. 80.

märka är att det gamla uttalet tydligen haft *-e* i andra leden. Namnet *Frövi* av ä. fsv. *Frövi* uttalas däremot i Örebro län med *i*-ljud.

Det fsv. *Frødhawi* (i Balingsta) tolkas av Jungner i »Gudinnan Frigg och Als härad», s. 223 som innehållande ett gudanamn *Fróðe*. Denne *Fróðe* skulle vara identisk med guden *Frö* (eller ock vara en släkting till honom?). Jungner utgår från en sen form i SRP: *Frodhevi* och nonchalerar fullständigt de talrika formerna ur originalbrev från 1200:talet, vilka alla gå tillbaka på en grundform *Frødhawi*. På detta lättsinniga sätt handskas mytosoferna rätt ofta med ortnamnen.

Det fsv. *Frödhawi* måste sammanhållas med det västgötska *Frövet* (*frø̱vət*) i Skepplanda sn, Ale hd, som skrives *(j) Frowidh* 1425 DN 10, s. 111, *(j) Frovidh* 1489 DN 10, s. 218 (båda breven i vidisse från 1500), *Ffröuidh* s. h. 1400:talet jb, *Frödwe* 1545, *Fröwed(h)e, Fröwedeby, Frödewij* 1546 GFR, *Fröffwit* 1546 tl, *Fröwidt* 1549 kll, *Fröwett* 1564, *Fröued* 1571 jb, *Fröduid* 1578 tl (SOÄ 2, s. 76). Enligt ortnamnskommittén synes förra leden vara »dels ett mot no. dial. *fraud* 'frodighet' (eller *frøy-* för *frøyd-* 'frodig') svarande fsv. *frödh* (varav i ä. nysv. *fröda sig* 'frodas'), dels det *frod*, som ingår i ä. nysv. *frodväxt* 'frodig' och 'frodig planta' samt ligger till grund för *frodig*. S. led är ordet *ved* (fsv. *vidh*) i dess gamla bet. 'skog'.» Att här anta två grundformer är fullständigt onödigt. Alla former peka på *-ö-* utom de två ur DN, vilka äro hämtade ur ett vidisse från 1500. I samma vidisse skrives också (DN 10, s. 111) *ij loffue smor* i stället för *ij løffue smør*. Att ett *ö*-streck kan bli glömt är intet ovanligt. Ortnamnskommittén visar i SOÄ ofta en benägenhet att i onödan anta två grundformer för samma namn.

Jag ser i förra leden ett fsv. adj. *frödh* svarande mot no. dial. *frøy* (för *frøyd*) 'stærkt voxende' [1]. Detta adj. ingår med svag form i fsv. *Frödhawi* (Balingsta). Man jämföre ock no. dial. *frøybjørk* 'ung og skjør Birk', *frøygran*, 'Gran med løs og skjør Ved', finl. dial. *fröudgrän* 'snabbväxt gran med lös ved', sv. dial. *freubjerk, freugran, freutall* (Västerbotten, se vidare Rietz, s. 168 b). Vi ha i no. dial. också ett besläktat *fraudgran*. Möjligen kan förra leden i fsv. ortnamn på *Frödh-* gå tillbaka på detta *Frauþ-*.

[1] Härom Kock i ANF 20, s. 270 f.

Man kan i en del fsv. namn på *Frödh-* även tänka sig möjligheten av ett å- eller bäcknamn bildat till ett mot no. dial. *fraud*, fvno. *frauð* 'fradga, skum' svarande ord. Ett vattendragsnamn 'den fradgiga' ger ju god mening. Såväl *Frövi* i Balingsta och *Frövi* i Näsby som *Frövet* i Skepplanda ligga vid åar.

Så gör också *Frörum* i Ringarums sn, Hammarkinds hd, Österg., vilket skrives *ffrödarum* 1543 jb (jfr Lindroth, De nord. ortnamnen på *-rum*, s. 25) och *Freadal*, gård i Örmevalla sn, Fjäre hd, Halland, vilket skrives *Frödhadal* 1418 SDns 3, s. 318 L. Sparres avskr., *ffrødedale* 19/8 1492, 22/8 1492 dipl. i RA. Namnet uttalas av äldre *frǫadaḷ*.

Men hur än förra leden i fsv. *Frødhawi* skall tolkas, måste vi anta att namnet går tillbaka på en äldre form *Frøþaviþi*, där senare leden är dativ av fsv. *viþer* m. eller *viþi*, n.

Fälvi, by i Dingtuna sn, Tuhundra hd, Västmanl. l., skrives *(i) Fælawi* (2 ggr) . . *(i) Fælaui* 1399 Styffe, Bidrag 2, s. 91, 93, 95 or. I de äldsta jordeböckerna skrives namnet enligt uppgift av fröken Anna Göhle: *Feliui* (= Felwi?) 1543, *Felwi* 1545, *Felui* 1564 och *Fielewij* 1570. Byn ligger vid en skogshöjd ej fullt en km. från en bro. Läget och naturförhållandena kunna närmare studeras å A. G. Högboms karta i Namn och bygd 1922, s. 120.

Förra leden kan knappast vara annat än fsv. *fiöl*, *fiäl* 'bräde'. Möjligen antydes denna förklaring av jordeboksformen *Fielewij* 1570. Anmärkningsvärd är i så fall den obrutna formen *Fæla-* i stället för *Fiæla-*. Hesselman har emellertid i Västnordiska studier 1, s. 69 f. visat att ordet *fjät* anträffats under formen *fät* i nordvästra (och norra) Uppland, Västmanland och Värmland och att sv. dial. *tjäl* 'tvärträ på räfsa m. m.' i västra Västmanland (Fellingsbro) motsvaras av *täl*. Västmannalagen D (se Siljestrand, Ordböjn. i Västmannalagen 1, s. 48) har *fæte* (d. sg.), *fæt* (n. pl.) och *fæta* (g. pl.). Dessa former bero tvivelsutan på att brytningen av *e* uteblivit [1].

Anta vi med stöd av västm. *fät* att förra leden *Fæla-* kan vara gen. av fsv. *fjäl*, *fjöl*, blir förklaringen enkel. Ordet *fjöl* användes i svenska ortnamn för att beteckna 'spång' eller 'bro'

---

[1] Om förklaringen av de obrutna formerna se Kock, Sv. ljudhist. 3, s. 216 f.

t. ex. *Husbyfjöl*, Brunneby sn, Bobergs hd, Österg.[1] och *Fjöle* i Stavnäs sn, Gillbergs hd, Värml.[2]. Hit hör tydligtvis också *Fjäle* i Mästerby sn, Gottland, som 1482 skrives *Fiele*[3] och som ligger strax norr om en bro, där tvänne viktiga vägar korsas.

Det skånska by- och sockennamnet *Fjälie*, Torna hd, Malmöhus l., skrives (*in parochia*) *Fyaløghæ* b. 1300:talet LDLV, s. 146 osv. och byn ligger vid en bro. Förra leden är sannolikt ordet *fjäl* i bet. 'spång, bro' och senare leden är urspr. plur. av ordet *hög*.

Man har i västmanländskan möjligen också att räkna med ett fakultativt bortfall av *j*. Ortnamnet *Färdskär* i Harakers sn, Norrbo hd, skrives 1371 *(in) Fiardiskielf* . . *(in) Fyardaskyalf*[4] och 1404 *(i) Fiærdhaskæl*[5]. *Folsta* i Irsta sn, Siende hd, skrives 1371 *(in) Fiolastum*[6]. Härom kanske mera vid ett annat tillfälle.

Kalvsvik, by i Österhanninge sn, Sotholms hd, Södertörn, skrives under medeltiden konstant *Kal(f)swi*. Jag har anträffat följande belägg: (*in villa*) *kalswi* 1335 SD 4, s. 423 or., (*i*) *Kalsui* 1385 SRP, nr 2163, (*i*) *Kalswi* (2 ggr) 1409 SDns 2, s. 209 or., (*i*) *Kalffswi* 1409 därs. s. 212 or., (*i*) *Kalswi* 1409 därs. s. 212 or. Byn ligger ej vid någon *vik*. Vi ha sålunda att hålla oss till en senare led fsv. *-vi*.

Karlsvik, gård i Nikolai sn, Jönåkers hd, Sörml. skrives (*in*) *kalswi* 1345 SD 5, s. 485 or. och i de äldsta jordeböckerna enligt meddelande av fröken Anna Göhle: *Karlevik* 1551, *Karlawick* 1559, *Kalleuich* 1566, *Karleuich* 1568. Gården ligger vid en liten vik.

---

[1] Se Hellquist i NoB 4, s. 138 f. Förklaringen är, som Hellquist förklarligt nog ej känner, framställd redan 1673 av Johan Hadorph i hans otryckta resebeskrivning. Hadorph skriver (s. 91): »Husebÿ Fiol kallas af dee gamble Sätegården Husebÿ som hafwer legat emillan Kongz Norbÿ och denne Fiölen, det är Broon, ty Fiöl är en smal broo, och är ännu i bruk då man nämpner hemlighuus-Fiölen. Brofiöl nämpnes i Skåne-Lagen huusbro som framman för Tröskelen är.»

[2] Se SOV 4, s. 26.

[3] Lindström, Gotlands medeltid 1, s. 50.

[4] Vestmanl. fornm.-för. årsskr. 3, s. 73.

[5] SDns 1, s. 351 or.

[6] Vestmanl. fornm.-för. årsskr. 3, s. 59.

Enligt M. F. Lundgren, Språkl. intyg om hednisk gudatro i Sverige, s. 40 torde ett *kall* = *karl* med syftning på guden Oden ingå som förra led i dessa namn [1]. Lundgren erinrar om att i isl. ordet *karl* förekommer, visserligen ej som tillnamn till Oden, men dock begagnat om honom (egentl. i bet. 'åldring'). Balder kallas *karls sonr*. Lundgren sätter ordet *karl(a)vagnen*, som av nederländska diktare från 1400:talet kallas *Woenswaghen* i samband med denna benämning på Oden. Enligt Esaias Tegnér [2] syftar karlavagnen i stället på guden Tor, som skulle haft binamnet *Karl*, jfr att Tor i folkvisan kallas *Torkarl* och av lapparna *Hora-galles*, vars *galles* anses vara vårt *karl*. Det står sålunda mytosoferna fritt att efter behag översätta *Kalswi* med 'Odensvi' eller 'Torsvi'.

Själv har jag emellertid en annan tolkning. Namnet måste sammanhållas med

Kalvsved, by i V. Ryds sn, Ydre hd, Österg., uttalat *kåsvə*. Namnet skrives *Karlfwid* 1380, (*i*) *Kalswidhi* 1388, (*i*) *Kaalswidh* 1447 1480, *Kalswidh* 1466, (*aff*) *Kalswid* 1502, *Kalshulth* 1543, *Kalsuedh* 1545, *Karsswij* 1546, *Kalsuij* 1593, *Kalfzwed* 1611, *Kalszwijk* 1682 osv. [3]. Norrby förklarar namnet ur *Karls-swiþ*, *Kalfs-swiþ* eller *kalfs-viþ*. Om senare leden är *viþer* 'skog' menar han att förra leden är appellativet *kalv*. Om senare leden är *sviþ* menar han förra leden är ettdera av personnamnen *Karl* eller *Kalv*. Den möjligheten finnes ock att senare leden är **viþi* n.

Kalvsvik, by och sn i Kinnevalds hd, Kronobergs län, vid en *vik* av Åsnen hör däremot ej hit. Namnet skrives visserligen *Kalssui sokn* 1403 SDns 1: 251 i avskr. (L. Sparre) men däremot i or. från 1336: (*Ecclesie*) *kalfswijk* SD 4, s. 493.

Det sörmländska ortnamnet *Kalvsvik* (och möjligen också det sörmländska *Karlsvik*) [4] torde gå tillbaka på fsv. *Kalfs-viþi*. Förra leden är antingen ordet *kalv* i gen. eller snarare gen. av

---

[1] Hellquist anför NoB 5, s. 180 Lundgrens förklaring utan reservation.

[2] Ur språkens värld, s. 33 f.

[3] Se Norrby, Ydre härads gårdnamn 2, s. 95.

[4] Om *Karlsvik* hör hit är ganska osäkert. Det skrives visserligen 1345 i originalbrev *kalswi* men det ligger vid en vik och de äldsta jordeböckerna ha konsekvent *-vik* o. l. Om *-vi* är det ursprungliga, låg emellertid en ombildning till *-vik* mycket nära, då ju läget vid en *vik* lätt kunde föranleda en folketymologi.

det från fornsvensk tid väl styrkta mansnamnet *Kalv*, som synes ingå i ett stort antal ortnamn. De småländska ortnamnen *Gislaved* och *Skalleved* (se nedan) visa att i ortnamn på *-vidh(i)* personnamn kunna ingå som första sammansättningsleder. Detta namn motsvaras av det synnerligen vanliga fvno. mansnamnet *Kálf* och det fda. *Kalff*. Förra leden i det västgötska gårdnamnet *Kalvshestre* (SOÄ 7: 1, s. 238) förklaras av ortnamnskommittén som gen. av *kalv* eller av mansn. *Kalv*. Flera ortnamn på *Kalvs-* innehålla gen. av det ej ovanliga sjönamnet *Kalven*. Så är förhållandet med *Kalvshult* i Ale hd (SOÄ 2, s. 8) och *Kalvshult* i Marks hd (SOÄ 9: 1, s. 176), Västerg.

Beläggen för *Kalvsved*, som jag förklarar ur *Kalfs-viþi*[1], synas visa att *-vidh(i)* redan på 1500:talet i sydligaste Östergötland kunnat förlora sitt *dh*.

Kongsvik, by i Värna sn, Bankekinds hd, Österg., skrives *konungxvij by* 1349, *konuxwi* 1386, *konwngxwij* 1399, *kunungxwi* 1409, *Konungzwyck* 1596 osv.[2], och förklaras av Wessén vara ett namn som vittnar om hednisk gudatro. Jag för min del fattar namnet som ungefärligen synonymt med *Kungshult*, by i Allerums sn, Luggude hd, Skåne (*Kongshollt* 1583 jb). Ett *Kungshult* ligger i Norra Vedbo hd, Smål., och ett i Lysings hd, Österg. I Östergötland finnes ock ett *Kongshult* (Valkebo hd). För dessa känner jag inga äldre former. Men tämligen säkert äro alla dessa namn urspr. ord av typen fsv. *konungsadhra, konungsfiske, konungsfors* osv. och betyda helt enkelt 'kronoskog'. Så skall väl också *Kungsskogen* i Färnebo hd, Värml. tolkas. Fsv. *Konungsvi* går väl sålunda tillbaka på en äldre form **Konungsviþi*.

Medevi, gård i Fasterna sn, Sjuhundra hd, Uppl., som skrives (*in*) *Mydwi* (2 ggr) 1328 SD 4, s. 80 avskr. av Peringsköld och *(j) midvi* 1493 Uppl. lagmansdombok, s. 65, är troligen ungefär samma namn, som bäres av den bekanta brunnsorten *Medevi* i V. Ny sn, Österg. Detta skrives *Midhiavid* 1383[3], *Midhiawidh* 1405 SDns 1, s. 426 or., och innehåller fsv. adj.

---

[1] Dativformen *(i) Kalswidhi* 1388 talar emot förklaringen ur *-sviþ* f.

[2] Angående namnformer se E. Wessén i Meddel. fr. Östergötl. fornm.-för. 1921 (sep., s. 49).

[3] Styffe, Skand.$_3$, s. 248.

miþer + fsv. *viþer* 'skog'[1]. Om senare leden i *Medevi* (Fasterna) är urspr. dat. av *viþer* m. eller *viþi* n. är ovisst.

Rösavi, by i Kumla sn och hd, Närke, uttalas *rø̜savḙ* och skrives (*i*) *Risawi* (3 ggr) 1385 SRP, nr 2105, 2172, (*I*) *Riisawi* 1447 1466 1502 Vadstena kl. jb, s. 225, *Rösseuj* 1549—1581 jb, *Rösavi* 1553 jb, *Rössaue* 1685 kb, *Rössawe* 1687 kb. Som kyrkboksskrivningarna visa har det gamla uttalet varit *-ve*. Förra leden har väl ursprungligen varit *risa*, gen. plur. av *ris*, senare leden *-viþi*. Betydelsen har då väl varit 'den risiga skogen' eller möjligen 'småskogen'. Man kan jämföra det gamla västgötska skognamnet *Risveden*, som i västgötalagen IV kallas *Risuidhär* och vars förra led enligt SOÄ 3, s. 62 är ordet *ris* 'småskog'. — De vid 1500:talets mitt uppträdande formerna med *Rös(s)a-* bero väl snarast på omtydning efter *röse*. Man kan nog ock tänka sig att av *Risavi* uppkommit en biform *Risvi*, vari på grund av ställningen efter *r* och strax före *v* det gamla *i* blivit, sedan det förkortats, *y*. Av *Rysvi* skulle så blivit *Rösvi*, vilket genom kontamination med *Risavi* blivit *Rösavi*. Denna möjlighet är väl dock rätt svag.

Samma namn som *Rösavi* är säkerligen **Risevid**, gd i Vagnhärads sn, Hölebo hd, Sörml. Namnet skrives enl. medd. av fröken A. Göhle: *Rijssewij* 1551, *Rijsseuij* 1554 1555 1556 och *Rijsseuii* 1555 jb.

Med namnet *Rösavi* är troligen också **Ryssvi**, 3/4 kr. i Kungs-Husby sn, Trögds hd, Upps. l., språkligt identiskt. Namnet skrives i de äldsta jordeböckerna enligt uppgift av fröken A. Göhle: *Rijswi* 1543, *Risue* 1544, *Rijseui* 1547, *Risswij* 1548, *Risswij*, *Rijsseuick* 1549. Den ä. fsv. grundformen är väl också här **Risawiþi* (dat.).

Om det småländska **Rösved** se nedan.

Snarvi, by i Edsbergs sn och hd, Närke. Namnet uttalas *snårvɑ* och skrives (*in*) *sneuerwy* 1180—1202 SD 1, s. 682 or., *Snarwij* omkr. 1550 Riseberga kl. jordebok och *Snarfwen* 1729 karta. Hj. Lindroth[2] sammanställer förra leden med isl. *snæfr* 'trång' och menar att senare leden är fsv. *wi* 'offerställe'. Han anser att förra leden är tillagd för att beteckna detta offerställe

[1] Se Hellquist, Sv. etym. ordbok, under *Medevi*. Om namnformerna se vidare tillägget.

[2] I Indog. Forsch. Anz. 38—39, s. 18.

som mera obetydligt i förhållande till de enligt hans tanke mera betydande offerplatserna *Frövi* och *Frösvi* i samma socken. Han jämför det småländska *Lillevi* i Sevede hd, som skulle ha fått sitt namn i motsättning till sockennamnet *Södra Vi* i samma härad. Hur Lindroth har tänkt sig den närmare betydelsen hos detta *snæver* är mig omöjligt att inse. Han har ej gjort något som hälst försök att förklara den underliga betydelseskridning han laborerar med.

Jag ansätter som grundform ett ä. fsv. *Snæfraviþi* 'den trånga skogen'. Möjligen är 'trång' här liktydigt med 'smal'. Man jämföre fsv. *een bro, mykit lengre ok snäfwäre än the förre broen* och *pa the snäfwa broena* (Söderwall) samt bynamnet *Snärva* [1], Flistads sn, Vadsbo hd, Västerg. Detta namn skrives (*in*) *sneprawat* 1269 SD 1, s. 451 or., *Snefrawadh* 1389 SRP, nr 2415, *Snærowadh* 1540 Skara st. jordebok, s. 51. Byn ligger vid en bro över en liten bäck. Där har tydligen varit ett vadställe som givit anledning till namnet. Jag ser i förra leden best. f. av fsv. *snæver* 'smal' och översätter sålunda *Snæfravadh* med 'det smala vadet'. Namnet är tydligen givet i motsättning till det bortåt 4 km. avlägsna *Vad*, som fått namn av det här fordom befintliga breda vadstället över Tidan. Av detta *Vad* har *Vadsbo* härad fått sitt namn [2].

Men översättningen 'den smala skogen' är ej så tilltalande. Grundbetydelsen för *snæver* är säkerligen ej 'smal'. Ordet synes från början endast använts för att beteckna föremål, vari man haft litet utrymme. Det användes t. ex. om trånga kläder o. dyl. Då ordet brukas om en skog, bör det beteckna en skog, där man haft litet svängrum eller med andra ord en *tät* skog. Jag översätter sålunda **Snæfraviþi* som 'den täta skogen' och jämför den ej långt avlägsna byn och socknen *Snavlunda*, som skrives (*De*) *Snaualundum* 1314 SD 3, s. 152 or., och som väl är sammansatt med en biform till fsv. *snæver* (så enligt ortnamnskommitténs MS till Ortnamnen i Örebro län).

Svedvi, sn i Snävringe hd, Västmanl., skrives under medeltiden: *Swædhwi sookn* 1352 SD 6, s. 361 or., *Svidvij Sochn* 1390 DD 1, s. 256 avskr., *Swædwi* . . (*i*) *Swedwi* . . (*i*) *Swedui* 1399

[1] Även anfört av Lindroth (a. st.) i detta sammanhang.

[2] Se Styffe, Skand.$_3$, s. 178.

Styffe Bidr. 2, s. 95 or., *Swedhvi sokn* 1401 SDns 1, s. 12 or., (*i*) *Swedhwi* 1403 SDns 1, s. 277 or., *Swidhwi sokn* 1405 SDns 1, s. 473 or., *Swidwi sokn* 1419 SDns 3, s. 490 or., osv. Förra leden är ursprungligen fsv. *sviþ*, *svedh* 'svedja, svedjeland, genom svedjande uppröjd plats i skog'. Senare leden är väl *-vi* < *-viþi*. Namnet betyder sålunda 'skogen med svedjelandet'.

Ällevi. Med stöd av detta material våga vi kanske rent utav göra ett angrepp på ett par av de numera så populära fornnordiska gudagestalterna. I sin formellt välskrivna men ofta rätt fantastiska bok »Hedenske kultminder i norske stedsnavne» har Magnus Olsen [1] såsom kultplatser för ett gudapar (jfr lat. *Alcis*) uppfattat de svenska orterna *Ällevi*, *Älganäs* och *Älgarum*. Jag börjar med en granskning av det sista.

Älgarum i Mönsterås sn, Stranda hd, Smål. skrives *elghiarwm* 1292 (SD 2, s. 146 gammal avskr.) och tolkas av Magnus Olsen som »mulig **Elgjareimr*». Det råder emellertid intet tvivel om att Lindroth [2] riktigt förklarat förra leden som gen. plur. av fsv. *ælgher* 'älg' och senare leden som *rum*, 'öppen plats', 'röjning' [3]. Till denna förklaring kan från saklig synpunkt tilläggas att älgarna äro kända för sina besvärliga påhälsningar i rågåkrarna till nybyggena i skogstrakter. Så t. ex. lida skogstorpena på Tiveden stor skada av älgarnas skövlingar. Särskilda älgskrämmor sättas upp i åkrarna.

Älganäs, gd i Hestra sn, Västbo hd, Smål., skrives *Ælghanæs* 1418 SDns 3, s. 292 or. och tolkas av Magnus Olsen som ett **Elgjarnes*, vars förra led skulle vittna om alcerna. En jämförelse med andra namn av liknande art visar att den kritiske forskaren som förra led måste ansätta en böjningsform av djurnamnet *älg* [4]. Vi ha i de småländska skogsbygderna ytterligare två *Älganäs*.

Återstår sålunda **Ällevi** i Kjula sn, Österrekarna hd, Sörml., som av Olsen tolkas som **Elgjarvi*. Namnet skrives *Ælghewi*

---

[1] S. 278.

[2] De nordiska ortnamnen på *-rum*, s. 89.

[3] Hellquist ansluter sig naturligtvis till Lindroths nyktrare förklaring (NoB 5, s. 180).

[4] Så gör ock Hellquist i NoB 5, s. 180.

1401 SDns 1, s. 39 or. och (*i*) *Aelghawi* 1413 SDns 2, s. 665 or. Jag ansätter som grundform ett ä. fsv. *Ælghiaviþi*[1] och tolkar det som ungefärligen synonymt med de i Småland på tre olika ställen förekommande *Älghult* (*in Elgiahult* 1304 SD 2, s. 419 avskr.). I Östergötland förekommer ännu ett *Älghult* och i Västergötland ett i Hålanda sn, Ale hd. Förra leden lämnas av ortnamnskommittén[2] oförklarad, vilket visar att man ansett tolkningen ur *älg* självklar.

Magnus Olsens bevis för att alcerna dyrkats i Sverige äro härmed undanröjda.

Förfelat är också Olsens försök att återfinna alcerna i de norska ortnamnen. För hans härledningar har K. F. Johansson utförligt och kritiskt redogjort i ANF 35, s. 13 f. Johansson, som dock ställer sig välvillig mot själva hypotesen om dioskurdyrkan i Norden, visar enligt min tanke övertygande att kombinationen *Alcis* — *Elgjartún* etc. är från linguistisk synpunkt omöjlig. Vida mera tilltalande är den teori som Magnus Olsen själv tidigare omfattat (i ANO 1907, s. 31 f.) att *Elgjartún* m. fl. norska ortnamn innehålla ett **algiʀ* f., som är nära släkt med got. *alhs* f. 'helgedom' och som sannolikt betytt 'helgedom, värn'.

Detta lilla attentat ger mig mod att även anfalla en annan allmänt erkänd gudomlighet nämligen den östgötska gudinnan *Vrind*, som man konstruerat fram ur det isl. gudinnenamnet *Rindr* och det östgötska bynamnet *Vrinnevid* i S. Johannis sn, Lösings hd.

Den som först sammanställt isl. *Rindr* med **Vrinnevid** (fsv. *Wrindawi* 1413) är Erik Brate i ANF 29: 109 f. På grundval av hans framställning bygger Oskar Lundberg vidare[3]. Namnen *Rindr, Vrindavi* kombinerar han sinnrikt med det gutniska dialektordet *rind* m. 'murgröna', 'mattlummer'. Kombinationerna

---

[1] Hellquist tror ej på Olsens fantastiska förklaring utan räknar med ett ð-bortfall i ett äldre *Ælghiavidh* (NoB 5, s. 180). Lindroth menar däremot i Indogerm. Forsch. Anz. 38—39, s. 51 att man svårligen kan undgå att förklara namnet som mytiskt.

[2] SOÄ 2, s. 38.

[3] I Namn och bygd 1, s. 49 f.

äro formellt lovliga då gammalt *vr-* bör stå kvar i Östergötland men i Västnorden och på Gottland bli *r-*.

Växtnamnet *(v)rind* 'murgröna' anser Lundberg vara primärt i förhållande till gudinnenamnet. Han för det till roten *u̯er*, *u̯r̥*, varur även härletts fornind. *vratátiṣ* 'slingerväxt, krypväxt, ranka'. Ursprungligen, menar han, är det ett namn på murgrönan.

Murgrönan för, säger Lundberg, tanken på Dionysos, som i egenskap av vegetationsgud hör samman med denna växt, vilken smyckar hans attribut thyrsosstaven.

Men även från Tyskland och England känna vi folkbruk som tyda på att murgrönan haft betydelse för fruktbarhetskulten. I hela Tyskland skyddar murgrönan mot förhäxning. De unga flickor, som gingo omkring och med sin sång förkunnade våren, voro prydda med kransar av murgröna. I en engelsk folksed från Kent finna vi en av murgröna gjord människoliknande växtlighetsfetisch. Denna motsvarar, menar Lundberg, gudinnan *Vrind*, som skulle varit »en gudinna gjord av murgröna».

Lundbergs språkliga och religionshistoriska utredningar ha utan varje reservation upptagits av de flesta ortnamnsforskare så t. ex. av E. Wessén i Medd. från Östergötlands fornm.-för. 1921 och i SNF 14: 1, s. 8 och av E. Hellquist i »Svensk etymologisk ordbok» under 1 *Vi*, *-vi*. Icke desto mindre vill jag tolka fsv. *Vrindavi* ur ä. fsv. *Vrindaviþi*. Förra leden kan vara gen. sing. (eller plur.) av ett ord **vrind* 'murgrönsplanta, murgrönsbuske, murgröna' och senare leden *-viþi* 'skog'. Namnet betyder i så fall 'skogen[1], där murgröna växer'. Murgrönan förekommer i östra Sverige ända upp i Sörmland, klättrande på berg, stenar och trädstammar.

Men en annan förklaring torde vara ännu sannolikare. Från Norge känna vi ett gammalt älvnamn *Rind* (gen. *Rindar*), som numera flerstädes uppträder under den sekundära formen *Rinda*. Från 1300:talet känner man sådana sammansättnlngsformer som *Rindardalle, Rindarbru*. Namnet förklaras av O. Rygh (NE, s. 192) som besläktat med *rind* f. och *rinde* m. 'grusås, bergsrygg'. Men vi kan givetvis också utgå från gammalt *Vr-*, då *v* i förb. *vr-* i ifrågavarande trakter tidigt skulle falla. Mot det no. *Rind* skulle i så fall svara ett östgötskt ånamn *Vrind*.

[1] Vid Vrinnevid finnes ännu en betydlig skog, som numera kallas *Vrinnevidskogen* (enl. prof. E. Hellquist).

Namnets betydelse kunde vara 'den slingrande' el. dyl. En sådan översättning stödes i sin mån av det faktum att *Vrinnevid* ligger vid en liten slingrande å.

Hur än förra leden i fsv. *Vrindavi* skall tolkas, så erbjuder dock det forneng. ortnamnet *Wrindesholt*, varom se G. Langenfelt i NoB 8, s. 82, en osökt parallell. Senare leden *-holt* är ju liktydig med det supponerade *-viþi*. *Wrindes* i förra leden kan vara gen. av ett ånamn **Wrind*.

Fast står att vi ej ha någon större anledning att i *Vrindavi* söka ett gudinnenamn.

Jag har i det föregående visat att, om min teori att *-viþi* i de mellansvenska dialekterna som senare led bör bli *-vi* är riktig, vi få enkla och naturliga förklaringar till en hel del svårtydda ortnamn. Som indicier för teoriens riktighet kunna ytterligare en del omständigheter anföras.

Om *-viþ(i)* i Mellansverige ger *-vi*, så böra där givetvis bebyggelsenamn på *-ved* (*-vid*) saknas eller också blott existera inom skriftspråket som analogiformer. Så är också förhållandet[1].

Däremot bör man kunna vänta ortnamn på *-sved*, för så vitt vi ha att utgå från former sammansatta med fsv. femininet *sviþ*. Dativen av *sviþ* hette *sviþ* och detta skulle enligt Hesselmans regel ge ett modernt *-sved*. Likaså böra i sen tid bildade sammansättningar med neutret *sved* ge modärnt *-sved(et)*.

Följande exempel må anföras:

Bosved, by i Toresunds sn, Selebo hd, Söderm., skrives[2] *Bodaswed* 1573, *Boosued* 1574 1575, *Boosuedh* 1577 jb, *Boda suedh* 1578 tl. Namnet betyder tydligen 'svedjan med fäbodarna'.

Långsved, gd i Barva sn, Österrekarne hd, Söderm., skrives[2] *Dröttian* 1690, *Dröttian kallas och Långswed* 1691, *Dröt(t)ian*

[1] Om vi däremot ha att utgå från ett fsv. *-vidha* ha vi även i Mellansverige att vänta ett *-veda*. Från Uppland har jag antecknat *Utveda*, gd i Vätö sn, Bro skg, Stockholms l., som förmodligen åsyftas med *(i) Vtwidhæ* 1409 SDns 2, s. 185 or. Skognamn på *-ved(en)*, där senare leden haft semifortis, finnes däremot i Mellansverige. Som ex. må nämnas *Tiveden* i Närke och *Fjällveden* i Sörmland (*Fjällveden* 1741 Schmidt, Ant. om Röne hd 1, s. 54).

[2] Enl. fröken A. Göhle.

el. Långswede 1692 1694 1695, *Drötian el. Långswedet* 1693, *Drötian el. Långswed* 1725 jb. I samma socken upptar jb 1725 vidare ett torp *S:a Swedet*. Namnen innehålla tydligen neutret *sved* 'svedja'.

Lillsved, herrgård i Värmdö sn o. skg, Stockholms l., skrives[1] *Litzle Sued* 1535, *Lilleszued* 1538 jb.

De namn på *-vid, -ved* som äro så sällsynta (eller strängt taget saknas) i mellersta Sverige äro rätt vanliga i södra Sverige. Förklaringen är givetvis den att trycksvagt *dh*, som tidigt bortfaller i mellersta Sverige, i södra Sverige kvarstår längre.

Från Skåne må följande exempel anföras:

Legeved, by i Fjälkinge sn, Villands hd, Kristianstad län, skrives (*i*) *Legouid* omkr. 1425 rep, nr U 574 or., *Legevid* 1538 Falkman, Ortn., s. 94, *Legewedt* 1569 Lunds st. landebok, s. 421. Förra leden är väl gen. av det fsk. manstilln. *Leghe* (Hynzechino *Leghæ* sl. 1300:t. LDLV, s. 290), som svarar mot ett fsv. *Leke.*

Lindved, by i Svedala sn, Oxie hd, Malmöhus l., skrives *Linduedt* 1572 jb, *Lingved* 1624 Falkman, Ortn. i Skåne, s. 212, och betyder synbarligen 'lindskogen'.

Sövde, sn i Färs hd, Malmöhus län, skrives *Söuditt* 1387 Falkman, Ortn., s. 86, *Söude* 1567 Cawallin, Lunds st. herdaminne 3, s. 109, *Seuffuede* och *Søffuede* 1574 Landskrona o. Lundagårds jb, *Söffuede* 1624 Falkman a. st. Senare leden är väl fsk. *-vidhi.*

Tryde, by o. sn i Ingelstads hd, Kristianstad län, skrives *Trywethe et Trywethefong* 1387 rep. nr 3620 or., (*de*) *Trywith* 1414 SDns 2, s. 856 or., *Tryede* 1569 Falkman, Ortn., s. 94, *Trÿde* 1574 jb. Senare leden är väl fsk. *-vidhi.*

Öved, sn i Färs hd, och *Övedskloster,* gd urspr. kloster i Öveds sn, Malmöhus l. Klostrets namn skrives (*de*) *Øwith* b. 1200:t. LDLV, s. 74 osv. Förra leden synes av klostrets latinska namn (*de*) *Insula sancte Trinitatis* b. 1200:t. LDLV, s. 280 osv. att döma vara ordet *ö.*

[1] Enl. fröken A. Göhle.

Från Småland må nämnas:

Angved, gd i Svenarums sn, Västra hd, Jönk. l., skrives (*i*) *Augwidhe*[1] 1360 SRP, nr 479, *Anngwid* 1554 jb.

Fiskaby, by i Svenarums sn, Västra hd, Jönk. l., skrives *Fiiskvydh* 1349 SD 6, s. 95 or., (*in*) *Fiskawidhæ* 1350 SD 6, s. 217 or.

Gislaved, by i Båraryds sn, Västbo hd, Jönk. l. skrives[2] *Giisleuid* 1539, *Gisslawidh* 1540 1542 jb. F. led. är gen. av mansn. *Gisle*.

Hjulvhult, gd i Källeryds sn, Mo hd, Jönk. l., skrives *Hywlwedhe* (nom.) 1417 SDns 3, s. 241 avskr. av B. E. Hildebrand. *Hjulvhult* är väl uppkommet genom sammandragning av *Hjulvedhehult*. I SDns anges gårdens modärna namn som *Julleved*.

Rösved, by i Nydala sn, Västra hd, Jönk. l., skrives[2] *Röösuidh* 1545, *Röswÿd* 1549, *Röszuedh* 1557, *Rösuedtth* 1559, *Röszwedh* 1560 jb. Förra leden är antingen *röse* eller möjligen *ris*, jfr *Rösavi* ovan. Senare leden är snarare *-vidh* än *-svidh*.

Rösved, by i Fryeleds sn, Östbo hd, Jönk. l., skrives[2] *Rösuedh* 1599 1600, *Rösued* 1601 1603 jb. Samma namn som föregående.

Skalleved, by i Kållerstads sn, Västbo hd, Jönk. l., skrives[2] *Skallauett* 1559, *Skalleuidt* 1560, *Skallewedh* 1561, *Skallawedh* 1562 jb. Förra leden är väl gen. av fsv. mans(till)namnet *Skalle*.

Storaved, by i Gärdserums sn, N. Tjusts hd, Kalmar l., skrives[2] *Storaweedh* 1544, *Stora widh* 1565 jb.

Stråkeved, by i Kävsjö sn, Östbo hd, Jönk. l., skrives[2] *Strukawed* 1554 jb, *Struckavith* 1561 tl.

Vikensvid, by i Gårdsby sn, Norrvidinge hd, Kronob. l., nära Viksjön, skrives[2] *Wikenswedh* 1546 jb.

Från sydligaste Östergötland (gränstrakterna mot Jönköpings och Kalmar län) må anföras:

Grönsved, gd i Rumskulla sn, Ydre hd, uttalas *grö̀n̥svə* el. *grö̀nsve*[3] och skrives *Grønswidh* 1419 SDns 3, s. 506 or., *(j) grøns-*

[1] Felläst eller felskrivet för *Angwidhe?*

[2] Enl. fröken A. Göhle.

[3] Det senare uttalat med tryckaksent 3–2, det förra med 3—1.

uidhe Rääf, Ydre hd 1, s. 230 or., *Gröndsuedh* 1545 jb, *Grönswe* 1704 enl. Norrby, Ydre hds gårdnamn 2, s. 75. Fsv. grundform är enl. Norrby *Gröns-viþ*.

Högved, by i Gryts sn, Hammarkinds hd, skrives [1] *Höga ued*, *Höga uidh* 1543, *Högauödt*, *Högauödh* 1544, *Högewedh*, *Högxwädh* 1545 jb.

Kalvsved, by i V. Ryds sn, Ydre hd, se ovan under *Kalvsvik*.

Killingevid, by i V. Eneby sn, Kinda hd, skrives [1] *Kelingauedh* 1545 ml, *Kelingauit* 1558 tl, *Killingewed* 1564 jb.

Åtvid (Åtved), sn i Bankekinds hd, skrives (*parochie*) *Athuide*.. (*in*) *Athuide*.. (*ecclesie*) *Athuide*.. (*in*) *Athuide*.. (*apud ecclesiam*) *Athuide* 1348 SD 6, s. 9 f. or., *Åtweed sochen* 1596 Ärkeb. Abrahams räfst, s. 147.

Men även i västligaste Sverige synes *dh* kvarstå i trycksvag ställning längre än i det mellansvenska området.

Från Älvsborgs län må anföras:

Drägved (*dræ̜gvə*), by i Håcksviks sn, Kinds hd. Namnet skrives (*j*) *Dräguidhi* 1386, (*i*) *Drägwidhe* 1447 1466, (*i*) *Dräghwiidha* 1500, *Dreggeuedh* 1530, *Drägved* 1573 1877 osv. Se härom SOÄ 7: 2, s. 54.

Soleveden (*sǫ̀ləven̜*), kvarn och såg i Hemsjö sn, Kullings hd. För namnet finnas i SOÄ 8, s. 97 ej äldre former. Det är emellertid samma plats som åsyftas med *Soluitdha* (*alagardhum*) 1398 SRP, nr 2909 och *Solwidh* (*algardhom i Heemsiø sokn*) 1405 SDns 1, s. 468 or.

Frövet, by i Skepplanda sn, Ale hd (SOÄ 2, s. 76). Se härom ovan under *Frövi*.

Furved, Stora och *Lilla* (*fùrvə, fe̜rvə*), by i Gesäters sn, Vedbo hd, och Lerdals sn, Valbo hd, Dalsland. Namnet skrives *Ffuruidh* 1567, *Foruedh* 1587, *Foreued* 1590, se vidare SOÄ 19, s. 34; 18, s. 70.

Från Värmlands län nämner jag blott:

Gryttved, by i Köla sn, Jösse hd, uttalas *grø̀tvø* och skrives *Grÿtauedh* 1540, *Gryttheuedh* 1542, *Griittuedh* 1543 jb. [2]

---

[1] Enl. fröken A. Göhle.

[2] Formerna benäget meddelade ur ortnamnskommitténs samlingar av doc. Erik Noreen.

I Norge äro namnen på *-við(i)* sällsynta (se NG, Indl., s. 85). Men vi ha dock ett par säkra fall med medeltida former. Dativformen *-viði*, som jag antagit ligga till grund för *Quadhowi*, återfinnes här.

Mørkved (uttal: *mø̀rkvé*) i Askim hd, Smaalenenes amt, skrives (*i*) *Myrquidi* omkr. 1400 och förklaras i NG 1, s. 40 ur fno. **Myrkviðr* 'den mörka skogen'.

Mørkved (uttal: *mø̀rkvé*) i Furnes hd, Hedemarkens amt, skrives (*a*) *Myrkuidi* 1344, (*i*) *Myrkvidi* 1347, (*a*) *Myrkuidhe* 1428 och förklaras NG 3, s. 72 ur **Myrkviðr*.

I Stavanger amt synes ett gammalt *-viði* kunna bli *-vi*. Magnus Olsen förklarar NG 10, s. 165 gårdnamnet *Kylles* i Høilands hd, Stavanger amt, ur ett **Kyllisviðr*. Då *Anastoðum* i Varhaug hd, Stavanger amt (NG 10, s. 115) redan 1389 kan bli (*a*)*Anastovm* (2 ggr) med bortfall av *ð* bör, säger Olsen, dativen **Kyllisviði* redan på 1300:talet kunna bli *Kyllisvii*, varav *Kyllisvi*.

Då nu såväl Wigforss' noggranna undersökning av namnen på *-stadha* som min undersökning över namnen på *-vidhi* visar att bortfall av *dh* i trycksvag ställning i mellersta Sverige är mycket gammalt, torde man ej, som Wigforss gjort, behöva anta att bortfallet av *dh* i *-stadha* måste stå i relation till denna ortnamnsgrupps olika ålder i olika delar av Sverige. Det torde vara ett allmänt förhållande att *dh* i trycksvag ställning faller tidigare i Uppland, Västmanland, Närke, Södermanland (och norra Östergötland) än i södra och västra Sverige.

Den största gruppen av oäkta *vi*-namn utgöres av de på *-vi* av äldre *-viþ(i)*. Men vi ha också andra, som vållat eller kunna vålla förtret i den mytosofiska litteraturen. I Västergötland motsvaras enligt gammalt antagande det östsvenska *vi* 'offerplats el. dyl.' av *ve*. Hugo Jungner har därför i sin avhandling »Gudinnan Frigg och Als härad», s. 294 tolkat det på en del av Friggeråkers prästgård i Gudhems hd, Skaraborgs l., använda namnet *Torve* (*tòrve*) såsom möjligen innehållande guden *Tors* namn i stamform + *vi* 'helgedom'. Som grundform för detta namn, som aldrig kommit in i jordeboken och som

tydligen är ett ursprungligt ägonamn, uppsätter han ett urnord. **þunra-ų̂ha*. En jämförelse med det i samma län belägna *Torved*, by i Lyrestads sn, Vadsbo hd, ger helt andra förklaringsmöjligheter. Detta namn skrives [1] *Torffua* 1540, *Törffua* 1542, *Torffua* 1564 1573 1585, *Torffuedh* 1589 jb och är tydligtvis ursprungligen böjningsform av ordet *torva*. Möjligheten av denna förklaring för *Torve* i Friggeråker har Jungner räknat med men avvisat. »Sammanställningen med *torva* är ej omedelbart övertygande», skriver han. Nej, finnes någon möjlighet att få in något gudanamn i ett ortnamn, måste denna möjlighet, hur svag den än är, föredragas av mytosofen. Frånvaron av äldre former, det faktum att namnet ej inkommit i jordeboken, det betänkliga i att anta gudanamnet *Tor* som ingående med stamformen, ingenting kan hindra de mytosofiska kombinationerna.

Bynamnet *Folkavi* i Kräklinge sn, Hardemo hd, Närke, är också ett oäkta *vi*-namn. Namnet skrives (*in* . .) *ffulkwi* 1307 SD 2, s. 515 or., *Fölkwi* 1365, *Folkvi* (2 brev) 1381, *Folkwi* 1383 1385, *Folkui* 1390 SRP, nr 673, 1584, 1605, 1986, 2121, 2456, och uttalas fortfarande *Folkvi* (*fɔ̀lkvị*) utan mellanvokal. Namnet är ursprungligen ett fsv. ord **folkvi* 'fölfålla', sammansatt av fsv. *fol* 'föl' och det från fgutn., isl. och sv. dial. kända ordet *kvi* 'fålla'. Man jämföre västgötadial. *sökvi* 'avlägset liggande fårhus' (Vestergötl. fornm.-för. tidskr., h. 3, s. 57). Den nuvarande jordeboksformen *Folkavi* beror på ombildning efter mönster av sådana namn som *Nalavi* o. dyl.

Hallkved, herrgård i Fundbo sn, Rasbo hd, Uppsala l., skrives *halquj* 1288 SD 2, s. 45 or., (*jn*) *halqui* 1294 SD 2, s. 165 or., (*in*) *halqui* 1340 SD 4, s. 754 reg. eccl. Ups., (*in curia*) *Halqwi* 1411 SDns 2, s. 371 or., (*van*) *Halqwy* (2 ggr) 1430 Repertorium, nr 6449, *Halkavi* 1438, (*aff*) *halkwi* 1494 Styffe, Skand.$_3$, s. 362. Schück antyder i »Studier i Ynglingatal», s. 83 som en svag möjlighet att *Hallkved* skulle innehålla dioskurparet alcernas namn. Som K. F. Johansson påpekat i ANF 35, s. 11 måste emellertid denna gissning betraktas blott som ett infall. Lindroth föreslår (i Indog. Forsch. Anz. 38-39, s. 18) en tolkning av förra leden som got. *halks* 'gering, dürftig' och senare leden som *vi* 'hälgedom'.

[1] Enl. fröken A. Göhle.

Mig synes sannolikast att förra leden är fsv. *hal* 'häll, flat sten, klippa' och senare leden samma *kvi* som ingår i *Folk(a)vi*. Möjligheten av att senare leden kan vara ett urspr. *viþi* vill jag emellertid ingalunda bestrida.

Med ovanstående exempelsamling på oäkta *vi*-namn, som ej avser att vara fullständig, har jag velat lära de mytosofiska ortnamnsforskarna att en smula varsamhet är nödvändig vid deras laborationer.

De som ävlas i att i ortnamnen alltjämt söka kultminnen, behöva ej leta förgäves. Med hjälp av utlandets från 100:tals olika stammar och raser hämtade rika folkloristiska samlingar kan man för okritiska läsare snart sagt visa att alla naturföremål och naturprodukter haft stor kultisk betydelse. Att samma föremål även i det praktiska livet varit nyttjade, det bortser man fullständigt ifrån. Och även när det gäller rent lingvistiska förklaringsmöjligheter föredrar man dem som giva mytosofiska anknytningar.

Men denna metod bringar filologien i vanrykte. Belysande för filologernas anseende bland t. ex. religionshistorikerna är den finske folklivsforskaren Rob. Wikmans uttalande i Budkavlen 1923: 1 med anledning av H. Jungners stora avhandling »Gudinnan Frigg och Als härad»:

»Vid Jungners jämförelser och slutledningar häfta därjämte religionsvetenskapligt taget ytterst betänkliga metodiska fel. Myt och kult, väsentligt och oväsentligt, nytt och gammalt röras samman på ett sätt, som tyvärr blivit rätt vanligt hos vissa filologiska författare, men från religionsvetenskapens synpunkt helt enkelt måste betecknas såsom upprörande. Religionsvetenskapen är icke längre någon allmänning, där kulturhistoriker, filologer, arkeologer och folklorister utan alla metodiska förutsättningar kunna inrätta sig efter behag. Man måste kräva, att en envar, som sysselsätter sig med religionsforskning, vore det ock endast såsom en hjälpvetenskap, skall känna och erkänna denna forsknings grundläggande fakta. Denna anmärkning är icke särskilt till för dr Jungners räkning — »man är ej sämre, när man är som andra» —, utan gäller i allmänhet hela den frodiga

dilettantism, som gör sig gällande på vissa håll, när helst det gäller frågor av religionsvetenskaplig art».

Ortnamnen erbjuda på grund av sin formella och reella mångtydighet ett synnerligen osäkert material vid religionshistoriska utredningar. Det vore vida nyttigare om man ville ägna samma intresse åt de profana ortnamnen som man nu i ett tiotal år ägnat åt mytosofien. Våra förfäders liv var ej bara religion och kult. Bland hedningarna var det nog som bland oss. Kulten var i huvudsak reserverad för fackmän och särskilt intresserade. Den stora menigheten gick upp i de vardagslivets praktiska och prosaiska bekymmer, vilka ingen historia bevarar. Men i ortnamnens huvudmassa avspeglas de ännu den dag i dag är.

Tillägg.

S. 68. Jag skriver där att dubbelskrivningen av *k* i fsv. *Ækkawi* synes vara av dekorativ natur. Minst lika sannolikt är väl dock att här en ljudlagsenlig övergång från lång vokal + kort tenuis till kort vokal + lång tenuis föreligger. Se vidare Kock i ANF 20, s. 61, där en hel del analoga exempel meddelas. För påpekandet och för hänvisningen till detta ställe har jag prof. Axel Kock att tacka.

S. 69. Kombinationen *Frövi: Ullersätter* har Wessén sedermera enligt muntligt meddelande övergivit. Den är därför ej upptagen i hans uppsats »Minnen av forntida gudsdyrkan i Mellan-Sveriges ortnamn» (SNF 14: 1).

S. 70. Med fsv. *Frødhawi* kan också jämföras det österbottniska *Frödön,* varom se T. E. Karsten, Svensk bygd i Österbotten 1, s. 289.

S. 74. Om *Kongsvik* säges att det av Wessén förklaras vara »ett namn som vittnar om hednisk gudatro». Wesséns mening är blott att det möjligen kan vittna om hednisk gudatro.

Medevi i Fasterna skrives[1]: *Medui* 1540 1541 1544, *Medeui* 1542, *Mÿdui* 1544, *Midwÿ* 1545 1610, *Medewÿ* 1594, *Midwidh* 1600, *Midwid, Midewidh* 1610, *Medwe* 1611, *Midwedh, Midwegh* 1612 jb.

---

[1] Enligt meddel. av fröken A. Göhle.

Medevi i V. Ny skrives[1]: *Medewe* 1543, *Medeue, Medeui* 1544, *Medeuj* 1545 1548, *Midwÿÿ, Mÿdwÿ, Mediewÿ, Medieui* 1559, *Midiauÿ, Midiaui* 1569 jb.

S. 79. Om det no. älvnamnet *Rind* sammanhänger med *rind* 'grusås' kan det naturligtvis ej föras samman med *Vrindavi. Rind* 'grusås' har som krimgot. *rintsch* 'berg' visar urspr. *r-* ej *vr-*, se Kock i PBB 21; Torp, Nyno. etym. ordbok.

S. 86. Hallkved kan jämföras med no. gårdn. *Hollekve* < *Hǫllukvi* (?) NG 12, s. 93.

[1] Enl. meddel. av fröken A. Göhle.

Ortnamnsregister.

Förkortningar.

D = Danmark, E = Storbritannien, F = Finland, N = Norge, fda = forndanskt, fno = fornnorskt, fsk = fornskånskt, fsv = fornsvenskt, * = konstruerad form.

Pris 10 kronor.